

ENNAKKOLUULO, YLPEYS JA ARKI

Naisten vapaaehtoisen asepalveluksen ja varusnaisten
kehystäminen sanomalehdissä 1995–2005

Pipsa Lotta Lehtonen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Viestintä

Pro gradu -tutkielma

Tammikuu 2007

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimustehtävä, aineisto ja analyysimenetelmä.....	4
1.2 Konstruktivistinen näkemys.....	5
1.3 Keskeiset käsitteet.....	5
1.4 Naiset armeijassa, tasa-arvoako?	6
1.5 Naisvarusmies vai varusnainen?	7
1.6 Henkilökohtainen suhde aiheeseen	8
2 AIEMPI TUTKIMUS: NAISET MEDIASSA.....	10
2.1 Kohti median maailmaa	11
2.1.1 Nainen uutisissa ei ole itsestäänselvyys.....	11
2.1.2 Nainen lähellä vallan ydintä pääsee uutisiin	14
2.2 Sotilasnaiset maailmalla ja mediassa	15
2.2.1 Sotilasnainen: amatsoni vai perhonen?	16
2.2.2 Äitien sota vai Persianlahden sota?.....	17
2.2.3 Jessica Lynchin mediapelastusoperaatio.....	18
2.3 Aiemmasta tutkimuksesta kohti teoreettisia avauksia.....	20
3 SUKUPUOLI JA SEN ESITTÄMINEN.....	22
3.1 Kohti sukupuolen tekemistä.....	23
3.1.1 Sukupuolen performatiivisuus	24
3.1.2 Heteroseksuaalinen matriisi	25
3.1.3 Vastarinta on mahdollista.....	26
3.2 Butlerin kritiikkiä	27
3.3 Butlerin teorian operationalisointi.....	28
3.4 Sukupuolen tarkasteleminen armeijakontekstissa.....	30
4 TUTKIMUSASETELMA: TEHTÄVÄ, AINEISTO JA MENETELMÄ.....	33
4.1 Aineisto: 207 lehtijuttua.....	33
4.1.1 Aineiston kuvaus.....	38
4.1.2 Aineiston toimijat.....	40
4.1.3 Puolustusvoimat aineiston ylivoimaisena toimijana	42
4.2 Analyysimenetelmä: kehysanalyysi.....	43
4.2.1 Eri toimijat kehystävät eri tavoin	44
4.2.2 Kehysanalyysi sopii muutoksen tarkasteluun	45
5 ENNAKKOLUULON-, YLPEYDEN- JA ARJENKEHYKSET.....	48
5.1 Kohti kehyksiä: kertomus varusnaisten kymmenestä vuodesta armeijassa.....	48
5.1.1 Syksyn 1995 mediasirkus.....	48
5.1.2 Muutoksen määrittely tapahtuu matkan varrella.....	49
5.1.3 Menestyksen siivillä lentokoneen puikkoihin.....	50
5.1.4 Määrien uutisoinnista ristiriitaisiin viesteihin.....	50

5.2 Aineistosta löydetty kehukset	51
5.2.1 Ennakkoluulonkehyksessä naiset esittävät sotilaita	52
5.2.2 Näytelmä muuttuu koe-esiintymiseksi	54
5.2.3 Menestys, ongelmat ja tasa-arvo ennakkoluulonkehyksessä	55
5.2.4 Toimittajat asettavat kehysten rajat	58
5.3 Ylpeydenkehys on varusnaisten menestystarina	60
5.3.1 Kilpailun metaforasta kolmeen iskulauseeseen	60
5.3.2 Menestys, ongelmat ja tasa-arvo ylpeydenkehyksessä	62
5.3.3 Toimijoina varusnaiset ja kantahenkilökunta	64
5.4 Arjenkehys	66
5.4.1 Iskulauseita haastamassa	68
5.4.2 Ongelmat eivät ole vain varusnaisten selvitettäviä	69
5.4.3 Yksittäiset toimijat rakentavat kehystä	69
5.5 Mitä jää kehysten ulkopuolelle?	70
5.6 Kehysten kilpailu	70
6 SUKUPUOLEN TEKEMINEN KEHYKSISSÄ	73
6.1 Kehysten yhteinen kuvailu: ammatti, perhe ja harrastukset	74
6.1.1 Perhettä kuvaillaan kehyksistä riippumatta	75
6.1.2 Poikamaiset harrastukset	76
6.2 Ennakkoluulonkehyksessä näyttäytyvät menstroioivat kasarminkaunottaret	77
6.2.1 Sosiaalinen hyvätapainen nainen	78
6.2.2 Ennakkoluulonkehysten turha huoli	80
6.3 Ylpeydenkehyksessä sukupuolta symboloi tukka	81
6.3.1 Tukasta tunnistaa sukupuolen	82
6.3.2 Tukka myös tasa-arvon kamppailun kenttänä	83
6.4 Arjenkehysten sirpaleiset toisin toistot	85
6.5 Yhteenvetoa	86
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	89
7.1 Tutkimuksen arviointia	90
7.2 Oman aseman pohdintaa	92
7.3 Mahdollisia jatkotutkimuksen kohteita	92
7.4 Kysytäänkö naisilta aina väärää asioita?	93
LÄHTEET	95
LIITTEET	102

1 JOHDANTO

Olin juuri aloittamassa aamuvuoroa sanomalehden toimituksessa, kun puhelin soi. Armeijassa työskentelevä koulukaverini soitti ja kertoi osallistuvansa iltapäivällä taistelunäytökseen läheisessä varuskunnassa. Muistelin, että tapahtuma oli yleensä samaan aikaan vuodesta ja että tavallisesti siitä oli kirjoitettu pieni juttu. Kysyin, missä roolissa koulukaverini näytöksessä oli, ja suostuisiko hän haastateltavaksi. ”Suostuisin. Mutta kun pyydettiin vapaaehtoisia haastateltaviksi, ilmoitettiin, että naiset eivät sitten ole vapaaehtoisia. Kun kysyin, miksi, komppanianpäällikkö sanoi, että naisilta kysytään aina vääriä kysymyksiä.”

Suomen armeijan ensimmäiset naiset aloittivat vapaaehtoisen asepalveluksensa 16. lokakuuta 1995. Viimeisen miesten hallinnoiman instituution tehtävien avaaminen naisille oli yhteiskunnallinen muutos – ja mediatapahtuma. Joukkoviestimet seurasivat tarkasti ensimmäisten naisten taivalta armeijan harmaissa ja kirjoittivat juttuja naisten palveluksen aiheuttamista muutoksista: rouva alikersantti -puhuttelusta sekä naisille sallituista pitkistä hiuksista. Sen jälkeen media on kertonut naisten menestymisessä johtajakoulutuksessa ja uutisoanut armeijaan vuosittain hakeutuneiden naisten määrän. Vuosien aikana uutuuden viehätys on rapissut, mutta armeijan käynyt nainen on kelvannut, ja kelpaa yhä, henkilöjutun aiheeksi. "Naisvarusmies – maailmiö jo kymmenen vuoden ajan" otsikoi Irene Uusi-Kilponen juttunsa Länsi-Suomessa keväällä 2005. Ensimmäisen kymmenen vuoden aikana puolustusvoimat koulutti runsaat 3000 naista reserviin.

Nainen armeijassa on journalistisesti kiinnostava aihe, akka ukon töissä. Kelvollisia haastattelukysymyksiä ei tarvitse juuri herätellä. Miten nainen menestyy maskuliinisessa maailmassa? Muuttuuko nainen, entä armeija? Koulukaverini komppaniapäällikön mielestä toimittajien kysymykset ei ainakaan muutu. Olen pyörityt miehen kommenttia mielessäni muutaman vuoden, välillä kimpaantuneena ja tuskastuneena, välillä ymmärtäen hänen näkökulmansa hyvin. Samalle taistelukentälle sijoittuu pro gradu -tutkimuksenikin.

1.1 Tutkimustehtävä, aineisto ja analyysimenetelmä

Tarkastelen pro gradu -tutkimuksessani naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta ja varusnaisista 1995–2005 kirjoitettuja lehtijuttuja. Tutkimustehtävänäni on selvittää, miten naisten vapaaehtoista asepalvelusta on suomalaisissa sanomalehdissä kehystetty. Aion tarkastella, miten naisten vapaaehtoista asepalvelusta on sanomalehdissä määritelty sekä sitä, ovatko nuo määrittelyt muuttuneet kymmenen vuoden aikana. Lisäksi olen kiinnostunut sukupuolen representaatioista eli siitä, minkälaista sukupuolisuutta naiseutta varusnaisille jutuissa rakennetaan. Tarkat tutkimuskysymykset esittelen luvussa 4.

Tutkielmani aineisto koostuu 207:stä varusnaisista vuosien 1995 ja 2005 välillä kirjoitetusta lehtijutusta. Aineisto on kerätty seitsemästä sanomalehdestä: Iltalehdestä, Helsingin Sanomista, Savon Sanomista, Satakunnan Kansasta, Kainuun Sanomista, Lapin Kansasta ja puolustusvoimien uutislehdestä Ruotuväestä.

Vastauksia tutkimuskysymyksiini etsin kehysanalyttisellä menetelmällä. Kehystämällä on viestinnän tutkimuksessa tarkoitettu yksinkertaisesti sitä, että media vaikuttaa yhteiskuntaan kertomalla asioista tiettyjen rajoitusten ja näkökulmien kautta. Yksittäinen asia voidaan ympäröidä useilla erilaisilla kehyksillä, jolloin sen luonne muuttuu. (Kunelius 1997, 128.)

Eri toimijat pyrkivät määrittelemään ilmiötä omasta näkökulmastaan, joten kehykset ovat myös kilpailukohde. Julkisen keskustelun kehykset voivat myös muuttua, joten kehysanalyysi tarjoaa mahdollisuuden myös ajallisten muutosten paikantamiseen. (Väliverronen 1995, 10; 1996, 91.) Etsin siis aineistostani erilaisia kehyksiä, joiden kautta naisten asepalvelusta ja varusnaisia on kymmenen vuoden aikana määritelty.

1.2 Konstruktivistinen näkemys

Asemoin tutkimukseni konstruktivistisen viestinnän tutkimuksen kenttään. Konstruktivismissa todellisuus ymmärretään sosiaalisesti rakentuneeksi. Määrittelyt jostakin yhteiskunnallisesta ongelmasta eivät vain heijasta ongelmaa vaan myös luovat sitä. (Väliverronen 1996, 40; Hall 1997, 25.) Konstruktivistit tutkivat usein yhteiskunnallisten ongelmien syntyä ja kehittymistä. Ymmärretään, että keskusteluun osallistuvat toimijat tuottavat ilmiön ja sen määrittelyt, eivät ainoastaan reagoi asiaan. (Väliverronen 1996, 40–41.) Media ei siis ole peili, joka heijastaa kuvan naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta vaan yhteiskunnallinen areena, jossa kilpaillaan naisten vapaaehtoisen asepalveluksen määrittelyistä.

Konstruktivistisessa viestinnätutkimuksessa myös joukkoviestimien tuotteet ohjelmista uutisiin ja mainoksiin ymmärretään tehtyinä. Esimerkiksi uutiset eivät vain tapahdu, vaan toimittajat tekevät uutisia. Jokaisen lehtijutun tekemiseen sisältyy runsaasti valintaa: mikä on tärkeintä, kuka saa puhua ja miten paljon. Asiat eivät itsessään ole uutisarvoisia vaan ne saavat uutisarvon jonkin näkökulman kautta määriteltyinä. (Väliverronen 1996, 91.)

1.3 Keskeiset käsitteet

Media on yksi yhteiskunnan keskeisistä alueista, jossa sukupuolta määritellään ja tuotetaan. Kysymys sukupuolesta on ilmeinen, kun puhutaan naisista armeijassa. Olen kiinnostunut siitä,

millä tavoin perinteisten raja-aitojen murtajia mediassa kuvataan. Sukupuolen tarkastelua varten lainaan tutkimukseni keskeiset käsitteet feministisestä tutkimuksesta. Teoria *sukupuolen performatiivisuudesta* ja *heteroseksuaalisesta matriisista* ovat feministifilosofi Judith Butlerin käsialaa.

Kiteytettynä sukupuolen performatiivisuus tarkoittaa, että sukupuoli on tekemistä. Sukupuolta tehdään toistamalla eleitä, ilmeitä ja tapoja, jotka länsimaisessa kulttuurissa kasvanut ihminen osaa tulkita sukupuolen esittämiseksi. Kun toistoja tehdään kerta toisensa jälkeen, syntyy käsitys sukupuolesta. Sukupuolen ydin ei siis ole miehen ja naisen välisessä anatomisessa ja biologisessa erossa, sillä nämäkin saavat Butlerin mukaan merkityksensä kulttuurisissa määrittelyissä eivätkä ne ole ymmärrettäviä ilman niitä. (Butler 2006, 54–56, 228–229; Liljeström 1996, 112–119.)

Butler esittää, että sukupuolta toistetaan tavallisesti heteronormatiivisesti. Oletetaan, että ihmisen biologinen ja kulttuurinen sukupuoli vastaavat toisiaan ja että seksuaalinen halu kohdistuu sukupuolten kahtiajaon mukaisesti vastakkaiseen sukupuoleen. (Butler 2006, 88–92, 228–229; Ojajarvi 2004, 258–260.) Tätä Butler kutsuu heteroseksuaaliseksi matriisiksi. Sen ulkopuolelle jäävät identiteetit ja halut voivat johtaa sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin sanktioihin. (Ylipulli 2004, 31.) Tarkastelen Butlerin teoriaa tarkemmin luvussa 3.

Sukupuolen performatiivisuuden ja heteroseksuaalisen matriisin käsitteiden soveltaminen voi auttaa hahmottamaan sukupuolen *rakentumista* aineistossa. Teoria sukupuolen performatiivisuudesta on yhdenmukainen konstruktionistisen ajatuksen kanssa, jonka mukaan median esitykset eivät välitä tai heijasta olemassa olevaa todellisuutta vaan rakentavat sitä, mitä todellisuudella ymmärrämme (Ojajarvi 2004, 264).

1.4 Naiset armeijassa, tasa-arvoako?

Sukupuolen tarkasteleminen ja feminististen käsitteiden soveltaminen ei ole armeijakontekstissa yksinkertaista. Naisliike ja feministinen tutkimus ovat suhtautuneet naisiin armeijassa kriittisesti. Monet feministit näkevät armeijan patriarkaalisena ja hierarkkisena instituutiona, jossa työskentelevä nainen voi ainoastaan päätyä toistamaan organisaation arvoja. Pasifistinen, antimilitaristinen ja feministinen maailmankatsomus kietoutuvat usein toisiinsa, eikä armeijaa ja sotaa käy irrottaminen toisistaan. Naisten pysymistä siviilissä on perusteltu myös sillä, että naiset synnyttävät ja ylläpitävät elämää, asettuvat siis sodan vastakohtaksi. (Carter 1996.) Liberaalit feministit ovat puolestaan liputtaneet sukupuolten tasa-arvoisten mahdollisuuksien puolesta ja siksi vaatineet naisille oikeutta päästä sotilaiksi miesten rinnalle.

Samat teemat toistuivat myös suomalaisessa keskustelussa ennen kun eduskunta päätti naisten vapaaehtoista asepalveluksesta (Buure-Hägglund 2001, 17–34). Naisliike on myöhemminkin muistuttanut, että on epätasa-arvoista, että asepalvelus on miehille pakollinen (Lehtonen 2005). Päätöstä naisten asepalveluksesta ei kuitenkaan perusteltu tasa-arvoargumentein vaan naisten aseman yleisellä kehityksellä. Asepalveluksen suorittamista ja sotilasuran mahdollistamista valmistelleen toimikunnan mietinnössä sanotaan seuraavasti:

”Toimikunta on kuultuaan tasa-arvoasiain asiantuntijoita päätenyt siihen, että ’oikean tasa-arvon’ käsite ei ole yksiselitteisesti määriteltävissä. Sen vuoksi toimikunta ei perustele kannanottojaan tasa-arvoargumentein, vaan rakentaa ehdotuksensa naisten aseman yleiselle kehitykselle ja niille myönteisillä vaikutuksilla, joita naisten ja miesten yhteistoiminnalla on muillakin yhteiskunnan ja työelämän sektoreilla.” (Naisten vapaaehtoinen asepalvelus 1993.)

Naisten asepalveluksen ei-tasa-arvoon perustuva pohja on syytä kerrata, sillä tasa-arvon kysymykset tuntuvat työntyvän esiin, tarkastelepa vapaaehtoista asepalvelusta sitten miltä kannalta hyvänsä. Tasa-arvokysymys ei ole tutkimukseni ytimessä, mutta niissä tapauksissa, kun se kietoutuu analyysiini, en rajaa sitä väkisin pois.

1.5 Naisvarusmies vai varusnainen?

Kutsun tässä tutkimuksessa vapaaehtoista asepalvelusta suorittavaa naista varusnaiseksi. Puolustusvoimissa käytetään enimmäkseen naisvarusmies -sanaa, kuten myös mediassa. Pidän käsitettä kuitenkin ongelmallisena. Ensiksi varusmies on perustuslaillinen termi, joka viittaa miesten asevelvollisuuteen. Laissa naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta määritellään, että "nainen voidaan hakemuksesta ottaa varusmiespalvelusta vastaavaan vapaaehtoiseen asepalvelukseen." (Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta 1995.) Suoritettuaan vapaaehtoista asepalvelusta 45 päivää, naista sitovat kaikki samat säännöt kuin miesvarusmiestäkin. Teknisesti naisesta ei kuitenkaan tule koskaan varusmiestä, olettaen, että nainen ei vaihda sukupuoltaan.

Lisäksi varusmies-nimike estää sukupuolen tunnistamisen silloin, kun puhutaan naisista tai useammasta asepalvelusta suorittavasta henkilöistä, joiden joukossa on sekä naisia että miehiä. Mies-loppuinen nimike häivyttää naisen julkisesta kielenkäytöstä, vaikka naiset olisivatkin mukana toiminnassa. (Karppinen 2002.) Urheilijoiden mediarepresentaatioita tutkinut Rod Brookes arvioi, että nais- tai miesmääritelmä sanan edessä korostaa mainitun sukupuolen harvinaisuutta. Superpesis tarkoittaa miesten pelaamaa pesäpalloa, naisten pelaama vastaava sarja on naisten superpesis. Sukupuolimääritelmä lajin edessä muistuttaa siitä, että tavallisesti lajia pelaavat miehet, mutta *tässä tapauksessa* naiset. (Brookes 2002, 129).

Naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja varusnaisia käsittelevässä tutkimuksessa on sukupuolen näkyväksi tekeminen välttämätöntä. Samalla tartun tilaisuuteen ja olen osaltani uudistamassa kielenkäyttöä. Viitatessani vapaaehtoista asepalvelusta suorittaviin naisiin käytän siis varusnainen sanaa.

1.6 Henkilökohtainen suhde aiheeseen

Feministisessä tutkimuksessa ja tieteenfilosofiassa muistutetaan tiedon ja tietämisen sitoutumista aikaan, paikkaan ja henkilöön. Tutkija ei ole neutraali, yleispätevä, kaukainen ”jumalallinen katse” eikä tutkija useinkaan voi valita tilannetta, josta tutkimuskohteeseen tarttuu. (Liljeström 2004, 15; Koivunen ja Liljeström 1996, 273.) Läpinäkyvyyden vaatimuksen tunnistaen käyn lähtökohtiani läpi. Omat kokemukseni varusnaisena, rauhanturvaajana ja toimittajana ovat merkittävä syy siihen, miksi valitsin aiheen, jossa naisten asepalvelus ja media risteävät.

Kirjoitin ylioppilaaksi 2000. Heinäkuussa aloitin naisten vapaaehtoisen asepalveluksen Upinniemessä Kirkkonummella. Alokasajan palvelin Mäkiluodon linnakkeella, josta jatkoin aliupseerikurssille rannikkotyökistön viestilinjalle. Minut oli valittu toimittajaksi Puolustusvoimien uutislehteen Ruotuväkeen jo alokasaikana, minne siirryin armeijavuoteni jälkimmäiseksi kuudeksi kuukaudeksi.

Kun menin armeijaan, ensimmäiset naiset olivat jo tehneet rankimman pioneerityön niin varuskunnissa kuin mediassakin. Siitä huolimatta päät kääntyivät yhä univormupukuisen naisen perään ja poikkeuksellinen ratkaisu kiinnosti ihmisiä. Raitiovaunussa kuuntelin monenkirjavia kommentteja veteraanien perinnöstä ja rintamasodan pilaavista naisista. Vanhempani saivat lukuisia onnitteluja tyttärensä rohkeasta valinnasta – ja joutuivat perustelemaan, mikseivät kieltäneet minua menemästä armeijaan.

Ruotuväen toimittajana matkustin juttukeikoille varuskuntiin eri puolelle Suomea. Niissä paikoissa, joissa naisia ei palvellut, minulle vihellettiin. Koin, että nainen armeijassa oli yhä vieras ilmiö. Törmäsin ennakkoluulojen muureihin ja tarkkaavaisesti kiersin minulle kaivettuja stereotyyppipoteroita. Kymmenissä keskusteluissa päädyin vakuuttamaan, ettei aikomukseni ole pyrkiä poliisikouluun, etten erityisesti nauttinut miesten komentamisesta, etteivät harrastukseni liittyneet moottoripyöriin tai autoihin, etten ollut lesbo.

Huomasin, että perinteiset käsitykset miesten ja naisten töistä sekä näitä rajoja ylittävien ihmisten outoudesta elävät ja voivat hyvin. Siitä innostuneena ja sisuuntuneena kirjoitin Ruotuväkeen monenlaisia juttuja varusnaisista. Yritin kirjoittaa juttuja, jotka näyttäisivät, että armeijan käyvät

naiset ovat keskenään erilaisia, mutta enimmäkseen hyvin tavallisia ihmisiä. Toivoin juttujeni tekevän varusnaiset tutummiksi ja tunnetummiksi.

Armeijan jälkeen kirjoitin freelancerina ja olin kesätoissa erilaisissa lehdissä. Säännöllisesti huomasin tekeväni juttuja, jotka sivusivat armeijaa, varusmiespalvelusta tai armeijan naisia. Seurasin myös ensimmäisten varusnaisjulkisten esiintymisiä mediassa. Näitä varusnaisjulkiksia ovat entinen kansanedustaja, reservin vänrikki Outi Siimes, Suuri Seikkailu -kilpailuun osallistunut ylikersantti Ulla, Miss Miljoona kisan voittaja, kersantti Marianne Harjula ja vuoden 2005 missifinalisti, vänrikki Anna-Kristiina Iso-Viita. Juttujen kirjoittaminen tai varusnaisjulkisten seuraaminen ei ollut säännöllistä tai analyttistä, mutta koska aihe oli tuttu ja kiinnostava, kirjoitin ja luin juttuja, kun niitä sattui kohdalla.

Armeijan naisista kirjoitettujen juttujen analysoiminen alkoi kutkuttaa mieltäni 2003. Pidín tuolloin väli vuotta viestinnän opinnoistani ja palvelin rauhanturvaajana Eritreassa UNMEE-operaatiossa (United Nations Mission in Ethiopia and Eritrea). 200 rauhanturvaajan esikunta- ja vartiokomppaniassa palveli ensimmäiset puoli vuotta yhdeksän naista. Keskusteluissa kävi ilmi, että suurinta osaa meistä naisista oli haastateltu johonkin mediaan joko asepalveluksemme aikana tai rauhanturvaamiseen liittyen. Vertailun vuoksi kyselin asiaa myös miehiltä, muutamista oli kirjoitettu, suurimmasta osasta ei. Rauhanturvaajatoverini, korpraali Anni Haapala jaksoi näissä keskusteluissa muistuttaa, että median kiinnostus naisia kohtaan harmitti monia miehiä.

Halu tarkastella analyttisesti sitä, mitä ja miten varusnaisista on kirjoitettu, on kulkenut mukani siitä lähtien. Olenkin onnekaassa asemassa voidessani yhdistää tutkielmassani kolme keskeistä kiinnostuksen kohdettani: median, armeijan ja naisnäkökulman.

Työni ei ole etnografinen tutkimus vaan tutkimuksen pääpaino on teoriassa ja aineiston tulkinnassa. Aineisto tutkielmaa varten on kerätty ja analysoitu syksyllä 2006. Aineistoon sisältyi alun perin muutamia kirjoittamiani juttujani, mutta karsin ne pois. ”Itse itseäni tutkien” -näkökulma ei tunnu luonteelta. Huolimatta siitä, että artikkelit on aikanaan kirjoitettu sopiviksi kyseiseen mediaan eikä opinnäytetyöni materiaaliksi, olen alusta saakka pyrkinyt kirjoittamaan varusnaisista mahdollisimman monipuolisesti ja keskenään heterogeenisenä ryhmänä. Se saattaa poiketa juttujen yleisestä diskurssista.

Journalistisen kulttuurin edistämissätiö Jokes on tukenut työn tekemistä.

2 AIEMPI TUTKIMUS: NAISET MEDIASSA

Varusnaisia on Suomessa tutkittu jonkin verra eri tieteenoaloilla, enimmäkseen opinnäytetyötasoisissa tutkimuksissa. Esittelen tutkimusta lyhyesti luvun alussa. Sen jälkeen paneudun mediatutkimukseen ja niihin lainalaisuuksiin, jotka vaikuttavat myös varusnaisten esille pääsemiseen mediassa. Varsinkin amerikkalainen tutkimus tarjoaa kiinnostavaa tietoa sotilasnaisten mediarepresentaatioista.

Varusnaiset ovat kiinnostaneet erityisesti kasvatustieteilijöitä. Alan pro gradu -tutkielmissa on selvitetty Helsingissä opiskelevien nuorten naisten asennoitumista naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen (Laisi 1995), vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuvien naisten motiiveja, ennakko-odotuksia ja tietoja (Harjula 1996) sekä kasvatuksen ja sosialisoinnin merkitystä vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien naisten elämänsäkulussa (Carlsson 2001). Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielmassa ”Sotilas vai nainen?” tarkasteltiin asepalvelusta suorittavien naisten sukupuoli-identiteettiä (Vuorinen 1997).

Varusnaiset ovat kiinnostaneet myös sosiologeja, jotka ovat tarkastelleet palveluksensa keskeyttäneiden naisten kertomuksia (Kallio 2004) sekä varusnaisten tasa-arvokäsityksiä (Sumuvuori 2005). Johanna Sumuvuoren työssä on myös katsaus poliittiseen keskusteluun, jota käytiin ennen vuoden 1995 lakimuutosta (Sumuvuori 2005, 26–40). Keskustelua on kuvannut muistelmissaan myös puolustusvoimien asessori Kaarina Buure-Hägglund (2001, 17–34).

Anne Korhonen sivusi varusnaisia Lapin sotilaskouluttajan puhetta analysoineessa lisensiaattityössään. Korhonen huomasi kouluttajan poikkeuksetta käyttävän ”sympaattisen herrasmiehen” osin seksististä puhetapaa puhuessaan varusnaisista. (Korhonen 2001, 63–68.) Puolustusvoimat on puolestaan tutkinut naisten sopeutumista sotilasorganisaatioon (Laisi 1998) ja kerännyt vapaaehtoisten naisten ja varusmiesten kokemuksia sotilaskoulutuksesta (Määttä 1999). Tutkimuksen kohteeksi ovat päässeet myös suomalaiset rauhanturvaajanaiset¹(Valenius 2005) sekä kadettien kokemukset oppilaitoksensa tasa-arvoisuudesta (Ojala 2005).

Viestinnän tutkimuksen kentälle varusnaiset eivät ole Suomessa juuri päässeet. Siksi pidän tärkeänä median nais- ja mieskuvatutkimuksen tarkastelua osana laajempaa viitekehystä. Tavat, joilla miehet

---

¹ Rauhanturvatehtävät avattiin naisille Elisabeth Rehnin puolustusministerikaudella 1991. Muutoksen jälkeen lähes 4000 naista hakeutui rauhanturvaamistehtäviin, siis neljä vuotta ennen lakia naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta. (Buure-Hägglund 2001, 16.)

ja naiset mediassa esitetään, luovat pohjan myös sille, miten ja milloin varusnaiset pääsevät mediassa esille.

2.1 Kohti median maailmaa

Joukkoviestimet, neljäs valtiomahti, määrittelee usein itse tehtäväkseen vallanpitäjien valvomisen ja toisaalta "ideoiden markkinapaikan" tarjoamisen kansalaisille. Kun media kertoo monipuolisesti yhteiskunnan tapahtumista, on kansalaisilla mahdollisuus ymmärtää maailman menoa ja olla mukana yhteisessä päätöksenteossa. (Allan 1999, 47–48.) Journalismin laadun kriteereinä on pidetty vapautta valtiovallasta ja mainostajista, aiheiden ja jutuissa esiintyvien ihmisten monipuolisuutta sekä objektiivisuutta. Joukkoviestinnän arvohierarkiassa ja journalismintutkimuksessa uutiset ovat olleet korkealla. Niitä tutkimalla on arvioitu, mitkä asiat yhteiskunnassa on julkisesti ja yhteisesti tärkeitä. Uutisten objektiivisuutta ja puolueettomuutta on pidetty välttämättöminä toimivalle demokratialle. (Aslama 2006, 51–52.) Totuuden metsästäminen on ehkä journalistisen median tärkein kulmakivi. Uutisissa se tarkoittaa sitä, että mielipiteet erotetaan tosi asioista ja kiistakysymyksessä pyritään antamaan puheenvuoro molemmille osapuolille. (Allan 1999, 25.)

Monet journalismin tutkijat ovat haastaneet uutisten oletetun objektiivisuuden. On todettu, että pienenkin uutisen kirjoittaminen vaatii toimittajalta valintoja, ja että on syytä tarkastella niitä periaatteita, joiden pohjalta neutraaleilta vaikuttavat valinnat tehdään. Esimerkiksi uutistyötä ohjaavat uutiskriteerit painottavat enemmän kielteisiä asioita kuin myönteisiä, enemmän sitä, mikä tapahtuu lähellä kuin sitä, mikä tapahtuu kaukana. (Allan 1999, 17–6, 71; Nieminen – Pantti 2004, 141–142.)

2.1.1 Nainen uutisissa ei ole itsestäänselvyys

Länsimaaisessa yhteiskunnassa uutiset nivoutuvat yhteiskunnalliseen valtaan ja sen käyttöön. Uutisissa esitetään kansakunnalle päivän tärkeimmät tapahtumat ja niihin vaikuttavat henkilöt. Uutisissa esiintyminen merkitsee yhteiskunnallisen äänen saamista. (Sana 1995, 15.) Erityisesti feministinen mediatutkimus on ollut kiinnostunut siitä, miten neljäs valtiomahti miehet ja naiset esittää.

Naisten ja miesten paikkoja uutisissa on selvitetty melko runsaasti määrällisen tutkimuksen keinoin. Niin sanotun tasa-arvotutkimuksen piirissä on pyritty luvuin osoittamaan todeksi miesten ja naisten epätasa-arvo. Lukujen avulla on yritetty vaikuttaa vallitsevaan todellisuuteen esimerkiksi journalismikritiikin lähteenä. (Aslama 2006, 47–49.)

Kotimaisen määrällisen nais- ja mieskuvatutkimuksen kulmakivenä on jo vuosikymmenen ollut Yleisradion *Naiset, miehet ja uutiset* -tutkimus (1995). Siinä tutkittiin naisten ja miesten esiintymisiä kotimaisissa televisiouutisissa viikon ajan. Sen lisäksi Suomi on myös osallistunut 1995, 2000 ja 2005 kansainväliseen *Global Media Monitoring Projectiin* (GMMP). Kansalaisjärjestöjen ylläpitämässä GMMP:ssa kerätään ja analysoidaan yhden päivän uutiset eri puolilta maailmaa. Vuonna 2005 tutkimus tehtiin 76 maassa. Projektissa seurataan sukupuolten määriä ja rooleja uutisissa siten, että eri vuosien tulokset ovat vertailtavissa ja mahdollinen muutos voidaan löytää. Sukupuolen määrällistä esiintymistä uutisissa selvittäneiden tutkimusten tulokset on helppo kiteyttää: nainen uutisissa ei ole itsestäänselvyys. (GMMP 1995 ja 2005; Yleisradio 1995, 29–37.)

Vuonna 1995, jolloin ensimmäiset naiset menivät Suomessa armeijaan, kaikissa uutisten aihealueissa suurin osa haastatelluista oli miehiä eikä selviä naisten aiheita löytynyt.² Yleisradion tutkimuksen yhteensä 167 jutussa haastateltiin miestä 120 kertaa ja naista 36 kertaa. Naisia haastateltiin eniten perinteisillä ihmisläheisillä ja jollakin tavoin yksityistä hipaisevilla alueilla, kuten kulutuksesta, asumisesta, sosiaalisista kysymyksistä tai koulutuksesta kertovissa jutuissa. Näitä aihepiirejä käsiteltäessä naiset myös päätyivät uutisten aiheeksi. (Sana 1995, 29–37.)

Yleisradion tutkimuksessa huomattiin, että naiset esiintyivät uutisissa miehiä useammin anonyymeinä sekä ilman selvää ammattistatusta. Uutisen rakenteessa naiset sijoitettiin säännöllisesti loppuun. Tosin välillä naisten kommentin jälkeen haettiin vielä viimeinen sana ”asiantuntijamieheltä”. Poliitiikka, talous ja työmarkkinat olivat miesten hallussa. Myös onnettomuus-, rikos-, turvallisuus- ja sotajutuissa suurin osa toimijoista, ja toimittajista, oli miehiä. (Sana 1995, 29–37; Halonen 1999, 81.)

Kymmenen vuotta myöhemmin naiset olivat yhä selvästi aliedustettuina uutisissa. Eri joukkoviestimistä parhaiten naiset pääsivät esille televisiossa, heikommin naisten ääni kuului radiossa. Sanomalehdessä uutisen aiheeksi nainen päätyi 27 prosentissa tapauksista ja mies 73 prosentissa tapauksista. Miehet hallitsivat yhä politiikkaa ja hallintoa, taloutta, rikos- ja väkivaltautuisia, sosiaalipolitiikkaa ja lainsäädäntöä. Ainoastaan julkisuuden henkilöistä ja urheilusta kertovissa jutuissa naisten osuus jutun aiheina kipusi 42 prosenttiin, miesten luvun ollessa 58.³ (GMMP 2005, 80; GMMP 2005 Annexe D, 118–142.)

² 1995 Suomenkielisten televisiouutisten aineistossa haastateltavista asiantuntijoista tai kadunkulkijoista 21 prosenttia oli naistoimijoita ja miestoimijoita 78 prosenttia. Yhtä prosenttia toimijoista ei voitu koodata sukupuolen mukaan.

³ Urheilu-uutisissa naisten urheilu on kuitenkin paitsiossa. Yksittäisissä urheilutapahtumissa kuten olympialaisissa, saattaa naisurheilun osuus nousta mediassa jopa puoleen, mutta kokonaisuudessa se kattaa yhä vain kymmenisen prosenttia kaikesta television urheilutarjonnasta. Sama toistuu sanomalehtien

Maailmanlaajuisen vertailun mukaan nainen pääsi uutisen aiheeksi kaikkein todennäköisimmin ollessaan *julkisuuden henkilö* tai *väkivallan uhri*. Uutisten asiantuntijoista yli 73 prosenttia oli miehiä ja 22 prosenttia naisia. Kun sukupuolten mediaroleja vertailtiin, ilmeni, että ainoastaan uhrin roolissa nainen on huomattavasti useammin kuin mies. (GMMP 2005, 80; GMMP 2005 Annexe D, 118–142.) Nainen jää uutisissa usein perinteiseen naisen rooliin: äideiksi ja vaimoiksi (Allan 1999, 146–147).

Uutisten sukupuolten välisestä määrällisestä epätasa-arvosta lukiessaan ei voi olla kysymättä, miksi. Perinteinen selitys on, että uutisten arvostamat alueet kuten talous, politiikka ja elinkeinoelämä, ovat yhteiskunnassa enimmäkseen miesten toiminta-alueita. Mikäli naiset eivät toimi julkisen vallan alueella, ei heitä uutisissakaan nähdä. Mainitut alueet ovat historiallisesti kehittyneet miehisen vallan pätevyysalueiksi, ja vaikka alueet ovat merkittäviä myös naisille, naisten on vaikea saada niiltä merkittävää valtaa ja johtopaikkoja. Kun uutiset raportoivat erityisesti näiden alueiden tapahtumista, jo aihevalinta rajaa naissukupuolen pois. (Sana 1995, 27; Ruoho 2006, 186.)

Viestinnän tutkija Minna Aslama (2006) haastaa perinteisen selityksen. Hän muistuttaa, että naiskuvatutkimus toisensa jälkeen kertoo uutisten perinteisestä maailmankuvasta. Vaikka maailma muuttuu, uutisten ihmiskuva on ja pysyy. Aslama viittaa tutkimuksiin, joiden mukaan myös ulkomaan uutisten maailmankartta on pysynyt globalisaatiokehityksestä huolimatta vuosikymmenien ajan samana. (Aslama 2006, 52; myös Ross 2005, 531–533.) Uutiset vahvistavat kuvaa maailmasta, jossa naiset ovat kohtalaisen näkymättömiä (GMMP 2005, 58).

Tiedotusopin lehtori Irma Kaarina Halonen (1999) arvioi, että mediassa näkyvät sukupuolierot syntyvät journalistisessa kulttuurissa ja uutiskulttuurin käytännöissä. Nainen uutisdiskurssissa ei ole ”samalla viivalla” mieskollegoihin nähden, sillä mieheyden esiin tuominen nähdään luonnollistuneena representaationa, mutta naiseus koetaan edelleenkin erityisenä ja jopa häiritsevänä. Naisia onkin tarkkailtu uutisjournalismissa nimenomaan sukupuolensa edustajina. Halonen arvioi, että toimittaja voi joko helpottaa tai vaikeuttaa naisen pääsyä uutisdiskurssiin. (Halonen 1999, 80–83, myös Ruoho 2006, 188.)

Paitsi uutisten toimijoista ja heidän rooleistaan on feministisessä tutkimuksessa oltu kiinnostuneita siitä, vaikuttaako toimittajan sukupuoli uutisaiheiden valintaan ja sisältöihin. Suoraa yhteyttä

---

urheilusivuilla. (Hietala 2003, 8; Valtonen ja Ojajärvi 2003, 30–42.) Opetusministeri on esittänyt televisioyhtiöille nais- ja vammaisurheilun lisäämistä merkittävien urheilutapahtumien televisiointilistalle (Karpela 2005).

sukupuolen ja juttujen sisällön väliltä ei ole löydetty, eikä toive siitä, että naiset tekisivät naisystävällisempää journalismia, ole toteutunut. Journalistiset normit kuten uutiskriteerit, jotka uutistyössä ja toimituksissa opitaan, näyttävät ohjaavan enimmäkseen ainakin uutistoimittajia. Osa naisista jopa vieroksuu tasa-arvoaiheisten juttujen tekemistä. (Halonen 1999, 100; Aslama 2006, 55; Lynggard 2002.) Naisten on kuitenkin todettu tekevän miehiä enemmän juttuja ns. pehmeistä aiheista (Zilliacus-Tikkanen 1997).

Määrällisen tutkimuksen valossa voisi luulla, etteivät varusnaiset suorastaan kuulu uutisten erityiskiinnostuksen kohteisiin, kun turvallisuutta ja puolustusvoimia käsittelevissä aihepiireissä suurin osa toimijoista on miehiä. Varusnaiset kiertävät tehokkaasti myös tutkimuksissa mainitut naisten perinteiset murtautumiskohdat uutisiin: ihmisläheiset ja yksityiseen sitoutuneet alueet. Puolustusvoimat on monin tavoin sulkeutunut instituutio, jossa yksityisyys ja perhe loistavat poissaolollaan.

2.1.2 Nainen lähellä vallan ydintä pääsee uutisiin

Halonen tutki väitöskirjassaan alueita ja tapoja, joilla journalismi sukupuolittuu. Yhtenä tutkimuksensa osana hän hahmottelee, miten nainen pääsee uutisdiskurssiin. Omien saavutustensa ja ansioidensa avulla uutisiin pääsevät naiset ovat harvassa. Suuri osa naisten ansioista ja saavutuksista toteutuu kovien uutisten aihepiirien ulkopuolella. Tutkija katsookin, että nainen pääsee uutisdiskurssiin, mikäli hän on työssään tai toiminnassaan lähellä vallan ydintä eli menestyy perinteisillä maskuliinisilla aloilla. Alueelle pääseminen edellyttää kosketusta valtaan ja siihen sitoutumista. Vallan kielellä pitää myös osata puhua. (Halonen 1999, 80–82.)

Lehtiaineiston pohjalta Halonen erittelee toiminta-asemia, joista nainen ponnistaa uutisiin:

- 1) Lähellä institutionaalista valtakurssia olevat naiset, jotka ovat päässeet korkeaan asemaan perinteisillä miesten aloilla, esimerkiksi ministerit.⁴
- 2) Valtakurssin marginaalissa olevat, perinteisellä naisvaltaisella alalla toimivat naiset. Perinteisten naisten alojen asiantuntijat, kuten hoivatyöntekijät tai opettajat.

⁴ Ross argumentoi, että on olemassa erityinen sukupuolittunut uutisdiskurssi, jota journalistit käyttävät raportoidessaan tapahtumista, joissa läsnä ovat naispoliitikot. Uutiset vallankahvassa olevista naisista kehystetään usein sukupuolittunein termein. Näin naispoliitikot määritellään ensisijaisesti naisiksi ja sen jälkeen mahdollisesti poliitikoiksi. Esimerkiksi Ross tarjoaa vuoden 1997 Iso-Britannian parlamenttivaalit, jotka Työväenpuolue voitti. Ennätykselliset 101 naista valittiin parlamenttiin. Seuraavana päivänä voittoisat naiset ja pääministeri Tony Blair kuvattiin parlamenttitalon edessä. Otsikko kuvan päällä oli: Blair's Babes. Samalla kun poliitikot seksualisoitiin beibeiksi, heidän saavutuksensa trivialisoitiin. Naisten kehystäminen ja kuvaaminen esimerkiksi osoittamalla tavalla voidaan nähdä toki hauskana oivalluksena toimitukselta, mutta se näyttää myös, miten naiset poliittisina toimijoina neutralisoidaan. Ross huomauttaa, että naispoliitikkoja määritellään tavallisesti myös kiellon kautta. Esimerkiksi ”ei mikään tyyppillinen poliitikko” määrittely vahvistaa käsitystä siitä, että tyyppillinen ja tavallinen poliitikko on mies. (Ross 2004, 63–66, Sipilä 2006.)

3) Nais erityisyyttä ilmentävät naiset, jotka pääsevät uutisdiskurssiin kulttuurisesti ja biologisesti naisiksi määriteltynä ja merkittyinä. Tässä ryhmässä naiset ovat usein uutisten kuvituksena, esimerkiksi vaikutusvaltaisen miehen puolisoina. Nais erityiset naiset voivat olla myös iltapäivälehtien vapaa-ajan kansikuvanaisia, katastrofijuttujen kuvituksissa talon raunioilla itkeviä naisia tai vaikka julkisuudessa keskenään riiteleviä naisia. (Halonen 1999, 80–83.)

Halosen listaamista rooleista kaksi ensimmäistä eivät luontevasti asetu varusnaisille. Puolustusvoimat on yhteiskunnallisen vallan instituutio, mutta sen hierarkiassa varusnaiset ja varusmiehet ovat alimmilla portailla. Perinteinen naisvaltainen ala armeija ei tietenkään ole. Kolmesta toiminta- asemasta varusnaisille istuukin parhaiten vaatimus "nais erityisyyden ilmentämisestä" (Halonen 1999, 80–83).

Yleisradion vuoden 1995 tutkimuksessa aineistohaaviin oli tarttunut yksi naisten vapaaehtoista asepalvelusta sivuava juttu. MTV3:n uutisissa kerrottiin, että suomalaisten naisten koulutus sotilaslentäjiksi alkaa kahden vuoden kuluttua Kauhavalla. Juttu oli koodattu "naisjuttujen" kategoriaan, jossa arvioitiin, että sukupuoli oli jutussa erityisesti merkityksellistetty. Tutkimuksessa arvioitiin, että naisten astuessa perinteiselle miesten alueille heistä tulee uutisia, mikä herättää usein ennakkoluuloja ja pelkoja. Lentäjäuutisessa huolta lievensi kuitenkin ylpeys Suomesta "edelläkävijämaana" Euroopassa. (Sana 1995, 59.)

2.2 Sotilasnaiset maailmalla ja mediassa

Naisia palvelee eri puolilla maailmaa yli kahdenkymmenen maan armeijassa. Vuonna 1994 yhteensä noin 450 000 naista palveli eri maiden armeijoissa. Australiassa, Belgiassa, Bruneissa, Kanadassa, Kiinassa, Kyproksella, Tanskassa, Ranskassa, Guatemalassa, Irlannissa, Nepalissa, Etelä-Afrikassa, Espanjassa, Ruotsissa, Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. (Addis et al. 1994, 7–10.) Sen jälkeen listaan on voinut lisätä ainakin Eritrean, Suomen, Norjan, Ghanan ja Libyan.

Vaikka maassa olisi yleinen asevelvollisuus, armeijaan hakeutuminen on miltei aina naisille vapaaehtoista. Poikkeuksia ovat Eritrea ja Israel, joissa asevelvollisuus koskee sekä miehiä että naisia. Suurin osa maailman sotilasnaisista on voinut valita sotilasuransa. (Addis et al. 1994, 3.) Eniten naisia palvelee Kiinan, Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen armeijoissa. Naisia palvelee armeijoissa erityisesti lääkinnässä, huollossa ja toimistotöissä mutta myös eri aselajeissa ja johtajina. Riippuu maasta ja armeijasta, ovatko kaikki tehtävät naisille avoimia.

Yhdysvallat lienee tunnetuin esimerkki rajoitetuista tehtävissä. Naiset eivät saa osallistua taistelutehtäviin, mutta sen sijaan voivat toimia esimerkiksi kuljettajina taistelun tukitoimissa.

Nykyisessä sodankäynnissä tukitoimien erottelemisen varsinaisista taistelutehtävistä on vaikeaa, usein jopa mahdotonta. Koska naiset on jätetty taistelutehtävien ulkopuolelle, heidän urakehityksensä pysähtyy, sillä yleneminen vaatii kenttäkokemusta. Vaatimukset kaikkien tehtävien avaamisesta naisille ovat lisääntyneet, kun naisten määrä armeijassa on kasvanut. Naiset muodostavat yli 15 prosenttia Yhdysvaltojen armeijasta, ja Persianlahden sodassa vuosina 1990–1991 palvelleista 540 000:sta Yhdysvaltojen sotilaasta yli 30 000 oli naisia. (Holm 1992, xiii.) Yhdysvalloissa sotilasnaisten sotahistorian katsotaan ulottuvan maan sisällissotaan saakka (US Military 2006).

Huolimatta siitä, että armeija on ollut perinteinen miehinen instituutio, naiset on vain harvoin suljettu täysin ulos maanpuolustukseen liittyvistä tehtävistä. Sotien aikana myös Suomessa naisten panos huolto- ja tukitehtävissä, sekä sotatarviketeollisuuden palveluksessa on ollut merkittävä. (Sumuvuori 2005, 26–27.)

Ennen yhdysvaltalaiseen mediatutkimukseen syventymistä on todettava muutama asia, jotka erottavat suomalaiset varusnaiset ja miehet amerikkalaisista ammattisotilaista. Suomen puolustusvoimissa naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet palvella kaikissa tehtävissä. Vaatimukset erikoisjoukkoihin, aliupseeri- ja reservinupseerikursseille ovat naisille ja miehille samat. Tehtävät jaetaan soveltuvuuden, ei ensisijaisesti sukupuolen mukaan. (Puolustusvoimat 2006.) Suomessa on miehille pakollinen asevelvollisuus, jonka suorittaminen varusmiespalveluksena kestää puolesta vuodesta vuoteen. Asepalveluksensa suorittaneet naiset ja miehet voivat hakeutua opiskelemaan upseereiksi. Suomessa asepalveluksen suorittaminen on melko lyhyt vaihe nuoren elämässä.

Yhdysvalloissa taas toimii palkka-armeija, jonka leipiin hakeutuminen on uravalinta, joka suuntaa ihmisen elämää vuosiksi eteenpäin. Yhdysvaltojen armeijassa jokainen taistelija jääkäristä kenraaliin on ammattisotilas. Upseerit koulutetaan maanpuolustuskorkeakouluissa kuten meilläkin. Näistä puolustusvoimiin liittyvistä eroavaisuuksista huolimatta pidän amerikkalaista tutkimusta erittäin käyttökelpoisena. Niissä risteävät samat teemat kuin omassa työssäni: sukupuoli, armeija ja media.

2.2.1 Sotilasnainen: amatsoni vai perhonen?

Yhdysvaltalaisten sotilasnaisten tasa-arvotaistelua seurannut Christopher Hanson (2002) tutki väitöskirjassaan, miten media on edesauttanut tai haitannut sotilasnaisten tasa-arvopyrkimyksiä armeijassa. Analyysinsä lähtökohdaksi Hanson ottaa sosiologi Melissa Herbertin näkemyksen, jonka mukaan sotilasnaiset määritellään yhteiskunnassa joko *amatsoniksi* tai *perhosiksi*.

Amatsonit ovat uhkaavia, miehekkäiksi kuvailtavia, machoja naisia, joiden sukupuolisesta suuntautumisesta ei voida olla varmoja. Perhoset puolestaan ovat tyttömäisiä pieniä naisia, joiden sotilaallinen ammatillisuus voidaan kyseenalaistaa. Amatsonin ja perhosen käsitteet Hansen sijoittaa Yhdysvalloissa käytyihin lukuisiin tasa-arvotaisteluihin. Niissä sotilasnaiset ovat astuneet julkisuuteen kertomaan seksuaalisesta häirinnästä tai tuoneet esille jonkin muun räikeän epätasa-arvoisen käytännön. (Hanson 2002, 46–49.)

Esimerkkinä seksuaalisesta häirinnästä Hanson esittää lentäjien vuoden 1991 Tailhook Conventionin Las Vegasissa. Jättimäisessä kokoontumisessa mieslentäjät ahdistelivat useita naiskollegoitaan. Kasvot loukkaukselle antoi luutnantti Paula Coughlin, joka kertoi tapahtuneesta ABC:lle ja The Washington Postille. Kaksitoista naista vahvisti tapahtuneen, minkä jälkeen tapaus tutkittiin perinpohjaisesti. Armeijan toisenlaisesta epätasa-arvosta puolestaan kertoi everstiluutnantti McSally, joka kyseenalaisti armeijan ristiriitaisen toiminnan Afganistanissa. Samaan aikaan kun Yhdysvallat julisti vapauttaneensa paikalliset naiset sorron alta, maan naissotilaiden vaadittiin käyttävän burkkaa arabiliittolaisten mieliksi. Vasta mediajulkisuus sai armeijan tarkistamaan naisten pukeutumisohteet. (Hanson 2002, 46–49.)

Hanson muistuttaa, että jokainen armeijassa työskentelevä nainen, joka astuu julkisuuteen jonkin epäkohdan kanssa, ottaa riskin urallaan ja että media on osaltaan kasvattanut riskiä kuvaamalla julkisuuteen astuneet sotilaat *perhosina*. Lehtijutuissa ja taustoittavissa television ajankohtaisohjelmissä naiset esitettiin tapahtumien uhreina: heikkoina käpälöimisen kohteina pikemminkin kuin vahvoina suorittajina tai rutinoituneina urantekijöinä, jotka halusivat nostaa epätasa-arvon pöydälle. (Hanson 2002, 49; uhrin roolista myös GMMP 2005 Annexe D, 118–142.)

2.2.2 Äitien sota vai Persianlahden sota?

Persianlahden sota oli ensimmäinen sota, jossa taisteli kymmeniätuhansia naisia. Yhdysvaltojen riveissä palveli 33 000 naista ja Iso-Britannian riveissä 1 000 naista. Sodan alussa Iso-Britannian mediassa sytytettiin "äitien sota", kun havaittiin, että osalla Persianlahdelle lähtevistä naisista oli lapsia. Eniten paheksuttiin niitä naisia, joiden puoliso oli sotilas ja jotka joutuivat sodan takia jättämään lapset sukulaisten huomiin. Sotilasäitien moraalit ja ajattelemattomuus elämänvalinnoissa kyseenalaistettiin mediassa suurin otsikoin. Armeijan maskuliinisessa kontekstissa vanhemmuus ja perheestä huolehtiminen sidottiin naiseen. Juuri kukaan ei pysähtynyt kyseenalaistamaan sotilaisien lähtöä tai maan politiikkaa, joka lähettää sotilaat toiselle puolella maailmaa. (Wheelwright 1994, 111–112.)

Yhdeksi sodan, ja sotaäidin, ikoniksi nousi yhdysvaltalainen merijalkaväen sotilas, joka oli kiinnittänyt kypäräänsä tyttärensä kuvan. Kansainvälisen uutistoimiston kuvapalvelun kautta kuva päätyi lehtien sivuille eri puolilla maailmaa. Kansainvälisen uutistuotannon näkökulma onkin sotautisoinnissa tärkeä. Kuvat ja tarinat kulkevat taistelukentiltä eri puolille maailmaa ja rakentavat käsitystämme tapahtumista. Wheelwrightin mukaan länsimaiset sotilasnaiset esitettiin mediassa irakilaisen naisten pelastajina. Uuden yhteiskunnan symboleina tasa-arvoiset sotilasnaiset vapauttivat arabimaiden alistetut naiset. (Wheelwright 1994, 111–112; 129.)

Kaikki naiset eivät ole keskenään tasa-arvoisia viestimissä. Kun amerikkalaiset sotilasnaiset esitettiin vapauttajina, Irakin armeijan naispuolisten sotilaiden olemassaolo enimmäkseen sivuutettiin. Niissä jutuissa, joissa heidät huomioitiin, irakilaiset naiset kuvattiin kovempina ja epänaissellisinä taistelijoina verrattuina länsimaisiin sotilasnaisiin. Irakilaiset sotilasnaiset olivat mediassa tunteettomia amatsooneja, länsimaiset naissotilaat feminiinisiä perhosia. Irakilaiset naiset niputettiin orientaaleiksi "toisiksi", joiden käyttäytymistä ohjasi kovuus ja tunteettomuus. Myös sotilasnaisten mediakuvat ovat politiikan ja rodun värittämiä siinä missä sukupuolenkin.⁵ (Wheelwright 1994, 118–119.)

2.2.3 Jessica Lynchin mediapelastusoperaatio

Kenties suurin mediatapahtuma sotilasnaisten historiassa, ja samalla Irakin sodan ensimmäinen suuri mediatapahtuma, on sotilas Jessica Lynchin pelastusoperaatio. Maaliskuussa 2003 Lynchin komppania ajoi väijytykseen Irakissa An Nasiriyassa. 11 sotilasta kuoli ja 7 otettiin vangeiksi. Kuolleiden joukossa oli yksi komppanian kolmesta naisesta, sotilas Lori Ann Piestewa. Sotilas Jessica Lynch ja asiantuntija Shoshana Johnson otettiin vangeiksi. (Bragg 2004, 52–84.)

Väijytyksessä tajuntansa menettänyt Lynch vietiin erilleen muista amerikkalaisista sotavangeista. Keskustelu hänen kohtalostaan käynnistyi, kun muut vangit näkyivät medialle annetulla videolla. Tajuton ja loukkaantunut Lynch oli viety irakilaisen kenttäsairaalaan, josta amerikkalaisten joukkojen onnistui noutaa hänet viikon päästä. Lynchin pelastusoperaation katsottiin olevan ensimmäinen onnistunut "linjojen takaa pelastaminen" sitten toisen maailmansodan. Historiallisen operaation jälkeen Lynch oli median polttopisteessä, sotasankarina. Hänestä kirjoitettiin satoja lehtijuttuja ja hän esiintyi lukuisissa uutis- ja keskusteluohjelmissä. Lynchin kohtalosta tehtiin televisiodokumentti ja Rick Bragg (2004) kirjoitti hänen tarinansa *Jessica Lynch – I am a soldier too* -kirjaksi. Nämä mediatuotteet ovat toimineet materiaalina myös lukusille kriittisille media-

---

⁵ Perinteinen keskiluokkainen, valkoinen heteroseksuaalisen kokemuksiin perustuva feminismi on monin tavoin kyseenalaistettu. Kysymykset rodullisuudesta, etnisyydestä ja seksuaalisuudesta kuuluvat tämän päivän feministiseen keskusteluun. (Ojajärvi 1998, 172.)

analyysille. (Ainakin Hanson 2003; Howard ja Prividera 2004; Kumar 2004, Takacs 2005; Sanprie 2005.)

Howardin ja Privideran (2004) analyysin aineistoina oli 218 sotilas Jessica Lynchistä kirjoitettua lehtijuttua ja televisiohaastattelua. Retorisen analyysin keinoin tutkijat tarkastelivat, miten media ylläpitää tai haastaa perinteisiä feminiinisiä arkkityyppejä. Takacs (2005) käytti aineistonaan Lynchistä tehtyjä dokumentteja ja television erikoislähetyksiä. Hänen teoreettisena lähtökohtanaan oli selvittää, miten Lynchin tapaus heijastelee George W Bushin maskuliiniseen retoriikkaan painottunutta ulkopoliittikkaa 11.9.2001 jälkeen. Sanprie (2005) taas sukelsi The Washington Postin Lynchistä kirjoittamiin artikkeleihin. Hän lähestyi Lynchin tarinaa identiteetin käsitteen kautta ja selvitti, miten naisen ja sotilaan identiteetit uhkaavat yhteiskunnassa toisiaan.

Tutkijoiden analyysien tulokset ovat erilaisista kysymyksenasetteluista huolimatta yhteneväiset. Artikkeleissa, televisiodokumenteissa ja haastatteluissa aktiivipalveluksessa olevasta sotilas Jessica Lynchistä tehtiin sodan *siviiliuhri*. Howard ja Prividera argumentoivat, että journalistit "retorisesti riisuivat" Jessica Lynchin sotilaallisuudesta. Media korosti Lynchin siviilielämää, seksualisoi hänet ja teki hänestä uhrin. (Howard ja Prividera 2004, 91–95.)

Hyvin pian Lynchin vangiksi joutumisen jälkeen sotilas Jessica Lynchistä tunnettiin mediassa lyhyesti vain Jessicana tai Jessinä. Hänen sotilasarvonsa tiputettiin jutuista pois, hänen tehtävänsä komppanian kirjuriina ei kuvailtu eikä siitä myöhemmin muistutettu. Sen sijaan naisen ulkonäköä kuvailtiin antaumuksella. Hänen kerrottiin olevan pienikokoinen tyttö, jonka päällä armeijan suuret aurinkolasit ja hattu suorastaan roikkuvat. Lynchin perhe ja tuttavat kertoivat puolestaan Lynchin lempiväriin olevan pinkki, ja että hän pitää kauniista vaatteista ja tyttökavereidensa kanssa notkumisesta. (Howard ja Prividera 2004, 91–95; Sanprie 2005, 388–391.)

Lynchin ollessa vankina pelättiin, että sotilas on joutunut sukupuolisen väkivallan kohteeksi.⁶ Kun Lynch pelastamisensa jälkeen kertoi, ettei häntä ollut raiskattu, asian käsittely ei loppunut. Lynchin tiedettiin olleen tajuton vangitsemisen hetkellä, ja koska hänen sairauskertomuksessaan kuvattiin anaaliseksiin aiheuttamia vauriota (Bragg 2004, 96), asiasta kysyttiin häneltä haastattelussa toisensa jälkeen. (Kumar 2004, 300–304, Howard ja Prividera 2004, 91–95; Sanprie 2005, 388–391.)

---

⁶ Media juuttui seksuaalisen väkivallan mahdollisuuteen myös Persianlahden sodassa vangiksi joutuneen maavoimien asiantuntija Melissa Rathbun-Nealyn kohdalla. Sen sijaan vangiksi jääneiden miesten seksuaalista hyväksikäytöstä vaikennee niin Yhdysvaltojen armeija kuin mediakin. (Howard ja Prividera 2004, 91; Wheelwright 1994, 124; Sanprie 2005, 303.)

Media korosti Lynchin kauneutta, vaaleutta ja nuoruutta ja häivytti hänen ammatinvalintansa. Jessica Lynch ei ollut sotilas, jonka ammatinvalintaan sisältyi riski joutua taisteluun, riski tulla otetuksi vangiksi ja jopa kuoleminen riski. Jessica oli pieni ja loukkaantunut tyttö.⁷

”Hän ei taistellut amerikkalaisten puolesta Irakissa vaan Jessica oli jotain, minkä vuoksi amerikkalaiset taistelivat. Lynch oli passiivinen uhri, joka vangittiin ja pelastettiin”. (Howard ja Prividera 2004, 94. Suomennos kirjoittajan.)

Sanprie toteaa, että Lynch haastoi stereotypian siitä, mitä on olla nainen, mutta myös sen, mitä on olla sotilas. Lynch oli sukupuoleltaan nainen, joten hän haastoi perinteisen käsityksen siitä, mitä on olla sotilas. Sotilaana hän taas haastoi yhteiskunnan määritelmän perinteistä naisesta. Tutkijan mielestä Lynch määriteltiin uudelleen siviiliminän ja seksuaalisuuden kautta, koska hän ei täyttänyt tavallisen sukupuolimääritelmän vaatimuksia. Uudelleen määrittelyn jälkeen voi kysyä, muuttiko Lynch enää käsityksiä siitä, "mitä on olla sotilas tai mitä on olla nainen". (Sanprie 2005, 388–391.)

Hanson puolestaan kysyy median tasapuolisuuden perään. Hänen mukaansa median antaumuksellinen Lynchin tarinan raportointi vääristää mies- ja naissotilaiden mediakuvaa. Sodan aikana otettiin myös miessotilaita vangeiksi, mutta heidän kärsimyksensä tai vapautensa ei juuri kiinnostanut mediaa. Toisaalta tuhannet amerikkalaiset naiset jatkoivat taistelukentällä työskentelemistä. Hanson epäilee, että Lynchin dramaattinen pelastustarina saattaa jäädä amerikkalaisten mieliin parhaiten koko Irakin sodasta. (Hanson 2003, 68–69.)

2.3 Aiemmasta tutkimuksesta kohti teoreettisia avauksia

Tässä luvussa olen käsitellyt tutkimusaiheeseeni linkittyvää mediatutkimusta. Sukupuolten välinen epätasa-arvo rehottaa määrällisesti aliedustuksena sekä laadullisesti yhä uudelleen toistuvissa stereotyyppisissä rooleissa. Analyysit sotilas Jessica Lynchistä kertovista jutuista osoittavat karusti, että naisen noustessa median kirkkaisiin valoihin korostetaan piirteitä, jotka nivoutuvat parhaiten käsitykseen perinteisestä naisesta. Näin siis silloinkin, kun nainen on liittynyt armeijaan, haavoittunut taistelussa ja palannut kotiin. Aiemman tutkimuksen valossa oletan, että varusnaisista kertovissa jutuissa on luvassa epätasa-arvoisia asetelmia, ulkonäköön keskittyvää kuvailua ja kenties jonkinlainen yritys häätää naiset pois ruodusta. Ainakin amerikkalaisella medialla on ollut tarve neutraloida naisten sotiluus.

Feministisen nais- ja mieskuvatutkimuksen sudenkuopaksi on välillä koitunut itsensä toistaminen sekä kritisoimansa sukupuolten kahtiajaon uusintaminen. Tässäkin tutkimuksessa haasteena on

⁷ Vastaavasti myös urheilijanaisia ja poliitikkoja työtellään mediassa, heidän ulkoiseen olemukseensa ja seksuaalisuuteensa keskitytään ja heidän menestystään trivialisoidaan esimerkiksi antamalla kunnia menestyksestä valmentajalle tai poliitikkoa tukevalle perheelle. (Brookes 2002, 125-130; Kane ja Greendofen 1994, 28–44.)

päästä itsestäänselvyyksien sekä aineistossa mahdollisesti lymyävien stereotyyppien toiselle puolelle. Sitä matkaa tukemaan olen pyrkinyt valitsemaan teoreettisen käsitteistöni sekä analyysimenetelmäni, jotka esittelen seuraavissa luvuissa 3 ja 4.

3 SUKUPUOLI JA SEN ESITTÄMINEN

Feministifilosofi Judith Butlerin käsitteet *sukupuolen performatiivisuudesta* ja *heteromatriisista* ovat pohjana tutkimukseni teoreettiselle analyysille. Niiden valossa tarkastelen erityisesti kolmatta tutkimuskysymystäni, sukupuolen rakentumista varusnaisia käsittelevissä lehtijutuissa.

Sukupuolijärjestelmän käsitteiden purkamisen voi aloittaa toteamalla, että yhteiskunnassa ihmiset on jaettu kahteen sukupuoleen, miehiin ja naisiin, ja sukupuolilla nähdään olevan erilaisia ominaisuuksia. Usein sukupuolilla väitetään olevan biologiaan pohjautuvia luonnollisia piirteitä, jotka vaikuttavat esimerkiksi yhteiskunnan työnjakoon. Esimerkiksi naisilla nähdään olevan synnynnäinen hoivaamisen vietti, minkä takia suurin osa sairaanhoitajista on naisia. Miehiä määritellään julkisessa (ja varsin usein yksityisessäkin) keskustelussa enimmäkseen maskuliinisen termin, naisia puolestaan feminiinisin käsittein.

Sukupuolijako naisiin ja miehiin on yksi niistä vastakkainasetteluista, joita länsimaisessa kulttuurissa on pidetty ”perusvastakohtina”. Muita vastakkainasetteluja ovat olleet ainakin luonto ja kulttuuri, järki ja tunne, sota ja rauha, mieli ja ruumis sekä julkinen ja yksityinen. Vastakohtapareja on liitetty yhteen siten, että naiset on yhdistetty luontoon, tunteenomaisuuteen, ruumiiseen ja yksityiseen, ja miehet järkeen ja julkisen alueella toimimiseen. (Rossi 2003, 32–33.) Jako miehiin ja naisiin on juurtunut kulttuurissamme niin syväälle, että miltei kaikki asiat, kuten esineet, luonteenpiirteet tai sanat voidaan jakaa maskuliiniseksi tai feminiiniseksi, ilman että niitä tarvitsee sen enempää miettiä. (Cameron 1996, 106–107.)

Naistutkimuksessa ja feministisessä teoriassa sukupuolijärjestelmää tarkastellaan biologian sijaan eron ja vallan järjestelmänä. Kahden sukupuolen järjestelmä on tuottanut yhteiskuntaan epätasaisen vallanjaon, jossa mahdollisuudet päästä käsiksi materiaalisiin ja symbolisiin resursseihin vaihtelevat sukupuolen mukaan. Yhteiskunnallisen vallan lukkoa voidaankin avata sukupuolen analyttisellä avaimella. (Koivunen ja Liljeström 1996, 21–23.)

Feministisen mediatutkimuksen oppikirjassa *Sukupuolishow* (2006) käydään läpi feministisen ajattelun kehittymistä, joka kietoutuu myös mediatutkimukseen. Kun sukupuolten eriarvoisuuteen alettiin kiinnittää huomiota 1960- ja 70 -luvulla, monet feministiset tutkijat ammensivat käsitteensä marxilaisuudesta. Keskeiseksi käsitteeksi nousi patriarkaatti, joka kuvaa miesten ylivaltaa ja naisia alistavia käytäntöjä. Patriarkaattissa miehet hallitsevat naisten seksuaalisuutta, pääsyä töihin sekä julkisuuteen. Marxilainen ajattelu auttoi feminismiä näkemään sukupuolen sosiaalisena ja historiallisena asiana, ei vain yksilön ominaisuutena. Käsitteen heikkous oli siinä,

että se peitti naisten keskinäiset eroavuudet eikä toisaalta nähnyt yksilöllä juuri mitään vapautta toimia. (Mäkelä et al. 2006, 16–17.)

Patriarkaatin käsite haastettiin 1970-luvulla Yhdysvalloissa. Sukupuolen käsite jaettiin biologiseksi sukupuoleksi, sex, ja sosiaaliseksi sukupuoleksi, gender. Käsiteparissa biologinen sukupuoli on syntymässä saatu tosiasia, sosiaalinen sukupuoli taas omaksutaan kulttuurissa ja yhteiskunnassa sosiaalistumisen myötä. Sosiaalinen sukupuoli linkittyy siihen, mitä kyseisessä kulttuurissa kyseisenä aikana ymmärretään naiseudeksi ja mieheydeksi ja mitä sukupuolilta odotetaan. (Eltonen 2005.) Naiseksi ei synnytä vaan naiseksi kasvetaan, totesi jo Simone de Beauvoir. Sosiaalinen sukupuoli siis rakentuu kulttuurin sukupuolijärjestelmässä, joka määrittelee, mitä naisilta ja miehiltä odotetaan, toivotaan ja vaaditaan.

Sex ja gender -jaottelussa suuri osa sukupuoleen liittyvistä ominaisuuksista palautettiin sosiaaliseen oppimisprosessiin. Sukupuolten identiteetit muodostuvat erilaisiksi, koska kulttuuri asettaa niille erilaiset odotukset. Mielikuvat feminiinisestä ja maskuliinisesta ohjaavat sosiaalista sukupuolta. Feminiiniset ominaisuudet kuitataan biologisten naisten ja maskuliiniset ominaisuudet biologisten miesten ominaisuuksiksi. Yhteiskunnassa vallitseva sukupuolijärjestelmä sitten muuntaa biologisen seksuaalisuuden normitetuksi (sukupuoli)käyttäytymiseksi. (Mäkelä et al. 2006, 18.)

3.1 Kohti sukupuolen tekemistä

Sex/gender erottelussa ruumiillisen sukupuolen oli ymmärretty ohjaavan sitä, minkä sosiaalisen sukupuolen ihminen yhteiskunnassa omaksuu. Teoksessaan *Hankala sukupuoli* (Gender Trouble) feministifilosofi Judith Butler kysyy, mitä järkeä on erottaa biologinen ja sosiaalinen sukupuoli, jos ”sex” on alusta alkaen jo sukupuolitettu (Butler 2006, 55–56). Eli toisin sanoen, jos sosiaalinen sukupuoli vääjäämättömästi rakentuu biologisen sukupuolen päälle, miksi erotella? Butler haluaa tarkastella, miten aikaan ja paikkaan sidottuja sukupuolikonstruktioita tukemaan oli luotu kyseenalaistamaton biologinen perusta (Koivunen ja Liljeström 1996, 22).

Samalla Butler moittii naistutkimusta siitä, ettei se ollut pystynyt purkamaan sukupuoliin sidottuja dikotomioita, joissa asian vastakkaiset puolet yhdistetään mieheyteen ja naiseuteen sekä haastoi feministit tutkimaan biologiaa ja anatomiaa tiedon ja vallan järjestelminä. (Butler 1999, 164–165; 2006, 55-58.)

Butlerin työ puhutteli monia feministisiä tutkijoita ilmestyessään ensimmäisen kerran 1990 ja täsmennetyin esipuheen kanssa 1999. *Hankalan sukupuolen* suomentajat Tuija Pulkkinen ja Leena-Maija Rossi arvioivat kirjan esipuheessa, että teos tuli ulos painosta hetkellä, jolloin akateeminen

feministinen keskustelu oli jumiutunut teoreettisen sukupuolierofeminismin ja käytännöllisemmän tasa-arvofeminismin välille. Koska Butler ei edustanut kumpaakaan näkökulmaa, teos avasi uusia ovia, vieläpä ollen samalla sekä teoreettinen että käytännöllinen. (Butler 2006, 9.)

Foucault'hon ja Nietzscheen tukeutuen Butler ehdottaa sukupuolen tarkastelemista genealogisesti. Sukupuolelle ei tarvitse löytää pohjaa tai alkuperäistä tilaa. On tarkasteltava, miten sukupuoli on ”asiana rakentunut itsestään selvästi olemassa olevalta näyttäväksi”. (Pulkinen 2000, 48.)

3.1.1 Sukupuolen performatiivisuus

Butlerin ajattelun ytimessä on kysymys siitä, voiko ruumista (sex) hahmottaa sukupuolitetun diskurssin ulkopuolella. Filosofi väittää, että ruumis tulee ymmärrettäväksi ja näkyväksi ainoastaan kulttuurisissa määrittelyissä representaatioissa, eikä sitä ole mahdollista ymmärtää niiden ulkopuolella. Ruumis ja materia ovat - totta kai - olemassa, mutta ne voidaan ymmärtää ainoastaan kielellisyyden ja diskursiivisen nimeämisen kautta. (Butler 2006, 228–229, Liljeström 1996, 118–120.)

Jos sukupuoli ei sitten palaudu biologiaan eikä sosiaaliseen sukupuoleen, miten se pitäisi käsittää? Butlerin mielestä sukupuoli on tekemistä, ei olemista. Toisin kuin sex ja gender -ajattelussa, hän katsoo, että sukupuolella ei ole lähtökohtaa miehen ja naisen välisessä ruumiillisessa erossa vaan kaikki, mitä sukupuoli on, on *performatiivisesti* tuotettua. Sukupuolta esitetään ja toistetaan erilaisissa käytännöissä, jotka sitten määrittävät sen, mitä sukupuoli on. Tekeminen - eleet, ilmeet, sanat, vaatevalinnat - ovat kaikki sukupuolen tekemistä, jotka määrittävät ihmisen identiteettiä, ei toisinpäin. Sukupuolta toteutetaan kielellisissä performatiiveissa, joiden takana ei ole sukupuoli-identiteettiä. (Butler 2006, 229.)

Kirsti Lempiäinen (2002) selventää sukupuolen diskursiivisuutta ”heitän palloa kuin tyttö”-esimerkillä. Lausahdus tekee pallon heittäjästä tytön, heittäjän sukupuolisella laadulla ei ole väliä, kun sukupuoli todentuu toiminnassa ja käyttäytymisessä. Naiseus ja mieheys ovat biologian sijaan konstruoituja, suoritettuja. (Lempiäinen 2002, 20.)

Pulkinen toteaa, että sukupuolten käyttäytymistapojen erot tunnetaan hyvin: esimerkiksi naiset istuvat jalat yhdessä, miehet jalat harallaan. Performatiivisuuden näkökulmasta katsottuna ”naista esitetään istumalla jalat yhdessä, miestä tehdään istumalla jalat harallaan”. Ja näiden tekojen takana

ei ajatella olevan mitään oikeaa sukupuolen olemista. (Pulkkinen 2000, 53) Teot, eleet ja esitykset luovat illuusion sukupuoliytimestä, joka olisi sisäinen ja järjestynyt⁸ (Butler 2006, 229).

Butlerin väitteen taustalla on muun muassa Austinin klassinen puheaktiteoria, jossa puheella on tekoja tuottava voima. Austin kuvaili performatiiviksi ilmaisuja, jotka eivät ainoastaan kuvaile asiantilaa vaan saavat sellaisen aikaiseksi. Performatiivi on lausuttava oikeassa tilanteessa, jotta se toimii. Pulkkinen antaa esimerkiksi tästä papin lausuman ”julistan teidät mieheksi ja vaimoksi”, joka saa aikaan avioliiton tilan. Kontekstisidonnaisuus paljastuu siinä, että esimerkiksi teatterinäyttämöllä julistettu avioliitto ei saa aikaan avioliittoa. (Pulkkinen 2000, 52.)

Vaikka sukupuoli ymmärretään performatiivisena konstruktiona eikä biologisena faktana, ei yksilö ole vapaa esittämään sukupuolta miten tahansa. Sukupuoli voidaan esittää ymmärrettävästi vain, koska kulttuurissa on vakiintunut ilmausten joukko eleitä, ilmeitä, asentoja, jotka ovat matkittavissa ja toistettavissa. Näin sukupuolen esittäminen on yhteisöllistä ja tilannesidonnaista. (Butler 2006, 229-230.)⁹ Sukupuolen tekeminen vaatii toistoa, joiden myötä teoista tulee arkisia. Mutta sukupuoli ei perustu mihinkään toistoa suurempaan. (Butler 2006, 235.)

Butlerin ajattelussa performatiivisten tekojen näkeminen ja analysointi on hyvinkin järkeenkäypää. Teen naiseutta silputessani salaattia tyttöjen saunailtaan ja olen hyvin tietoinen siitä, että poikien saunaillassa syötäisiin makkaraa. Haastavaa onkin sen ymmärtäminen (ei välttämättä hyväksyminen), että Butlerille sukupuoli loppuu salaatin silppuamiseen. Ei ole mitään salaatin silppuamista suurempaa sukupuolta, on vain sukupuolta toistavia tekoja, jotka rakentavat käsityksen sukupuolesta. (Butler 2006, 234.)

3.1.2 Heteroseksuaalinen matriisi

Sukupuolta toistetaan tavallisesti heteroseksuaalisen hegemonian mukaisesti. Normaali sukupuoliteko olettaa, että biologinen ja kulttuurinen sukupuoli vastaavat toisiaan ja että seksuaalinen halu kohdistuu ”vastakkaiseen” sukupuoleen. (Butler 2006, 89–92, 228–229; Ojajärvi 2004, 258–260.)

---

⁸ Yksinkertaisesta ja konkreettisesta esimerkistä sukupuolen performatiivisuudesta käyvät varpajaiset lapsen syntymän jälkeen. Vain lapsen isän miespuolisille ystäville tarkoitettussa illanvietossa juhliitaan tuoretta perheenjäsentä ja hänen "laskettuja varpaitaan", mistä juhlien nimi. Varpajaisissa *tehdään (tai esitetään) mieheyttä* juomalla konjakkia ja polttamalla sikareita. Koko juhla voidaan nähdä sukupuolen performatiivisena esityksenä. Tämä tekeminen ja tekemisen sanoittaminen määrittää osallistujat miehiksi, ei fyysinen eroavaisuus naisiin.

⁹ Varpajaisia ohjaa joukko kulttuurista tietoa siitä, mitä juhlat merkitsevät, mitä niissä tehdään ja minkälaisia merkityksiä sille annetaan. Siinä ilmausten ja merkitysten joukossa asettuvat varpajaisten vieraat ja järjestäjä esittämään mieheyttä.

Butler pitää sukupuolten sex ja gender -jaottelua tuloksena vallasta, jota hän nimittää *heteroseksuaaliseksi matriisiksi*. Siinä biologinen, lääketieteellinen ja seksuaalinen tieto-valta pyrkivät järjestämään kaikki yhteiskunnan ruumiit, halut ja sosiaaliset identiteetit kaksinapaiseen, täydentävyyperiaatteen mukaiseen malliin. (Butler 2006, 228–321.) Matriisissa vastakkain ovat siis anatomis-fyysinen, sukupuolensa mukaisesti roolin ottaneet nainen (feminiininen) ja mies (maskuliininen), jotka tuntevat toisiinsa heteroseksuaalista halua (Ojajärvi 2004, 260).

Heteroseksuaalisen matriisin voimaa voi testata kysymällä, olemmeko yhtä vapaita esittämään heteroseksuaalista sukupuolisuutta kuin homoseksuaalista sukupuolisuutta? Heteroseksuaalinen matriisi on tietovaltaa, joka tuottaa luonnollista sukupuolta ja seksuaalisuutta. Heteroseksuaalisuuden valitseminen on osa totuttua tapaa muodostaa sukupuoli kulttuurisesti hyväksytyksi ja tuottaa ”itse” täydellisesti sosiaalisesti olemassa olevaksi.

Matriisi rajoittaa sukupuolijakoon ja malliin sopimattomien identiteettien muodostumista. Heteroseksuaalisen matriisin ulkopuolisia sukupuolen toistoja syrjitään medikalisoimalla, kielteisillä leimoin tai tekemällä identiteetit naurunalaisiksi. (Ylipulli 2004, 129–131.)

3.1.3 Vastarinta on mahdollista

Vaikka kulttuuriset normit ja säännöt rajoittavat sitä, miten sukupuolta esitetään ja toistetaan, on sukupuoli jatkuvassa liikkeessä. Kun sukupuolta toistetaan, avautuu myös vastakarvaan toistamisen mahdollisuus. Jokainen toisto ei täydennä heteroseksuaalista matriisia, vaan sijoittuu jonkin matkan varrelle.

Alun perin Butler käytti dragiä eli ristiinpukeutumista, sukupuolen tekemisen ja toisin toistamisen esimerkkinä. Drag-performanssi leikkii esiintyjän anatomian ja esitetyn sukupuolen välisellä erolla. Dragissä on tapoja, joilla voidaan esittää naiseutta ja mieheyttä riippumatta ruumiista. Ruumiillisuudesta voidaan tuolloin eritellä anatominen sukupuoli, sukupuoli-identiteetti sekä sukupuolen suorittaminen tai esittäminen. Koska drag jäljittelee sukupuolta, se paljastaa sukupuolen jäljittelevän rakenteen. Kohdistuessaan sukupuolen alkuperäisyyden käsitteeseen, drag paljastaa alkuperäisyyden jäljitelmällisyyden. Sukupuolen tehty luonne paljastuu, koska sukupuoli ei tullutkaan todeksi biologiassa. (Butler 2006, 230–231.)¹⁰ Juuri sukupuolen tehty luonne, vaatii jatkuvan toiston. Jos sukupuolella olisi "luonnollinen" pohja, ei sukupuolen toistoja tarvittaisi. Sukupuolen toisin toistoissa Butler näkeekin vastarinnan mahdollisuuden.

¹⁰ Mikään ei estä naisia pitämästä varpajaisia, tupruttelemasta sikareita ja juomasta konjakkia. Fyysinen sukupuoli ei estä naisten asettumista varpajaisten rooleihin ja kuitenkin juhliin tuleva ihminen tajuaisi asetelmasta, että tässä vietetään varpajaisia.

Butler korostaa, että tässä ajallisessa toiston prosessissa sukupuoli sekä vakiintuu että epävakautuu. Toistossa avautuu aukkoja ja säröjä. Tämä epävakaisuus - joka on juuri toistamisen tarpeen perusta- on samalla mahdollisuus itse toiston prosessin horjuttamiseen. (Liljeström 1996, 134.)

Eli kun sukupuolta toistetaan tarpeeksi kauan, on mahdollista havaita muitakin kuin heteroseksuaalisen kaavan mukaisia toistoja.

3.2 Butlerin kritiikkiä

Teoriaa sukupuolen performatiivisuudesta ei otettu pelkästään iloiten vastaan. Butler haastoi ne feministiset ajattelijat, joille sukupuoli on ollut ensisijaisesti kokemuksellinen asia. (Pulkinen 2000, 44, 46.) Filosofit myös ärsyttivät monia kyseenalaistamalla feministisen liikkeen yhteisen toimijasubjektin, naisen, jossa ”termi naiset viittaa yhteiseen identiteettiin” (Butler 2006, 50). Nainen on Butlerin mielestä liian yleinen subjekti, joka sivuuttaa naisten väliset erot, kuten luokan, etnisyyden tai sukupuolisen suuntautumisen. Teoreetikko ehdotti, ettei feministisen politiikan pitäisi enää muodostua oletetulle yhtenäiselle naisen subjektille vaan toimia erilaisina muuttuvina liittoutumina tai ryhminä. (Butler 2006, 9 ja 50-54; Ojajarvi 2004, 268; Pulkinen 2000, 55.)

Median, armeijan ja feministisen teorian yhdistäminen ei olekaan yksinkertaista. Sitä helpottaa hieman Butlerin ehdotus yhtenäisestä naisen subjektista luopuminen feministisessä politiikassa. Butler katsoo, että ajatus naisista yhtenä ryhmänä peittää monia muita epätasa-arvon kohteita, kuten etnisyyden tai sukupuoliseen suhtautumiseen liittyvät seikat. Hän perääkin liittoutumia ja ryhmiä erilaisten asioiden äärelle. Butlerin hengessä on myös tutkimuksessa alettu painottaa sukupuolten sisäisiä eroavaisuuksia, naiset eivät ole yksi homogeeninen ryhmä, kuten eivät ole miehetkään. (Mäkelä et al. 2006, 19–21.)

Butlerin teoreettista tyyliä on moitittu epäselväksi ja hämäräksi. Filosofit käyivät teksteissään keskustelua Hegelin, Freudin, Lacanin, Althusserin, Foucault'n, Irigarayn ja Kristevan kanssa, joiden kirjoitukset eivät myöskään päästä helpolla. Butler kulkee tiukasti omaa polkuaan, kyseenalaistaa ja kritisoi. (Pulkinen 2000, 47, 57.)

Toinen amerikkalainen filosofi, lain ja etiikan professori Martha Nussbaum (1999) moittii Butleria käsitteellisesti epäselväksi artikkelissaan *Professor of Parody*. Nussbaum löytää runsaasti huomautettavaa kollegansa työstä ja muun muassa väittää filosofin tavoittelevan korkealentoisuutta sen itsensä vuoksi. Hän katsoo, että Butler sivuuttaa ongelman, että filosofit, joihin hän viittaa, ovat keskenään ristiriitaisia. Nussbaumin mukaan Butler ei myöskään tee selväksi sitä, että ajatus sukupuolen biologisuuden kyseenalaistamisesta ei ole hänen omansa vaan myös muut feministiset ajattelijat ovat tarjoilleet ajatuksen ennen häntä. Käsitteinä sukupuolen performatiivisuus ja

sukupuolen toisin toistaminen tekee Nussbaumin mielestä itsensä tyhjäksi, sillä loppujen lopuksi heteroseksuaalista matriisia ei voi murtaa. (Nussbaum 1999.)

Käsiteviidakkoon eksynyt nuori tutkija huomaa heikolla hetkellä yhtyvänsä Butlerin kritiikkiin. Sekä sisältö että tyyli haastavat, kun Butler kietoo keskusteluun suuret filosofit. Entä mitä pitäisi ajatella siitä, että teoreetikko itse toteaa, että "on hankala sanoa täsmällisesti mitä 'performatiivisuus' on" (Butler 2006, 25). Olen seikkaillut paitsi alkuperäisteosten sivuilla, myös Butlerin käsitteitä soveltaneen suomalaisen tutkimuksen parissa.¹¹ Butlerin käsitteitä on käytetty erityisesti kulttuurintutkimuksessa ja kohteet ovat vaihdelleet kansallisuuden representaatiosta (Lempiäinen 2002), mainosten kuviin (Rossi 2003), tallityttöjen tyttöpuheeseen (Ojanen 2006) ja elokuvien naistoimintasankareihin (Ylipulli 2005). Erityisen tärkeä Butlerin teoria on ollut heteroseksuaalisuuden valta-aseman kyseenalaistavalle queer-tutkimukselle.

Pidän Butlerin teoriaan tarttumista perusteltuna tässä tutkimuksessa, koska ajatus sukupuolen tekemisestä ohjaa tarkastelemaan, sitä miten sukupuolta rakennetaan ja etsimään myös mahdollisia toisin toistoja. Ojajärvi rohkaisee sukupuolijärjestelmän kyseenalaistamiseen myös viestinnän tutkimuksessa. Koska olemme tottuneet siihen, että jokainen ihminen luokitellaan mieheksi tai naiseksi, on sukupuolen purkamisen projekti haastava. (Ojajärvi 2000, 175.) Butlerin teoriaan tarttuminen on perusteltua, myösmikäli ei halua ottaa sukupuolianalyysinsä ensisijaiseksi lähtökohdaksi kahta toisistaan erillistä sukupuolta. Kuten median nais- ja mieskuvatutkimuksessa on huomattu, myös tutkijat voivat jäädä tuottamaan kahta toisiaan täydentävää ja toisilleen vastakkaista sukupuoliasemaa. (Ojajärvi 2004, 256.)

3.3 Butlerin teorian operationalisointi

Koska media on yksi yhteiskunnan sukupuolittavista instituutioista, on järkeenkäypää soveltaa Butlerin käsitteitä media-analyysissä. Mutta miten sukupuolen esityksiä pitäisi poimia mediateksteistä? Mediatutkijat ovat ratkaisseet ongelman tarttumalla representaation käsitteeseen. Representaatio nivoutuu käsitykseen sukupuolen diskursiivisesta rakentumisesta ja asettuu siten hyvin myös konstruktivistiseen viestinnän näkökulmaan.

Representaation käsitteelle ei ole kunnollista suomenkielistä vastinetta. Representaatio merkitsee jonkin asian tai ilmiön jäsentämistä, sen merkityksellistämistä ja ymmärrettäväksi tekemistä suhteessa muihin representaatioihin. Representaatiot on syytä nähdä poliittisina, sillä niillä on rooli

---

¹¹ En ole pyrkinyt peittämään aiemman suomalaisen Butler-tutkimuksen merkitystä omalle oppimiselleni vaan olen viitannut niihin läpi luvun 3.

vallankäyttäjinä, kontrolloijina ja marginalisoijina. (Koivunen 1996, 50–52.) Representaation tuottajalla on valtaa esitellä ja luokitella joku tai jokin tietyllä tavalla (Hall 1997, 197).

Todellisuutta ja representaatioita ei voi erottaa toisistaan, vaan representaatiot itsessään tuottavat, jäsentävät ja merkityksellistävät ”todellisuutta” eli sitä, mitä pidämme ”todellisuutena”. Koivunen muistuttaa kulttuuristen naiskuvien tutkimisen tärkeydestä, sillä se on niiden diskurssien tutkimista, joiden puitteissa naisiksi ruumiillistetut yksilöt elävät. (Koivunen 1996, 51–54.) On myös esitetty, että representaatioiden moninaistuminen tarjoaisi malleja vapaammille identiteettivalinnoille (Eltonen 2005).

Representaatiot liittyvät valtaan ja merkityksistä käytävään kamppailuun. Kuka saa määritellä, miten esitykset tulkitaan eli mitä ne merkitsevät? Median representaatioilla katsotaan - erityisesti kulttuurin tutkimuksessa - olevan vaikutuksia ihmisten asemaan, oikeuksiin sekä ihmisten välisiin suhteisiin yhteiskunnassa. Representaatiot tuottavat merkityksellistä tietoa kohteestaan ja tieto puolestaan vaikuttaa sosiaalisiin käytäntöihin. Näin ihmiset voivat nähdä toisensa ja itsensä representaatioiden kautta tietyssä valossa. (Nieminen ja Pantti 2004, 124–125.)

Oleennaista on, että representaatiot eivät heijasta jotain olemassa olevaa todellisuutta vaan aktiivisesti jäsentävät ja tuottavat todellisuutta ja ovat samalla kytköksissä muihin aiempiin representaatioihin. Representaatiot myös kilpailevat keskenään. (Koivunen 1996, 52.)¹²

Lajityypin konventiot ja koodit mahdollistavat ja rajoittavat sitä, mitä voidaan sanoa, kuvata tai esittää. (Koivunen 1996, 50–53.) Sanomalehtiä tutkittaessa on esimerkiksi muistettava uutisen muodon vaatimukset ja journalismin omat arvot. Kirjoittaja ei luo uutista tai artikkelia tyhjästä tyhjälle vaan häntä ohjaavat journalismin perusteet ja erilaisten juttutyypin rakenteelliset vaatimukset. Uutinen kirjoitetaan perinteisesti kolmion muotoon: otsikosta, ingressistä ja ensimmäisestä virkkeestä pitää löytyä kaikki olennainen tieto, muu on taustoitusta. Representaatiossa siis myös herätetään merkityksiä muotojen avulla.

Ojajärvi sovelsi Butlerin käsitteitä parisuhdevisailuissa ilmenevien sukupuolten representaatioiden analyysiin *Napakymppi-ohjelmassa* ja *Tuttu Juttu* -ohjelmassa. Sukupuolten välisten erojen katsottiin representoituvan visailuissa imitaatioilla ja verbaalisilla toistoilla. Analyysi paikansi runsaasti sukupuolistereotyyppioita ohjelmista. *Napakympissä* naiset olivat nättejä tyttöjä ja sellaisina

¹² Varusnaisten representaatiot uutisissa kilpailevat ja risteävät muiden sotilasnaisten representaatioiden kanssa. Esimerkiksi amerikkalaisista elokuvista ja televisiosarjoista löytyy monenlaisia sotilasnaisten representaatioita. Goldie Hawnin esittämästä leskeksi jääneestä Private Benjaminista (1980) on pitkä matka Demi Mooren huippukuntoiseen G.I. Janeen. Kumpikaan sotilasnaisten elokuvaikoneista ei juuri muistuta suomalaisia varusnaisia.

myös sanailevan juontajan seksuaalisen halun kohteina. Miesten ja naisten työt asemoitiin ohjelmassa perinteisesti sukupuolen mukaan, viimeistään juontajan vitseissä. (Ojajärvi 1998, 170–184.)

Myös *Tuttu Jutussa* viitattiin säännöllisesti sukupuolten fyysisiin ominaisuuksiin ja sosiaaliseen käyttäytymiseen eli feminiinisyyteen ja maskuliinisuuteen kulttuurisesti liitettäviin piirteisiin. Pariskunnan naisen oletettiin olevan suloinen olija ja miehen uljas tekijä. Kuitenkin visailussa myös toisenlainen todellisuus törmäsi juontajien sukupuoli oletuksiin perustuviin kysymyksiin. Esimerkiksi nainen vaihtoi autonrenkaat ja mies tiesi, minkä väriset verhot olohuoneessa oli. Näin ohjelmassa jouduttiin ainakin välillä neuvottelemaan naiseudesta ja mieheydestä sekä kategorioiden nimeämisestä. (Ojajärvi 1998, 184–191.)

3.4 Sukupuolen tarkasteleminen armeijakontekstissa

Ojajärvi muistuttaa (2004, 256), että sukupuolten erilaisuutta korostava sukupuolten järjestys on rakennettu keskeiseksi useissa median lajityypeissä, minkä takia sukupuolen vivahteikkaampi tulkitseminen edellyttää "uudenaista sukupuolen lukutaitoa myös mediatutkijoilta." Siinä tutkija on varmasti oikeassa. Tässä tutkimuksessa sukupuolen tarkastelemiseen vaikuttaa maskuliininen konteksti, armeija, mikä näkyy myös toisen luvun analyysissä sotilasnaisista. On eri asia tarkastella naisten kuvia aikakauslehdissä kuin naiseuden rakentumista puolustusvoimiin liittyvässä uutisoinnissa.

Miestutkijat Arto Jokinen (2000, 2004) ja Teemu Tallberg (2003) ovat selvittäneet, minkälaista mieheyttä Suomen armeija rakentaa. Varusmiespalvelus on toiminut, ja huolimatta laitoksen monista muutoksista, toimii yhä suomalaisessa yhteiskunnassa initiaationa aikuisuuteen. Varusmieskoulutus ei ole sukupuolineutraalia vaan tuottaa ja uusintaa vallitsevaa sukupuolijärjestelmää, erityisesti miessukupuolen osalta. Sukupuolijärjestelmän myötä varusmieskoulutuksessa määritellään sukupuolten väliset ja sisäiset suhteet. (Tallberg 2003, 5–6.)

Tallberg analysoi varusmieskoulutuksessa käytettyjen opetuselokuvien mieskuva ja päätyi tulokseen, että puolustusvoimat ylläpitää myyttiä ”miesten koulusta”. Opetuselokuvissa alokkaasta tulee sotilas ja pojasta mies. Matkan varrelle jäävät muun muassa vaarallinen alkoholinkäyttö ja vastuuton seksuaalisuus. Tallberg näkee, että asepalvelus on ”hegemoniseen maskuliinisuuteen”¹³

¹³ Jokinen (2000, 125-127) määrittelee hegemonisen maskuliinisuuden sekoittuvan kaikkiin maskuliinisuuksiin, ja yleisesti tuettuun patriarkaaliseen käsitteeseen miehen sukupuolesta sekä seksuaalisuudesta. Hegemoniseen maskuliinisuuteen sisältyy länsimaisen miehen ideaali. "Hegemoninen maskuliinisuus tarkoittaa miehiä yhdistävää käytäntöä, toiseksi tietyn maskuliinisuuden ideaalien johtavaa asemaa kulttuurissa ja kolmanneksi tietyn miesluokan johtavaa ja hallitsevaa asemaa suhteessa miesten enemmistään ja kaikkiin naisiin". (Jokinen 2000, 215.)

sitouttamisen projekti”. Miehen ja sotilaan tehtävä on puolustaa maataan ja perhettään, johon hän armeijassa kasvaa. Opetuselokuvissa kouluttajat toimivat oppaina sotilaan ja miehen statukseen johtavassa prosessissa. (Tallberg 2003, 89–90.)

Nainen representoituu opetuselokuvissa äitikansalaisena tai halun kohteena, ei siis ainakaan sotilaana. Tallberg pohtikin tutkimuksessaan naisen paikkaa armeijassa. Hän huomauttaa, että kun naisten vapaaehtoista asepalvelusta ei haluttu perustella tasa-arvon näkökulmasta, voitiin ohittaa myös kysymys miesten asevelvollisuuden tasa-arvoisuudesta. Näin naisille sallitaan mahdollisuus määrittellä oma tasa-arvoisuutensa, joko armeijassa miesten rinnalla tai asepalvelusta suorittamatta. (Tallberg 2003, 91–93.)

Arto Jokinen (2000, 2004) puolestaan tutki puolustusvoimien virallista sotilastekstiä, kuten puheita, varusmiehille tarkoitettuja oppaita sekä epävirallisia sotilasslangikirjoja ja marssilauluja. Hän havaitsee sotilaallisen diskurssin, joka pyrkii

- 1) säilyttämään perinteiset sotilasammattin arvot, joita ovat velvollisuus, kunnia ja isänmaa;
- 2) välttämään väkivallan ihannointia, kansalliskiihkoa ja maskuliinista ylemmydentunnetta, joista ammattisotilaista on arvosteltu;
- 3) ja vielä rakentamaan uutta suomalaista miestä, jossa yhdistyvät rauhanajan miessiviili ja sodanajan sotilas. (Jokinen 2000, 192.)

Jokinen arvioi myös, että sukupuolistuneen miesten väkivallan teemaan liittyy vahvasti toiseuden rakentaminen. Omaa identiteettiä rakennetaan pilkkaamalla toisia aselajeja, yksiköitä ja upseereita. Ivan kohteeksi asetetaan myös muut stereotyyppiset suomalaisen hegemonisen maskuliinisuuden toiseudet. Sotilasslangissa esiintyvät hipit, hintit, sivarit, mustalaiset, pitkätukat, lapset ja naiset. Vaikka eri ryhmät voivat koostuvat myös miehistä, ryhmiä leimaa feminiinisyys. Ruotsalaiset ovat ei-heteroita eli ei-tosimiehiä. Slangin myötä varusmiehet irtautuvat naisista, naismaisuudesta ja lapsista. Toiseus on feminiininen, joten toiseuteen kuuluva mies on nainen. Jokinen argumentoi, että armeijaslangi on tapa, jolla miehiä koulutetaan mahdolliseen sotaan. Virallisessa kielessä slangin arvostukset kielletään eikä toisiin ryhmiin kohdistuvia julmuuksia hyväksytä, mutta ”epävirallisessa kielessä ja sodassa ne ovat tavallisia”. (Jokinen 2004, 132–134.)

Molemmat tutkijat ovat sitä mieltä, että armeija on instituutio, johon liittyy monia myyttisiä elementtejä. Tallberg on toivonut, että salaperäisyydestä luovuttaisiin ja kehottanut suhtautumaan puolustusvoimiin organisaationa, ”työpaikkana siinä missä muihinkin.” (Jokinen 2000, 127, Tallberg 2006.)

Jokisen ja Tallbergin tulokset valottavat varusmiespalvelukseen syvälle juurrutettua maskuliinista ideologisuutta. Se nivoutuu tiiviisti heteroseksuaaliseen ideaaliin, kuten Butler ehdottaa. Vahvojen maskuliinisuuksien tai korostuneen heteroseksuaalisen matriisin löytyminen omasta aineistostani on tuskin yllätys. Vaatiikin taitoa olla kompastumatta siihen ja jatkaa matkaa stereotyyppisten esitysten taakse.

4 TUTKIMUSASETELMA: TEHTÄVÄ, AINEISTO JA MENETELMÄ

Pro gradu -tutkielmassani selvitän naisten vapaaehtoisen asepalveluksen ja varusnaisten kehystämistä sanomalehdissä 1995–2005. Ennen aineiston ja analyysimenetelmän kuvailua kertaan tutkimuskysymykset ja kerron miten aion tutkimuksessa edetä.

Tarkat tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten naisten vapaaehtoista asepalvelusta on määritelty sanomalehdissä 1995–2005?

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen pyrin vastaamaan tarkastelemalla kymmenen vuoden ajalta kerättyä aineistoani kehysanalyttisesti. Luvussa 5 etsin, määrittelen ja nimeän aineiston hallitsevat kehykset, jotka määrittelevät naisten asepalvelusta ja varusnaisia omasta näkökulmastaan. Tarkastelen myös, miten eri toimijaryhmät pyrkivät kehyksiin vaikuttamaan. Kehysanalyysini pohjaksi olen tehnyt määrällistä sisällönlukittua, jonka avulla esittelen ja kuvaan aineiston alaluvuissa 4.1.1 ja 4.1.2.

2. Onko naisten vapaaehtoisen asepalveluksen määrittelemisen muuttunut kymmenen vuoden aikana?

Muutoksen paikantaminen kuuluu myös kehysanalyysiini. Sijoitan aineistosta löytyvät kehykset kymmenen vuoden aikajanelle ja etsin käännekohtia, jolloin hallitseva kehys on vaihtunut toiseen.

3. Minkälaista sukupuolisuutta (naisuutta) jutuissa rakennetaan?

Kolmatta tutkimuskysymystäni varten tarkastelen sukupuolten representaatioita kunkin kehyksen sisällä. Asetan löytämäni sukupuolten representaatiot keskusteluun tutkimukseni keskeisten käsitteiden: sukupuolen performatiivisuuden ja heteroseksuaalisen matriisin kanssa.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysivaihe ja luotettavuuden arviointi kulkevat käsi kädessä. Eskola ja Suoranta muistuttavat laadullisen tutkimuksen tekijää pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja ottamaan kantaa analyysinsä kattavuuteen. Tutkimusprosessia ja työn luotettavuuden arviointia ei voi erottaa toisistaan. (Eskola ja Suoranta 1998, 209–211.) Sen muistaen yritän kirjoittaa auki tutkimuksen teon eri vaiheita, niin että lukija pystyisi seuraamaan ajatukseni kulkua ja samalla arvioimaan tekemiäni päätelmiä. Samoin kysymykset ratkaisujen luotettavuudesta kulkevat mukani analyysivaiheessa.

4.1 Aineisto: 207 lehtijuttua

Tutkimukseni empiirinen aineisto koostuu varusnaisista vuosien 1995 ja 2005 välillä kirjoitetuista uutisista sekä muista lehtijutuista. Sanomalehti kuuluu suomalaisten arkeen. Eri joukkoviestimistä

sanomalehdet tavoittavat toiseksi eniten suomalaisia päivässä. Kahdeksan kymmenestä 16–69 -vuotiaasta suomalaisesta lukee päivittäin sanomalehteä, aikuiset jopa 48 minuutin ajan. Kansallisen mediatutkimuksen mukaan suomalaiset myös luottavat oman sanomalehtensä uutisiin. (Sanomalehtien liitto 2005.) Aineistoni voidaan katsoa välittävän yleisölleen tietoa, jota se pitää enimmäkseen luotettavana.

Puolustusvoimat kouluttaa varusmiehiä ja naisia eri puolilla Suomea maa-, meri- ja ilmavoimissa, mikä luo alueellisen monipuolisuuden vaatimuksen aineistolle. Puolustusvoimien arkeen yritän päästä kiinni maakuntalehtien kautta. Esimerkiksi valtakunnalliset televisiouutiset tuskin tarjoaisivat yhtä runsasta ja alueellisesti tasapainoista aineistoa varusnaisista.

Aineistoni on kerätty viidestä sanomalehdestä: Helsingin Sanomista (lyhenne tästä lähtien HS), Kainuun Sanomista (lyhenne KS), Lapin Kansasta (lyhenne LK), Satakunnan Kansasta (lyhenne SK) ja Savon Sanomista (lyhenne SS). Helsingin Sanomat on valtakunnallisesti Suomen merkittävin lehti, mutta myös aineiston muiden lehtien voi katsoa edustavan omalla alueellaan valtajulkisuutta.

Inka Salovaara-Moring (2004) tutki väitöskirjassaan laman näkymistä alueellisissa sanomalehdissä. Hän arvioi, että alueellisilla lehdillä on runsaasti erilaisia rooleja, joissa se ottaa kantaa alueen tapahtumiin. Lehden on toimittava ainakin alueen yhteisön, paikallisen veronmaksajan, alueen vastuullisen yrittäjän sekä valistuneen aluehallinnon ääritorvena. (Salovaara-Moring 2004, 62.) Sen pohjalta arvelen, että lehdet seuraavat alueillaan toimivia varuskuntia ja puolustusvoimien muita yksiköitä tarkasti ja säännöllisesti.

Sanomalehtien lisäksi halusin mukaan myös kaksi lähestymistavoiltaan hieman erilaista lehteä: yhden iltapäivälehdessä, tässä tapauksessa Iltalehden (IL), sekä puolustusvoimien uutislehden Ruotuväen (RV). Iltalehti on valtakunnallinen keskustelunherättäjä, ja iltapäivälehtien journalistinen tyyli on yleisesti räväkämpää kuin sanomalehtien. Iltalehden aihepiireihin voi sisältyä juttuja, jotka eivät sanomalehdissä ylittäisi julkaisukynnystä ja toisin päin. Ruotuväen taas voi olettaa edustavan enimmäkseen puolustusvoimien linjaa ja nostavan esille kysymyksiä, jotka ovat merkityksellisiä puolustusvoimissa työskenteleville ihmisille. Lehti jaetaan ilmaiseksi kaikille puolustusvoimien palveluksessa oleville varuskunnissa.¹⁴ Taulukoissa 4-1 ja 4-2 on esitetty aineiston sanomalehdet, arkilevikit sekä kuvailtu pääpiirteittäin lehtien alueella olevat joukko-osastot.

---

¹⁴ Puolustusvoimat on Ruotuväki-lehden kustantaja. Puolustusvoimien johto tai muu henkilökunta ei puutu lehden päivittäisiin rutiineihin eikä lehteä esimerkiksi tarkisteta toimituksen ulkopuolella ennen painoon menoa. (Ilkko 2006.)

Taulukko 4-1. Aineiston sanomalehdet ja puolustusvoimat niiden alueella.

Lehti Paikkakunta Arkilevikki	Puolustusvoimat lehden alueella
Helsingin Sanomat Helsinki 430 785	Läntinen maanpuolustusalue. Lehden ydinalueella toimivat Kaartin Jääkärirykmentti Santahaminassa, Helsingin Ilmatorjuntarykmentti Hyrylässä ja Suomenlahden Meripuolustusalue Upinniemessä. Pääesikunta sijaitsee Helsingin keskustassa.
Satakunnan Kansa Pori 55 106	Läntinen maanpuolustusalue. Satakunnassa toimivat Porin Prikaati Säkylässä ja Tykistöprikaati Niinisalossa. Niissä koulutetaan yhteensä vuosittain yli 3000 varusmiestä ja tuhat reserviläistä. Porin Prikaati antaa varusmiehille myös kansainvälistä valmiusjoukkokoulutusta, erityisesti rauhanturvatehtäviä varten.
Savon Sanomat Kuopio 65 053	Itäisellä maanpuolustusalueella sijaitsee Savon Prikaati. ¹⁵ Itäisen maanpuolustusalueen esikunta pitää majaa Mikkelissä. Karjalan lennosto toimii Kuopion lähellä Rissalassa.
Kainuun Sanomat Kajaani 22 490	Pohjoisella maanpuolustusalueella sijaitseva Kainuun Prikaati on varusmiesmäärältään Suomen suurimpia joukko-osastoja. Kainuun Prikaatissa suorittaa asepalveluksensa vuosittain noin 4000 varusmiestä ja varuskunnassa työskentelee noin 600 ihmistä. Prikaati on Kajaanin neljänneksi suurin työnantaja.
Lapin Kansa Rovaniemi 34 402	Pohjoinen maanpuolustusalue. Lehden alueella Sodankylässä sijaitseva Jääkäriprikaati on runsaan 900 varusmiehen joukko-osasto.

(Sanomalehtien liitto 2006, Puolustusvoimat 2007a.)

Taulukko 4-2. Iltalehti ja Ruotuväki ja puolustusvoimat niiden alueella.

Iltalehti on valtakunnallinen iltapäivälehti, jonka levikki on arkena 130 290. Lehden toimitus sijaitsee Helsingissä.	Ruotuväki on Puolustusvoimien uutislehti, joka ilmestyy 22 kertaa vuodessa ja sen levikki on yli 27 000. Lehden toimitus sijaitsee Helsingissä.
---	---

(Sanomalehtien liitto 2006, Puolustusvoimat 2007b.)

Keräsin tutkimuksen aineiston syksyllä 2006. Iltalehdellä, Helsingin Sanomilla, Satakunnan Kansalla ja Lapin Kansalla on sähköiset arkistot, joita sain käyttää ilmaiseksi tutkimusta varten. Kävin lehtien arkistot läpi vuosi kerrallaan, haravoiden yleiskatsauksen vuodesta hakusanalla *puolustusvoimat*. Tarkempia hakuja tein sanoilla *vapaaehtoinen asepalvelus*, *naisten asepalvelus*, *naisalokas*, *naissotilas*, *lentäjänainen* ja *sotilasvala*. Yhdistelmähakuihin käytin sanoja *nainen ja armeija*, *ensimmäiset naiset ja puolustusvoimat*. Tuloksettomiksi hakusanoiksi osoittautuivat *varusnainen* ja *naisvarusmies*, sen sijaan *miesten koulu* haulla poimin muutamia aineistoon kuuluvia juttuja. Lopuksi tein joukon tarkistushakuja muun muassa ensimmäisten varusnaisten naisten nimillä. Eija Hömppi oli Ilmavoimien RUK:n ensimmäinen priimusnainen, Outi Siimes puolestaan siirtyi kesken RUK:n kansanedustajaksi ja Inka Niskanen oli toinen kahdesta ensimmäisestä lentäjäkoulutukseen valituista naisista.

¹⁵ Savonprikaati lakkautettiin 31.12.2006. Lakkauttaminen ei kuitenkaan vaikuta aineistoon, joka on kerätty vuoden 2005 loppuun asti.

Ruotuväen artikkeleja on siirretty sähköiseen tietokantaan vuodesta 2003 alkaen, joten sitä aiemmat jutut kaivoin lehden vuosikirjoista. Savon Sanomien arkistossa Päivi Kokkinen teki esityön ajamalla asiansahaut lehden arkistoon ja tulosti käyttööni päivämäärä- ja otsikkolistan. Niiden perusteella keräsin Savon Sanomien jutut yliopiston kirjaston mikrofilmeiltä. Kainuun Sanomat on ainoa aineistoni lehti, jonka aineisto ei kata koko kymmentä vuotta vaan aineisto on kerätty vain vuodesta 2002 eteenpäin, josta alkaen lehden jutut löytyvät sähköisestä arkistosta. Yhden lehden osalta kapeampi aineisto ei tuntuvasti heikennä muuten kattavaa aineistoa, varsinkaan kun tutkimuksessa ei ole tarkoitus tehdä alueellista vertailua.

Aineistoa oli tarkoitus täydentää vielä Suomen Tietotoimiston (STT) uutisilla, mitä varten sain tunnukset STT:n sähköiseen arkistoon. Käydessäni arkistoa läpi huomasin, etteivät jutut tuoneet enää aineistoon uutta. Osa jutuista oli jo valikoitunut aineistoon muiden lehtien arkistoista. Aineiston kylläntyminen oli tapahtunut (Eskola ja Suoranta 1998, 62–63), enkä laajentanut aineistoani STT:n jutuilla. Liitteenä 1 olevaan aineistolistaan on merkitty STT:n jutut.

Savon Sanomia ja Ruotuväkeä lukuun ottamatta kaikki aineisto on kerätty tekstiarkistoista. En siis ole nähnyt, miten juttu on taitettu tai miten se on kuvitettu. Aineistoni visuaalinen analyysi jää valitettavasti sen vuoksi vähäiseksi.

Aineiston aikarajat ovat 16.10.1995–31.12.2005. Aloituspäivä on ensimmäisten naisten palvelukseen astumispäivä. Koska tarkoitus ei ole tehdä vertailua keskustelusta palvelusta "ennen ja jälkeen", on luontevaa aloittaa aineiston kerääminen naisten palvelukseen astumispäivästä eikä esimerkiksi vuoden 1995 alusta, jolloin aineistoon olisi sisällynyt myös lakimuutosta edeltänyttä poliittista keskustelua.

Olen valinnut aineistoon jutut, jotka kertovat 1) vapaaehtoista asevelvollisuutta suorittavista naisista, 2) uutisoivat naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta, 3) muutoin merkityksellistävät varusnaiset jutun aiheeksi.

Aineiston ulkopuolelle jätin jutut naisten upseerikoulutuksesta. Sotilasuralle lähteminen on ammatillinen ratkaisu, joka vaatii toisenlaista sitoutumista puolustusvoimiin kuin asepalveluksen suorittaminen. Suuri osa naisten menestymisestä sotilasurheilussa jäi aineiston ulkopuolelle,¹⁶ kuten myös jutut muiden maiden naisten asevelvollisuudesta ja puolustusvoimien siviilityöntekijöistä. Kaikkien puolustusvoimissa työskentelevien (upseerit, siviilit,

¹⁶ Varsinkin Ruotuväen osalta karsin roimasti uutisia naisten menestymisestä sotilasurheilussa. Juttujen ydin on urheilumenestyksen uutisoiminen, ei naisten asepalvelus. Vuosilta 1995–1996 sisällytin muutaman urheilujutun, joissa merkityksellistettiin puolustusvoimien urheilumenestyksen vahvistuminen naisten asepalveluksen myötä.

sotilaskotiemännät) naisten mediaesiintymisen tutkiminen olisi toki kiinnostavaa, mutta vaatisi toisenlaisen kysymyksenasettelun ja taustatutkimuksen. Poikkeuksia edellisestä tein muutamien henkilöhaastattelujen kohdalla, jossa haastateltavan naisen suorittama asepalvelus oli erityisesti nostettu esille, kuten ”Iloinen, naisellinen kersantti” otsikoitui haastattelu taloussuunnittelija Teija Vihisestä (RV40) tai juttu “Asuntomarkkinoiden Minna Ruolanto on monipuolinen mimmi” (IL20). Tarkka aineistoluettelo on liitteenä 1. Sanomalehdet ja aineistoon valikoituneiden juttujen lukumäärä on esitelty taulukossa 4-3.

Ruotuväen juttujen suurta osuutta aineistosta pidin pitkään ongelmallisena, voisihan se suunnata analyysiä nimenomaan puolustusvoimien ajamaan suuntaan. Tutustuttuani Ruotuväen juttuihin totesin ne kuitenkin heterogeeniksi ja moniääniseksi, minkä perusteella päätin olla karsimatta lehden osuutta aineistosta.

Taulukko 4-3. Sanomalehdet ja aineistoon valikoituneiden juttujen määrä.

Lehti	Juttujen määrä
Helsingin Sanomat	33
Iltalehti	24
Kainuun Sanomat	5*
Lapin Kansa	21
Ruotuväki	83
Satakunnan Kansa	15
Savon Sanomat	26
Yhteensä	207 juttua

Hyväksyin aineistoon eri juttutyypit: uutiset, kolumnit, pääkirjoitukset, henkilöhaastattelut ja mielipidekirjoitukset, sillä halusin saada mahdollisimman monipuolisen kuvan aiheen käsittelystä. Ruotuväen kohdalla rajasin pois alokas- ja kutsuntaliitteet, jotka arvioin ensisijaisesti markkinointi- ja tiedotusmateriaaliksi. Ne eivät sellaisinaan nivoudu muuten journalistiseen aineistoon. Aineisto jakautuu eri juttutyyppeiden välille siten, että uutisia on aineistossa 126 kappaletta. Reportaaseiksi merkitsin sellaiset jutut, joissa oli selvästi tärkeää kirjoittajan paikan päällä näkemät ja kuulemat asiat, niitä löytyi aineistosta 33 kappaletta. Henkilöhaastatteluja on 16, niissä on usein keskiössä armeijaan mennyt nainen, esimerkkinä Lapin Kansan juttu ”Maria Astren jäi kouluttajaksi prikaatiin. Kyllä naisen ääni kantaa sulkeisissa” (LK9).

Naisten asepalvelusta tai sitä sivuavia kolumneja aineistosta löytyi 13. Pääkirjoituksia löytyi vain kaksi, ja ne molemmat ovat Ruotuväestä. Koska aineistoni on tuotettu hakusanoja käyttäen, on mahdollista että joku aihetta käsittelevä juttu ei ole jäänyt siivilään. Pääkirjoitusten kohdalla pidän

sitä jopa todennäköisenä. Mieli­pidekirjoituksia löytyi 6. Kategoriaan muu keräsin muut juttutyypit, kuten kysymys-vastaus -palstat, (Esim. RV65) ja Iloiset uutiset -tekstiviestit (IL17, IL21). Olen merkinnyt määrittelemäni juttutyypit aineistoluetteloon liitteeseen 1. Eri juttutyyp­pien välille jakautunut aineisto on kuvattu taulukossa 4-4.

Taulukko 4-4. Aineiston jakautuminen eri juttutyyp­pien välille.

Uutinen	█	126 kpl
Reportaasi	█	33 kpl
Henkilöhastattelu	█	16 kpl
Kolumni	█	13 kpl
Mieli­pidekirjoitus	█	6 kpl
Pääkirjoitus	█	2 kpl
Muu	█	11 kpl

4.1.1 Aineiston kuvaus

Yhteensä 207 juttua sisältävä aineisto antaa mielestäni kattavan kuvan siitä, mitä naisten asepalveluksesta ja varusnaisista on sanomalehdissä kirjoitettu. Luettuani aineiston läpi muutamaan kertaan, huomasin joidenkin aiheiden toistuvan lehdestä toiseen. Halusin tietää tarkemmin, mistä aiheista juttuja oli kirjoitettu ja ketkä jutuissa puhuivat.

Laadullisen analyysini pohjaksi tein lopulta määrällistä teemoittelua aineiston juttuaineiden pohjalta. Teemoittelun avulla aineistosta voi nostaa esille tutkimustehtävälle olennaisia teemoja. Sen avulla on myös mahdollista tarkastella eri teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa. Usein teemoittelua käytetään osana laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysiä. (Eskola ja Suoranta 1998, 175–176). Tässä tutkimuksessa arvioin teemoittelun olleen jonkinlaisessa esitutkimuksen roolissa.

Teemoitellessani juttuja aiheiden mukaan, otin lähtökohdakseni otsikossa ja ingressissä linjattu jutun aihe. Monet jutuista sisältävät useita teemoja, mutta laskelmiini hyväksyin aiheen, jolla lukijaa houkuteltiin jutun pariin, eli otsikossa ja ingressissä ilmenevän aiheen. Naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja varusnaisia käsittelevien juttujen aiheet on esitetty seuraavalla sivulla taulukossa 4-5.

Taulukko 4-5. Naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja varusnaisia käsittelevien juttujen aiheet aineistossa.

Naisten asepalveluksen muutokset ja ongelmat	37
Naisten menestyminen asepalveluksessa	33
Vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuneiden määrä	24
Naisten palveluksen alkaminen	20
Henkilöhaastattelut	15
Tasa-arvo	13
Naisten palveluksen jatkuminen	12*
Naisten kutsunnat ja pääsykokeet	8
Palveluksen keskeyttäminen	6
Kritiikki PV:a kohtaan	4
Muut	35
Yhteensä	207

* joista 2 kpl vuonna 2005

Naisten asepalveluksen mukanaan tuomista muutoksista ja ongelmista kerrottiin 37 jutussa. Yhdistin muutokset ja ongelmat samaan kategoriaan, siksi että aiheet juttujen sisällä kietoutuivat yhteen. Esimerkiksi, heikentääkö naisille sallittu pitkä tukka palvelusturvallisuutta? (Esim. HS12.) Naisten asepalveluksen muutoksista ja ongelmista kertovat jutut jaottelin vielä erikseen. Aineistosta löytyi seitsemän naiseen kohdistunutta ahdistelutapausta. On huomattava, että tapausten päätyminen lehtiin tarkoittaa sitä, että ne on tutkittu joko puolustusvoimissa tai viety oikeuteen ratkaistavaksi. Muut aiheet ovat enemmän muutoskeskeisiä: puhuttelun muutokset, naisille sallittu pidempi tukka, naisten fyysinen väsähtäminen ja varustukseen liittyvät muutokset. Aiheet ja niitä käsittelevien juttujen määrä on esitelty taulukossa 4-6.

Taulukko 4-6. Naisten asepalveluksen ongelmat ja muutokset aineistossa jaoteltuna aiheittain.

Ahdistelu	7 kpl
Puhuttelu	6 kpl
Tukka	6 kpl
Fyysinen jaksaminen	5 kpl
Varustus	4 kpl
Muut ongelmat	9 kpl

Naisten menestymisestä asepalveluksessa kerrottiin puolestaan 33 jutussa. Niistä 20 käsittelee johtajakoulutusta ja 11 erikoiskoulutusta. Aiheet ja niitä käsittelevien juttujen lukumäärä on esitetty seuraavalla sivulla taulukossa 4-7.

Taulukko 4-7. Naisten menestymisestä kertovien juttujen aiheet aineistossa.

Johtajakoulutus	20 kpl
Erikoiskoulutus	11 kpl
Urheilu	2 kpl
Muut	3 kpl

Puhtaita henkilöhaastatteluja oli aineistossa 15. Niiputin haastattelut omaksi ryhmäkseen, sillä juttujen ydin on ensisijaisesti joko varusnaisen kokemusten esittely tai haastateltavan näkemykset naisista armeijassa. Jälkimmäisestä esimerkkinä Riitta Uosukaisen haastattelu Ruotuväessä. (RV6). Juttuja, joiden fokuksena oli puolustusvoimien tai naisten vapaaehtoisen asepalveluksen kriittinen tarkastelu, löytyi aineistosta 4.

Tasa-arvoon liittyvät asiat olivat aiheena 13 jutussa. Johdannossa selostin, miten naisten vapaaehtoista asepalvelusta pohtinut työryhmä irtisanoutui tasa-arvon käsitteestä perustellessaan armeijan ovien avaamista naisille. (Kt. Edellä 1.4.) Pelkkä aineiston teemoittelu kuitenkin osoittaa, että naisten vapaaehtoista asepalvelusta tarkastellaan usein kuitenkin tasa-arvon näkökulmasta.

Juttujen aiheista kolme: naisten menestyminen armeijassa, naisten ongelmat armeijassa sekä tasa-arvokysymykset toistuvat myös juttujen sisällä. Teemat ovat selvästi olennaisia, kun puhutaan naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta. Paitsi, että teemat toistuvat juttujen sisällä, ne kulkevat mukana aineiston kymmenen vuoden aikajanalla eivätkä juuri vaihtele sen mukaan, mikä kehys jutussa on vahvimmin esillä. Näihin kolmeen teemaan myös varusnaiset ottavat kantaa omista kolumneissaan sekä mielipidekirjoituksissaan.

4.1.2 Aineiston toimijat

Selvitettyäni aineistoni juttujen keskeiset aiheet, halusin vielä tarkastella jutuissa esiintyviä toimijoita. Päätin laskea toimijaksi jutussa puhuvat henkilöt, jotka omilla kommentteillaan pääsevät ottamaan kantaa naisten asepalvelukseen tai varusnaisiin. Lisäksi niissä jutuissa, joissa kirjoittajan rooli oli merkityksellistetty, kuten Iltalehden "Vanha palaa ruotuun" reportaasissa (IL18), laskin myös kirjoittajan toimijaksi. Väliverronen (1996, 94) muistuttaa, että eri toimijoiden rooli on joukkoviestimissä usein hyvin erilainen. Osa pääsee määrittelemään ongelmia, osan mielipiteet jäävät reunahuomautuksiksi.

Aineiston ylivoimaisesti suurin toimijaryhmä ovat varusnaiset, joita on aineistossa haastateltu 130 kertaa. Toinen suuri ryhmä on puolustusvoimien kantahenkilökunta: upseerit ja kouluttajat, joita on

haastateltu 81 kertaa. Heistä neljä on naisia. Toisin sanoen varusnaiset ja heidän kouluttajansa ovat enimmäkseen eri sukupuolta. Aineiston toimijat ja niiden osuus kaikista toimijoista on esitelty taulukossa 4-8.

Taulukko 4-8. Aineiston toimijat ja niiden prosentuaalinen osuus kaikista toimijoista.

Varusnainen		43,3 %
Upseeri/kouluttaja		28,2 %
Tutkija		5,6 %
Varusmies		5,2 %
Toimittaja		3,3 %
Liitto		2,0 %
Tiedottaja		1,6 %
Muut		10,8 %

Huolimatta siitä, että varusnaiset ovat aineistossa lukumääräisesti eniten edustettuja, upseerit ja varusnaiset ovat melko tasapäisesti läsnä jutuissa. Useimmissa jutuissa, jossa on haastateltu varusnaista, on myös haastateltu upseeria tai kouluttajaa. Ainoastaan henkilöhaastatteluissa kaava ei päde.

Aineiston muut toimijaryhmät ovat pieniä. Varusmiehet muodostavat yli 98 prosenttia asevelvollisista, mutta aineistossa heidän osuutensa kaikista toimijoista on vain 5,2 prosenttia. Tutkijat ovat aineistossa äänessä lähinnä silloin, kun he esittelevät omaa tutkimustaan tai toimivat jonkin asian asiantuntijoina. Toimittajien ääni on aineistossa määrällisesti tutkijoiden ääntä pienempi. Liitot tarkoittavat aineistossa esillä olevia Varusmiesliittoa ja Jyväskylän reserviläisliittoa. Tiedottaja viittaa puolestaan puolustusvoimien tiedottajiin. Sekalaiset yksittäiset toimijat on laskettu muiden toimijoiden joukkoon, ryhmästä löytyy niin vaatesuunnittelija, muutama ministeri kuin katugallupin vastaajia. Kunkin jutun toimijat on eritelty aineistoluetteloon liitteessä 1.

Mikäli tarkastelee aineiston toimijataulukkoa, voi piirtää mieleensä kuvan armeijasta, jossa varusnaiset ja kantahenkilökunta ovat keskeiset toimijat. Eri toimijoiden pääsy julkisuuteen osoittaa, mitä toimijoita media pitää legitimeinä määrittelijöinä (Väliverronen 1995, 8). Tässä tapauksessa joukkoviestimet ovat suosineet varusnaisia ja puolustusvoimien kantahenkilökuntaa.

Haluan muistuttaa, että toimijaryhmät ovat muodostuneet tutkijan pöydällä, aineiston analyysivaiheessa. Jutuissa puhuvat henkilöt eivät välttämättä itse asemoisi itseään mihinkään

toimijaryhmään tai varsinkaan katsoisi määrittelevänsä ilmiötä. Eri ryhmien näkökulmatkaan eivät välttämättä vaihtele suuresti.

Esimerkiksi kaksi suurinta toimijaryhmää: varusnaiset ja kantahenkilökunta ovat samassa veneessä. Molemmat ryhmät ovat vapaaehtoisesti armeijan leivissä ja oletettavasti jakavat esimerkiksi puolustusvoimien arvot. Organisaation näkökulmasta varusnaiset ja upseerit ovat johtaja-alainen suhteessa toisiinsa. Varusnaiset tarkastelevat asepalvelusta ruohonjuuritasolta, kantahenkilökunta taas järjestelmän tasolta. Upseerit ja kouluttajat ovat varusmiespalveluksen asiantuntijoita, varusnaiset kokijoita. Vaikka myös kouluttajilla on takanaan varusmiespalvelus, heillä ei ole kokemusta siitä, minkälaista on asepalveluksen suorittaminen vähemmistössä, mitä se aina on varusnaisille.

4.1.3 Puolustusvoimat aineiston ylivoimaisena toimijana

Armeijan tiedotustoimintaa tutkinut Heikki Luostarinen (1994) erottaa kolme seikkaa, jotka vaikuttavat toimijoiden kykyyn päästä esille julkisuudessa. Ne ovat merkittävä institutionaalinen asema, mahdollisuus vaikuttaa suoraan journalistiseen työprosessiin sekä toimijan kulttuurinen pääoma, joka on sidoksissa yhteiskunnalliseen arvostukseen. (Luostarinen 1994, 50.) Puolustusvoimien osalta nämä vaatimukset täyttyvät helposti, varsinkin Suomessa, jossa maanpuolustustahto on mitattu korkeaksi vuodesta toiseen. (MTS 2005, 10.)

Teoksessaan *Mielen kersantit* Luostarinen arvioi, että puolustusvoimat haluaa antaa itsestään nykyaikaisen kuvan ja näyttäytyä tehokkaana sekä ammattitaitoisena laitoksena. Tarkoituksena on saada irti kaikki mahdollinen hyöty yhteiskunnan organisaatiolle myöntämistä voimavaroista ja turvata oman toiminnan legitimitetti, mikä ei rauhan aikana ole itsestään selvää. Luostarisen mukaan armeijan viestinnälliset tavoitteet liittyvät yleiseen "yhteiskunnallisen ja kulttuurisen ilmapiirin muokkaamiseen". Armeijan pr-työn tärkein sanoma on osoittaa sotilaallinen koskemattomuus yhteiskunnan ensisijaiseksi tavoitteeksi. Sitä ei voi verrata muihin yhteiskunnan menoille, sillä se muodostaa pohjan yhteiskunnan muulle hyvinvoinnille: demokratialle ja työlle. (Luostarinen 1994, 113–117.)

Naisten vapaaehtoinen asepalvelus on itsestään selvästi puolustusvoimien asia. Siitä huolimatta yllätyin, miten paljon puolustusvoimat sanomalehdissä vaikuttavat. Puolustusvoimat tuottaa medialle aktiivisesti sisältöä, tiedottaa armeijaan hakeutuneiden naisten määrästä, naisista tehdyistä tutkimuksista sekä johtajakoulutukseen päässeiden naisten määrästä. Luokitelllessani juttujen toimijoita merkitsin muistiin 28 juttua, joissa ei ollut haastateltu ketään, mutta jossa lähteeksi on

mainittu puolustusvoimat. Jutut, joissa puolustusvoimat on selvästi aineiston tuottaja, on merkitty liitteeseen 1.

Armeija hallitsee julkisuuskuvansa myös säännöstelemällä julkisuuden määrää, avaamalla ja sulkemalla varuskunnan portteja toimittajille. Monet aineiston reportaaseista on tehty varuskunnissa tai sotaharjoituksissa. Miltei kaikista jutuista näkee, milloin puolustusvoimat on toivottanut toimittajat tervetulleiksi (Luostarinen 1994, 120) ja milloin taas juttu on syntynyt toimituksessa. Joskus toimittajat eivät yksinkertaisesti saa vastauksia kysymyksiinsä, kuten Iltalehden jutussa "Suut supussa armeijassa" (IL4), jossa toimittaja etsii haastateltavaksi asepalveluksensa keskeyttäneitä naisia. Eri toimijaryhmät eivät määrittele naisten vapaaehtoista asepalvelusta samoista asemista.

4.2 Analyysimenetelmä: kehysanalyysi

Analyysimenetelmäni on kehysanalyysi. Viestinnätutkimuksessa kehystäminen on tarkoittanut yksinkertaisesti sitä, että media vaikuttaa yhteiskuntaan kertomalla asioista tiettyjen rajoitusten ja näkökulmien kautta. Sama ilmiö voi näyttää erilaiselta sitä määrittelevästä kehyksestä riippuen. (Kunelius 1997, 128.)

Kehysanalyysin juuret ovat sosiologi Erving Goffmanin työssä (1974). Kehyksellä (frame) tarkoitetaan tulkintakehystä, jonka avulla ihmiset havainnoivat, tunnistavat ja nimeävät tilanteita. Kehysten avulla toiminta tai asiat saavat merkityksensä ja kokemukset määrittyvät mielekkäästi. Uusissa tilanteissa ihminen joutuu kysymään itseltään: "mistä on kysymys?" Sijoittamalla hetken kuvauksen erilaisiin kehyksiin, ihmiset ymmärtävät niiden merkityksen. Tulkintaa kehyksistä ei tehdä vapaasti vaan kehyksen valintaa säätelevät kulttuurissa jo olemassa olevat kehykset, joiden valossa tapahtumat merkitsevät jotain. (Alasuutari 1994, 148.) Goffmanin tutkimuskohteena olivat arjen sosiaaliset vuorovaikutustilanteet. Sosiologit käyttävät Goffmannin kehysanalyysiä yhä erilaisin sovelluksin, esimerkiksi sukupuolirepresentaatioiden kuva-analyysissä. (Luhtakallio 2005.)

Kehysanalyttinen näkökulma nivoutuu konstruktivistiseen viestinnätutkimuksen käsitykseen todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Määrittelyt eivät yksinomaan kuvaa todellisuutta vaan luovat sitä samalla. (Väliaverron 1996, 40.)

Innostuin kehysanalyysistä, kun tajusin, että sen avulla myös toimittajien työtä on mahdollista tehdä näkyväksi. Uutisia tehdään. Asiat nimetään, määritellään ja yhdistetään toisiin asioihin. Uutiset eivät siis vain tapahdu. (Väliaverron 1996, 90-91; Allan 1999, 60-61)

Omat kokemukseni uutistyyöstä useammalta kesältä kertovat samasta asiasta. Vaikka keskellä heinäkuuta ei tunnu tapahtuvan mitään, lehti ilmestyy joka päivä. Sen takia toimittajajoukko kääri hihansa ja todella alkaa tehdä uutisia. Sama tekeminen toistuu kiireisimpinäkin vuoden aikoina. Vaikka ajankohtaisia aiheita on enemmän, toimittajien on yhä ratkaistava asioiden käsittelytapa, haastateltavat ihmiset ja painotusarvot.

Gaye Tuchman linkittää kehystämisen journalistisen työn rutiineihin. Kirjassaan *Making News* (1978) hän esittää, että kehys on organisoiva idea, jonka avulla media ja toimittajat tulkitsevat jotakin tapahtumaa, ilmiötä tai yhteiskunnallista teemaa. Tuchmanille uutiset ovat ikkuna maailmaan ja uutisikkunan kehysten rajaamana maailma esitetään yleisölle. Tutkija arvioi tiedon uutisen muodosta vaikuttavan toimittajien tiedonhankintaan ja tiedon analysoimiseen. Uutinen on kehys, jonka pohjalta toimittajat rakentavat versioita todellisuudesta. Tuchman muistuttaa siitä, että journalistiset jutut syntyvät tiettyjen rutiineiden, lähteiden ja aikataulun mukaan päivittäin. Myös ne auttavat purkamaan kehyksiä. (Tuchman 1978, erityisesti 192–194, myös Väliverronen 2002.)

Vaikka uutiset vaikuttavat irrallisilta tapahtumilta, joihin toimitukset ovat reagoineet, suuri osa jutuista asettuu jatkumoon muiden yksittäisten uutisten kanssa että osaksi laajempaa kokonaisuutta. Tutkiessaan Pohjois-Suomen ympäristötuhojen uutisointia, Väliverronen huomasi, että yksittäiset metsätuhoista kertovat uutiset linkittyvät yleisempään yhteiskunnalliseen keskusteluun ja journalistisesti ”Lapin metsätuhot” teemaan. (Väliverronen 1995, 9.) Samalla artikkelit olivat osia jatkokertomuksessa, jonka pääpiirteet yleisön oletettiin tuntevan.

Kehystäminen on tapa, jolla mediat jäsentävät yksittäisiä tapahtumia ja ilmiöitä laajemmiksi kokonaisuuksiksi, joilla on omat syynsä ja seurauksensa (Väliverronen 1995, 6).

Kehys ei ole neutraali ”tarkastelukulma” johonkin ilmiöön vaan kehys sisältää ennakkokäsityksen siitä, miten todellisuus on rakentunut. Tämän ennakkokäsityksen pohjalta uudet tiedot, havainnot ja kokemukset jäsennetään osaksi kokonaisuutta. (Väliverronen 1995, 9.) Esimerkiksi ennakkokäsitykseen todellisuuden rakentumisesta voi sisältyä ymmärrys siitä, minkälaiset roolit sukupuolilla pitäisi suomalaisessa yhteiskunnassa olla. Naisten vapaaehtoinen asepalvelus voi haastaa ennakkokäsityksen tai vahvistaa sitä.

4.2.1 Eri toimijat kehystävät eri tavoin

Journalismi ei synny tyhjiössä, vaan eri toimijat pyrkivät julkisuudessa määrittelemään yhteiskunnallisia ongelmia omasta näkökulmastaan. Näin kehykset ovat myös kilpailun ja vuorovaikutuksen tulosta. (Väliverronen 2002 ja 1995, 10.) Näkökulmien monipuolisuus liittyy vapaan tiedonvälityksen periaatteisiin, ja kilpaileviin näkökulmiin pääsee käsiksi kehysten avulla.

Tapahtumia ja ilmiöitä voidaan määritellä useiden eri kehysten valossa, jolloin ne näyttäytyvät erilaisina. Erilaiset kehukset voivat esiintyä jopa samassa jutussa.

Kamppailu yhteiskunnallisista muutoksista on myös symbolista taistelua. Esimerkiksi yhteiskunnallisten liikkeiden kyky kerätä jäseniä ja saada aikaan yhteiskunnallisia muutoksia riippuu siitä, saavatko ne omat ongelmanmäärittelynsä yleisesti hyväksytyiksi yhteiskunnassa. (Snow ja Benford 1988 198, tässä Väliverronen mukaan 1995, 9.) Esimerkiksi Suomessa tasa-arvokeskustelua hidastaa yleinen käsitys siitä, että tasa-arvo on Suomessa jo toteutunut, joten naisliikkeiden on vaikeaa saada omia ongelmanmäärittelyjään yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kehukset voivat rajata sitä, miten tapahtumasta tai ilmiöstä voi kulloinkin puhua. Lisäksi kehukset voivat rajata myös eri ryhmiä keskustelun ulkopuolelle. (Väliverronen 2002.)

Mediatutkija, professori Robert Entmanin (1993) mielestä kehystäminen on joidenkin puolien valitsemista havaitusta todellisuudesta ja niiden tekemistä muita näkyvämmäksi. Tällöin suositetaan ja edistetään tiettyjä ongelman määrittelyjä, tulkintoja, arviota ja mahdollisesti myös sitä, mihin suuntaan asian kanssa pitäisi edetä. Entmanin mukaan tekstuaalisia merkityksiä tutkittaessa pitäisi keskittyä nimenomaan käytettyjen kehysten tunnistamiseen ja kuvailuun. (Entman 1993, 52–57.)

4.2.2 Kehysanalyysi sopii muutoksen tarkasteluun

Tavat ymmärtää kehysanalyysi, soveltaa sitä sekä menetelmän nimeäminen, ovat vaihdelleet tutkijoiden omien painotusten mukaan (Karvonen 2002, 1-4). Sosiologian professori William A. Gamson käyttää kehuksesta nimitystä ”tulkintapaketti” tai ”tulkintapakkaus”. Hänen mukaansa uutisjuttua laativaa toimittajaa ohjaa tulkintakehikko, esimerkiksi käsitys vaaleista hevoskilpailuina. Tällöin toimittaja vain sijoittaa toimijat ja tapahtumat sopivaan kehikkoon. Koska toimittaja ja yleisö tuntevat uutisissa yleisesti käytetyt kehukset, ja niissä käytetyn kaavan, toimittajan tarvitsee siis ainoastaan aktivoita haluttu tulkintakehikko yleisön mielessä. Se tapahtuu sijoittamalla avainsanoilla, fraaseilla ja käsitteillä. Avainfraasi lataa yleisön mieleen sen, mitä symbolin alle on talletettu. (Karvonen 2002, 4.)

Väliverronen arvioi, että tulkintapaketin käsitteestä saadaan eniten irti poliittisia kiistakysymyksiä tutkittaessa, jolloin halutaan löytää asian vastakkaiset tulkintatavat. Näkökulma kehukseen tutkimuskohteena on myös erilainen. Gamson hahmottelee ensin erilaisia sosiaalipolitiikan tulkintakehyksiä ja tutkii sitten, miten media kehyyksiä esittää. Väliverronen kääntää mallin toisin päin. Hän etsii keskustelun kehukset aineiston pohjalta ja liittää kehysten analysoinnin osaksi tutkimustuloksia. (Väliverronen 1995, 10–12, Väliverronen 1996, 110–111.)

Kehyksen käsitteen avulla on mahdollista tarkastella journalismin jatkuvuutta ja mahdollisia muutoksia. Kehykset voivat vaihtua ajan kuluessa, jolloin myös hallitseva tulkinta kohteesta muuttuu. (Väliverronen 1996, 91.) Kymmenen vuoden ajalta kerätty aineistoni vaatiikin menetelmän, jonka avulla voi erottaa muutoksia.

Tässä tutkimuksessa vaihtoehtoinen analyysimenetelmä olisi voinut olla ainakin määrällinen sisällönerittely, mistä on esimerkkejä median naiskuvatutkimuksen piirissä. Myös määrällisen tutkimuksen avulla voi paikantaa ajallista muutosta. En kuitenkaan halunnut tarkastella juttujen sisältöä rajattujen muuttujien kautta. Eryteisesti vierastin ajatusta koodata (biologista) sukupuolta yhdeksi muuttujaksi, sillä se ei kohtaisi tutkielman teoreettista tarkastelukulmaa. Jos sukupuoli ymmärretään biologisiin faktoihin perustuvaksi, luokiteltavaksi kategoriaksi, voidaan kvantitatiivinen analyysi nähdä jopa gender-tutkimuksen vastakohtaksi (Aslama 2006, 47).

Kehysanalyysin menetelmä ja Butlerin teoria sukupuolen performatiivisuudesta asettuvat molemmat konstruktivistiseen ymmärrykseen maailmasta. Butlerin sukupuolen tekemisessä sekä journalististen kehysten tarkastelussa on ajatuksellista samankaltaisuutta. Kuten todettu, kehykset eivät synny vapaasti vaan perustuvat ennakkokäsitykselle siitä, miten todellisuus on rakentunut. Kehykset ovat ymmärrettäviä vain jaettujen kulttuuristen käsitysten myötä. Myöskään sukupuolta ei esitetä vapaasti, vaan sukupuolta voidaan esittää ja ymmärtää ainoastaan kulttuurissa jaettujen merkitysten avulla. (Butler 2006, 79–80; 227–236.) Kuten sukupuolen esitykset, myös journalistiset kehykset ovat kilpailun kohteena ja myös ne voivat muuttua. Näin vaatimus siitä, että tutkimuksen teoreettinen viitekehys, aineisto ja aineiston analyysitapa puhuvat samaa kieltä (Alasuutari 1994, 74), täyttyy.

Aivan perinteinen tutkimuskohteeni ei kuitenkaan kehysanalyysille ole. Kehysanalyysiä on käytetty usein jonkin yhteiskunnallisen ongelman määrittelyjen purkamiseen. (Väliverronen 1996, Juntunen 2004.) En näe syytä määrittellä lakisääteistä naisten vapaaehtoista asepalvelusta yhteiskunnalliseksi ongelmaksi vaan tarkastelen naisten vapaaehtoista asepalvelusta yhteiskunnallisena muutoksena. Siitä varmasti on kyse, kun yhteiskunnan viimeisen miehisin instituution tehtävät avataan naisille. (Sumuvuori 2006, 5.) Kampailut muutoksen määrittelystä voivat olla laimeampia kuin mitä määrittelyt jostakin ongelmasta olisivat. Myös toimijat voivat sijoittua lähelle toisiaan.

Tutkimusten luotettavuudessa ja arvioitavuudessa on Eskolan ja Suorannan mukaan ennen kaikkea kyse tehtyjen väitteiden perusteltavuudesta ja totuudenmukaisuudesta. Kvalitatiivisen analyysin vaikutelmanvaraisuutta voi vähentää ja sen arvioitavuutta ja toistettavuutta voidaan lisätä kolmella tavalla: luetteloimalla aineisto, pilkkomalla tehdyt tulkinnat riittävän pieniin vaiheisiin, joita lukija voi seurata, sekä nimeämällä ratkaisu- ja tulkintasäännöt (Eskola ja Suoranta 1998, 210, 217).

Nämä vaatimukset tiedostaen pyrin tekemään näkyväksi ajatukseni, sen miten tulkintani syntyy sekä johtopäätösten ja tulkittavan aineiston yhteneväisyyden. Aloitan esittelemällä kehysanalyysini askeleet, jotka seuraavat Väliverroksen mallia (1995, 1996) kehysanalyysistä.

Ensimmäisen askelen on tarkoitus antaa kokonaiskuva aineistosta, esitellä aineiston teemat ja toimijat. Aineiston ja toimijat olen esitellyt tässä luvussa. (Ks. Edellä 4.1.2.) Aineiston keskeisiä teemoja havainnollistaakseni olen kirjoittanut sen pohjalta kuvauksen naisten 10 ensimmäisestä armeijavuodesta. Kuvaus on seuraavan luvun alussa, alaluvussa 5.1.

Analyysin toinen askel on aineistosta poimittujen kehysten kuvailu, jonka teen myös luvussa 5. Kehykset muodostuvat erilaisista palasista ja niitä on mahdollista purkaa arvioitaviksi esimerkiksi jutuista löytyvien metaforien ja iskulauseiden avulla. Luvun loppuun tarkastelen, miten kehykset asettuvat suhteessa toisiinsa. Luvut 5 ja 6 vastaavat ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni siitä, miten naisten vapaaehtoista asepalvelusta on määritelty sanomalehdissä 1995–2005.

Kolmannen analyysiaskelen otan luvussa 6, jossa tarkastelen sukupuolten representaatioita, esityksiä ja imitaatioita aiemmin esittelemissäni kehyksissä. Representaatioanalyysin avulla on tarkoitus päästä syvemmälle aineiston uumeniin ja vastata kolmanteen tutkimuskysymykseen siitä, minkälaista sukupuolisuutta (naisuutta) jutuissa rakennetaan.

Tutkielman 7:ssä ja viimeisessä luvussa, otan tulkinnan ja kontekstoinnin askeleen. Vertaan tutkimustuloksiani aiempaan tutkimukseen. Tarkastelen miten empiirinen analyysini vastaa tutkimuskysymyksiini ja pohdin, miten analyysini asettuu laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

5 ENNAKKOLUULON-, YLPEYDEN- JA ARJENKEHYKSET

Olen eritellyt ja nimennyt sanomalehtiaineistostani ennakkoluulon-, ylpeyden-, ja arjenkehyykset, joiden kautta varusnaisia ja naisten vapaaehtoista asepalvelusta on määritelty seitsemässä suomalaisessa sanomalehdessä vuosien 1995 ja 2005 välisenä aikana. Ennen kehysten kuvailua havainnollistan aineiston keskeisiä teemoja. Sitä varten olen kirjoittanut kertomuksen varusnaisten kymmenestä vuodesta armeijassa. Se perustuu tutkimuksen aineistoon sekä alaluvuissa 4.1.1 ja 4.1.2 esiteltyyn määrälliseen luokitteluun. Uskon, että kertomuksen avulla lukija pystyy myöhemmin arvioimaan kehysanalyysini luotettavuutta.

5.1 Kohti kehyksiä: kertomus varusnaisten kymmenestä vuodesta armeijassa

Kun laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta oli vahvistettu talvella 1995, ryhdyttiin puolustusvoimissa toimiin, jotta naisille saatiin omat tuvat, suihkut ja sopivankokoiset varusteet. Puolustusvoimat ei halunnut tilata pientä määrää erikokoisia naisten alusvaatteita, joten naisille päätettiin antaa kaksi markkaa lisää päivärahaan, jolla alusvaatteet ja henkilökohtaiset hygieniatarvikkeet korvattaisiin. Päätettiin myös puhuttelukäytännöstä. Johtajakoulutuksen saaneita naisia puhuteltaisiin rouviksi, kun miehiä vanhastaan puhutellaan herroiksi. Koulutus olisi molemmille sukupuolille sama. Leireillä ja aluksilla miehet ja naiset majoittuisivat samoissa tiloissa. Lisäksi naisille annettiin 45 päivän harkinta-aika, jolloin varusnainen voi lopettaa asepalveluksen suorittamisen omalla ilmoituksella. Naisten asepalvelus on siis alusta saakka pyritty järjestämään mahdollisimman pienin erityisjärjestelyin. (Buure-Hägglund 2001, 34–39, Puolustusvoimat 2007c.)

Muutokset aiheuttivat työtä puolustusvoimissa. Kyseessä oli käytännön järjestelyjen tekeminen ja uusien rutiinien luominen, mitä vaaditaan milta tahansa organisaatiolta silloin tällöin. Suurin muutos koskikin henkistä puolta.

5.1.1 Syksyn 1995 mediasirkus

Ennen naisten palveluksen alkamista ilmassa oli paljon epäilyjä siitä, mitä tapahtuisi, kun ”miesten koulu” ei olisikaan enää vain miesten koulu. Sopeutuisivatko naiset armeijaan? Entä armeija naisiin? Luopuisivatko kouluttajat armeijan sukupuolisesti värikkäästä kielenkäytöstä?

Vastauksia kysymyksiin halusivat kertoa joukkoviestimet, jonka edustajat olivat paikalla 16.10.1995, kun ensimmäiset 10 naista aloitti vapaaehtoisen asepalveluksensa Lahden

urheilukoulussa ja 14 naista ilmavoimien teknillisessä koulussa Kuorevedellä.¹⁷ Puolustusvoimat hyödynsi median kiinnostuksen ja ensimmäiset naiset marssivat tupiinsa salamasateessa ja aloittivat palveluksensa tiedotustilaisuuksissa.

Kun naisten palvelus oli saatu käyntiin, ensimmäisten naisten taivalta seurattiin jatkojutuissa taisteluharjoituksissa sekä kasarmilla. Erityisesti mediaa kiinnosti naisten fyysinen jaksaminen sekä ihmisten suhtautuminen maastopukuiseen naiseen. Yleisesti jutuissa kerrottiin, että yhteishenki kasarmeilla oli kohentunut, kun naiset olivat haastaneet miehet kisaan parhaista suorituksista ja paikoista johtajakoulutuksessa. Varusnaiset saivat vastata monenkirjaviin kysymyksiin hankalista kenttäkuukautisista, mustasukkaisista poikaystäväistä ja naisten ampumataidoista. Aineistossa on yhteensä 20 juttua, jotka kertovat naisten palveluksen alkamisesta ja 10 selvää jatkojuttua.

Keväällä 1996 Suomi sai ensimmäisen varusnaisjulkiksensa, kun kansanedustaja Väinö Saario kuoli ja upseerioppilas Outi Siimes nousi hänen tilalleen eduskuntaan. Myöhemmin eduskunnan ja varuskunnan väliä sukkuloiva Siimes pyrki Maanpuolustuskorkeakouluun, mutta paikka evättiin häneltä ylinopeussakkojen takia.¹⁸

5.1.2 Muutoksen määrittely tapahtuu matkan varrella

Väliverronen kertoo, että tieto Lapin metsätuhoista kasvoi ensin pikku hiljaa asiantuntijaryhmissä ennen kun asia räväytettiin mediassa koko kansaa koskevaksi ympäristöongelmaksi (1996, 54–57). Naisten asepalveluksen alkaessa tilanne oli toinen. Ennen naisten palveluksen alkua ruotsalaisia ja amerikkalaisia upseereita oli haastateltu siitä, miten naiset olivat heidän armeijoihinsa asettuneet. Sitä, miten Suomessa kävisi, ei tiedetty. Niinpä naisten asepalveluksen määrittely alkoi samaan aikaan kuin palvelus.

Joukkoviestimet selvittivät naisten asepalveluksen vaikutuksia armeijan pienimpiinkin käytäntöihin. 1995–1997 kirjoitettiin juttuja esimerkiksi rouva alikersantti -puhuttelusta ja siitä pitäisikö puolustusvoimien psykologisia testejä muuttaa naisia varten, sillä naiset joutuivat vastaamaan kokeessa kysymykseen, haluaako hän olla nainen. Myös tasa-arvon perään kyseltiin. Oliko tasa-arvoa, että naisilla sai olla pitkät hiukset, mutta miehillä ei edes partaa? Miksi miesten tuvissa ei ollut verhoja ja peilejä?

¹⁷ Tämän tutkimuksen aineistossa on neljän lehden kuvaus naisten palvelukseenastumispäivästä. Iltalehti ja Savon Sanomat raportoi Lahden urheilukoululta, Helsingin Sanomat Kuorevedeltä. Ruotuväki oli lähettänyt toimittajansa molempiin varuskuntiin. Jokaisessa jutussa kerrotaan paikalla tungeksivasta mediasta. (HS1, IL1, SS1, RV1)

¹⁸ 1996-1997 Iltalehti kirjoitti ainakin 14 juttua Outi Siimeksestä. Tämän tutkimuksen aineistoon on sisällytetty vain ne jutut, joissa asepalvelus on keskiössä. Maanpuolustuskorkeakouluun pyrkimisestä kertovat jutut on karsittu kokonaan.

Kun erilaiset asiat ylittävät joukkoviestimien ”uutiskynnyksen”, ne voidaan liittää jonkin teeman osaksi (Väliverronen 1996, 57). Selvittäessään näitä asioita joukkoviestimet loivat tilan, jossa naisten asepalvelus oli ilmiö ja jonka takia naisten asepalveluksen määrittely ei jäänyt yksin puolustusvoimien tehtäväksi, vaan myös media osallistui siihen.

Viitaten Bourdieun kriittisen hetken ja kriittisen tapahtuman käsitteisiin Väliverronen huomauttaa, että yhteiskunnalliset muutokset tiivistyvät usein johonkin tapahtumaan tai hetkeen. Sillä ei tarvitse välttämättä olla suoraa yhteyttä ilmiöön, mutta tapahtumasta tulee tärkeä, koska se tulkitaan tapahtuman symboliksi. (Väliverronen 1996, 54.) Naisten asepalveluksen suhteen olen halukas tulkitsemaan kriittiseksi hetkeksi syyskuun 14. päivän 1996, jolloin tiedotettiin, että upseerioppilas Eija Hömppi oli palkittu Ilmavoimien Reserviupseerikurssi 62:n priimuksena. (IL6, SK7.)

Reservinupseerikoulu on suomalaisessa yhteiskunnassa ollut arvostettu johtajien koulu miesten koulun sisällä. Vaikka monet kouluttajat olivat jo kertoneet naisten suoriutuvan hyvin, oli RUK:n priimuksen paikka jo paljon enemmän kuin pärjäämistä. Kokelas Hömpin menestyksen myötä mediassa käännettiin uusi lehti naisten asepalvelusta varten.

5.1.3 Menestyksen siivillä lentokoneen puikkoihin

Naisten pääsyä sotilaslentäjäkoulutukseen oli odotettu mediassa lain päättämisestä lähtien. Kun Katariina Kauriinoja ja Inka Niskanen 1997 aloittivat opiskelunsa ilmavoimien lentäjälinjalla, toimittajat käänsivät autojensa nokat kohti Kauhavaa. Kauriinojan ja Niskasen taivalta taivaalle seurattiin Helsingin Sanomien juttusarjassa, minkä lisäksi molemmat naiset antoivat lukuisia haastatteluja. Ilmavoimat hoiti haastattelutrafiikkaa, jotta naiset saisivat keskittyä koulutukseensa. Kauriinoja ja Niskanen selvittivät lentäjäkoulutuksen, minkä jälkeen Niskanen jatkoi kadettikouluun.

2000-luvun alkaessa oli uutuudenviehätys karissut naisten asepalveluksesta. Esimerkiksi naisten palvelusta kuvaavia reportaaseja ei juuri enää tehty. Sen sijaan asepalvelukseen hakeutuneiden naisten määrästä uutisoiminen oli vakiintunut tavaksi. Siitä kertovia uutisia on aineistossa 24.

5.1.4 Määrien uutisoinnista ristiriitaisiin viesteihin

Vuonna 2001 valmistuivat tilastot, joiden mukaan puolet varusnaisista saa johtajakoulutuksen, ja suurin osa miehistöön jääneistä naisista koulutetaan erikoistehtäviin. Miehistä vajaa kolmannes päätyy johtajakoulutukseen. (Puolustusvoimat 2007d). Naisten menestymisen syinä pidettiin vapaaehtoisuuteen perustuvaa motivaatiota ja hiukan varusmiehiä korkeampaa ikää. Varusnaisten

kiinnittäessä natsoja ja salmiakkeja kauluksiinsa tutkijat huomauttivat, ettei johtajakoulutus taannut naisille tasapuolista kohtelua vaan johtajana nainen laitettiin armeijassa miehiä kovemmalle.

Kun kymmenen vuoden rajapyykki alkoi hämöttää, juttuihin ilmestyi myös yhteiskunnallista kontekstointia. Varusnaisten huomattiin hakevan melko usein myös poliisikouluun. Kaikki eivät myöskään allekirjoittaneet naisten tilastollista menestystä vaan totesivat naisten menevän armeijaan huonokuntoisina ja sinisilmäisinä. Ensimmäisten naisten siirtyminen siviilipalvelukseen ylitti uutiskynnyksen. Vuonna 2005 naisten kymmenenvuotinen taival armeijassa näkyi aineistossa vain hieman. Helsingin Sanomat ja Savon Sanomat tekivät suuremman kokonaisuuden aiheesta, Ruotuväki käsitteli aihetta pääkirjoituksessaan.

5.2 Aineistosta löydetyt kehukset

Kuvailen ensin aineistosta löytämiäni kehyyksiä lyhyesti. Perehdyn kuhunkin kehukseen ja sen rakentumiseen seuraavissa alaluvuissa. Lopuksi pohdin, miten kehukset suhtautuvat toisiinsa ja asettuvat tutkimuksen aikajanelle.

Ensimmäiseksi, 1995 aktivoituu ennakkoluulonkehys. Ennakkoluulonkehyyksessä naisten palvelusta määritellään yleisten ennakkoluulojen ja epäilyjen kautta. Oletetaan, että naiset eivät kestä raskasta palvelusta ja että naisia sukupuolensa takia suositaan armeijassa. Kehys on voimakkaimmillaan naisten asepalveluksen ensimmäisinä vuosina, mutta pilkistää esiin uudelleen aineiston toisessa päässä 2005.

Ennakkoluulonkehystä seuraa ylpeydenkehys, jonka arvioin osin vastareaktioksi. Naisten armeijaura ei tyssännyt alkumetreillä, eivätkä ennakkoluulot täytyneet. Ylpeydenkehyyksessä kirjoitetaankin varusnaisten menestystarinaa. Mitään ongelmia ei ilmene ja sisukkaat naiset raivaavat tiensä Reserviupseerikouluun ja lentäjiksi. Ylpeydenkehys on kehyyksistä vahvin ja toistuu vuodesta 1996 eteenpäin aineiston loppuun saakka. Ylpeydenkehys on myös saavutetun tasa-arvon kehys, varusnaiset pääsevät omalla työllään samalle viivalle miesten kanssa.

Viimeinen ja aineiston kehyyksistä vaatimattomin, arjenkehys, nousee aineistossa 2000-luvun puolella. Arjenkehyyksessä naisten vapaaehtoinen asepalvelus nähdään muutenkin kuin onnistumisen tai epäonnistumisen kautta. Kuvailu kohdistuu kehyyksessä arkiseen palvelukseen ei niinkään sukupuoleen. Ajallisesti arjenkehys ilmestyy ennakkoluulon- ja ylpeydenkehysten jälkeen 1999, mutta näkökulmaltaan se sijaitsee niiden välissä.

Olen pyrkinyt nimeämään kehukset mahdollisimman ymmärrettävästi ja kuvaavasti. Ennakkoluulonkehyksessä naisten vapaaehtoista asepalvelusta yksinkertaisesti tarkastellaan erilaisten kulttuuristen ennakkoluulojen kautta. Ylpeydenkehysten nimi on ristiriitaisempi. Ylpeyttä ei pidetä hyveenä, mutta jostain asioista kehoitetaan olemaan ylpeitä. Kehyksessä ylpeitä ovat niin puolustusvoimien kantahenkilökunta kuin varusnaisetkin. Jane Austenin kirjan nimestä lainattuina ennakkoluulo ja ylpeys nauttivat historiallista kulttuuriarvoa.¹⁹ Niiden vastapainona arjenkehys paljastaa yksinkertaisesti kuvaavansa naisen asepalvelusta tavallisen palveluksen kautta. Kehysten tunnuspiirteet on koottu liitteeseen 2.

5.2.1 Ennakkoluulonkehyksessä naiset esittävät sotilaita

Armeija on miesten paikka, miehinen koulu, jonne naisilla ei ole asiaa ja jossa naiset eivät pärjää. Ne naiset, jotka armeijaan haluavat, haluavat olla miehiä tai paikata feministin egoaan todistelemalla pystyvänsä miesten hommiin. (RV1.)

Lainaus on Ruotuväen reportaasista, jossa kerrotaan ensimmäisten naisten palveluksen alkamisesta 16.10.1995. Ennakkoluulonkehys aktivoituu miltei aina, kun kerrotaan, miten naiset ovat aloittaneet palveluksen ensimmäistä kertaa uuteen joukko-osastoon, varuskuntaan ja jopa aselajiin. Esimerkkikatkelman suora puhe kuvittaa ennakkoluulonkehystä poikkeavasti. Yleensä kehystä ei esitetä suoraan vaan se rakentuu pienistä palasista, kuten metaforista.

Metaforalla eli kielikuvalla tarkoitetaan kahden eri aihepiiriin kuuluvan asian liittämistä toisiinsa siten, että ne voidaan ymmärtää toistensa kautta. Viestinnän tutkimukselle metaforat ovat hedelmällisiä, sillä ne paljastavat usein reflektioimattoman tavan hahmottaa asioita, mutta joka on kuitenkin yhteinen saman kulttuurin jäsenille eli niin toimittajalle kuin lukijallekin. (Hellsten 1998, 66–68.) Metaforien katsotaan myös ohjaavan ajatteluamme (Väliverronen 1996, 123).

Tehokkaimmillaan metafora on, kun sitä ei metaforaksi tajua. Esimerkiksi viralliseen sotilaskieleen kuuluneita ilmauksia on siirtynyt myös yleiskieleen ja niiden yhteyksiä armeijaan tai sotaan on vaikea enää huomata. Tällaisista ilmauksista ovat esimerkiksi *pitkällä tähtäimellä*, *panostaa* ja *näyttelijäkaarti*. (Hautalahti 2006, 52.)

Ennakkoluulonkehyksestä löytyy teatterin tai näytelmän metafora. Naisten asepalvelusta ja varusnaisia kuvaillaan teatterimaailman sanastolla. Naiset ovat pääroolissa mediasirkuksessa (SS1) tai show'ssa (IL1), joka tapahtuu Suomen puolustusvoimissa. Toimittajat bongaaavat naiset jutun kohteiksi jo matkalla varuskuntaan. Portilla naisia odottaa vastaanottokomitea. Naisten ympärillä

¹⁹ Olen yksinkertaisesti lainannut ylpeyden ja ennakkoluulon Austenilta. Analyysivaiheessa luin kirjan, ja katsoin sen tuoreimman elokuvaversioon, ja pohdin, josko teoksen ja kehysteni välille saisi rakennettua jonkinlaista vertailua. Yhtäläisyyksiä ei löytynyt vaivattomasti, joten päätin etten väkisin yhdistäisi 1813 kirjoitettua romanttista tarinaa 2000-luvun varusnaisanalyysiin.

parveilee toimittajia ja valokuvaajia. Heidät marssitetaan tiedotustilaisuuteen kuten suuren maailman tähdet.

Niin tiedottajat kuin varuskunnan väkikin odotteli uteliaana, millaista väkeä armeijaan on tulossa. (LK4.)

Vaikka naiset olivat vain pikkuriikkinen osa palvelukseen astuvista, veivät he ymmärrettävästi pääroolin. Ainakin kuvainnollisesti pieni naisten osasto valtasi koko varuskunnan, sen verran erikoisen asian kanssa oltiin tekemisissä. (LK4.)

Itäpäivän tiedotustilaisuuteen maastopukuinen alokas Turunen saapuu seitsemän naisen kanssa. Mukana on myös urheilijamiehiä, mutta kukaan ei ole kiinnostunut heistä. (SS1.)

Vastaavasti voitaisiin kuvailla sotilaiden viihdytyskiertueen saapumista, yhtä varuskunnan arjelle vieraasta asiasta on kyse. Näytelmän metafora vahvistuu varusvarastolla, puvustamalla. Näytelmän komediallinen luonne paljastuu, kun naiset saavat univormut.

Varastomies Seppo Laakson ilme on mukea, kun hän ojentaa tiskin takaa makuupussin ja teräskypärän.

– Eihän tällaista ihan joka päivä näe, Laakso myhäilee. (SS1.)

Varusvarastolla jo hymyiltiin. Kun pitkän tukkansa säästänyt tulija sulloi hiuksiaan päähineen alle ja joutui pyytämään aina vain suurempaa lakkia, joutui miespuolisen soturin ilme tosi tiukalle. Mutta sinne vain hiukset katosivat ja lippa osoitti oikeaan suuntaan. (LK5.)

Nehän ovat aivan sotilaan näköisiä, sanoi joku komppanian käytävällä, kun tyttäret saivat ensimmäisen kerran maastovärit päälleen. (LK5.)

Jutuissa eletään viimeisiä hetkiä, jolloin naisten univormuun pukeutumisessa on jäljellä ”akka ukon töissä” -hauskuutta, joka on tuttu paitsi amerikkalaisista myös suomalaisista komediaelokuvista.²⁰ Varusvarastolla kaikkia hymyilyttää, mutta naiset saadaan kuin saadaankin puettua sotilaan näköisiksi.

Ennakkoluulonkehyksessä naisten palvelukseen astuminen on muuttumisleikkiä siviilistä sotilaaksi: litteroilla matkustaminen varuskuntaan, palvelukseen astumiskäskyn antaminen sotilaspoliisille, varusvarastolla maastopukujen ja taisteluvälineiden kuitaaminen, univormun sovittaminen ja lopulta tavaroiden purkaminen kaappiin. Tähtien ja julkisuuden henkilön rooli asettuu naisten päälle vaivattomasti. Nainen on uutisissa todennäköisimmin uhri tai julkisuuden henkilö (GMMP 2005, 80; GMMP 2005 Annexe D, 118–142).

²⁰ Amerikkalainen klassikko on *Private Benjamin* (1980), jossa Goldie Hawnin esittämä Jude Benjamin liittyy armeijaan. Elokuvajulisteissa on kuva kypäräpäisestä Hawnista, joka seisoo läpimärkänä kaatosateessa. (International Movie Database 2007) Uno Turhapuro armeijan leivissä (1984) elokuvassa Uno Turhapuron Elisabet vaimo joutuu tuuraamaan miestään armeijassa – ja pärjää mainiosti. Myös Väpeli Körmyissä naiset olivat armeijassa, mikä oli elokuvien kantavia teemoja. Ere Kokkonen on todennut, että naisten meneminen armeijaan laukaisi Väpeli Körmy -elokuvien jännitteen. Viimeinen Körmy elokuva kuvattiin 1997, mutta sen vitsi oli jo vesittynyt. (Marjamäki-Räsänen 2007, tulossa.)

Naisten pukeutumisen maastopukuun voi nähdä uuden aikakauden alkamisen merkinä. Univormu erottaa sotilaan siviilistä, sotilas on yhtä kuin maastopukunsa. Samalla kun historiallista muutosta kuvataan jutuissa, herää huoli sukupuolen tunnistettavuudesta. Maastopukuun pukeutuneen sotilaan sukupuolta ei kaukaa tunnista. Maastopuku ei enää merkitse vain miestä. Butler huomauttaa, että kun vakaat ja tavanomaiset kulttuuriset käsitykset peittyvät, ei voi enää varmuudella tulkita näkemiään kehoja eikä tietää, onko jokin tietty ruumis miehen vai naisen. Tällaiset kokemukset ruumiista ovat mahdollisia, koska sukupuoli häilyy kategorioiden välillä. Luonnollisina pidetyt käsitykset sukupuolesta ovatkin jotain muutettavissa tai korjattavissa olevaa todellisuutta. (Butler 2006, 33.)

5.2.2 Näytelmä muuttuu koe-esiintymiseksi

Näytelmän metaforassa on kuitenkin ongelma. Kun *yleisö*, toimittajat sekä muu varuskunnan väki, lähtee kotiin, naiset jäävät varuskuntaan. Jollain tavalla naisten sopivuus sotilaiksi on testattava kuin koe-esiintymisessä. Sopivaksi tehtäväksi sotiluuden todistamiseksi käy parikymmentä kiloa²¹ painavan varustesäkin kantaminen. (IL1, LK7, RV1). Varustesäkkiin, armeijakielessä ironisesti vauhtisäkkiin, kerätään varusvarastolla kaikki taistelijan varusteet ja vaatteet. Sisältö puretaan tuvan kaappiin, mutta sitä ennen se on saatava tupaan. Savon Sanomat seuraa Minna Turusen laukkujen kantamista koko päivän.

Turunen nousi mammuttimaisen urheilukassinsa kanssa Helsingin bussista Lahden linja-autoasemalla aamupäivällä maanantaina. ---²²

Turunen pingottaa näppärästi harmaan säkin kuljetusvaunuun.

Alokas Turunen on saanut säkkinsä pullolleen. Se on vielä suurempi kuin urheilukassi. Hän yrittää nostaa sen itse traktorin lavalle. Se ei onnistu. Oppilas Riku Lundberg auttaa. Uusia miesalokkaita hän ei auta. Samana päivänä palvelukseen astuneilla nuorilla miehillä on näytön paikka. (SS1.)

Oman urheilukassin kantaminen naiselta onnistuu, mutta varustesäkki ei nouse traktorin lavalle. Siviilin vahvuus ei auta armeijassa. Jostain syystä toimittajan mielestä Turusella ei ole näytön paikka. Onko hän antanut näyttönsä saapumalla paikalle? Vai onko (toimittajan)tavoite kenties täyttynyt, kun Turunen ei jaksakaan nostaa varustesäkkiään itse. Varustesäkin kantaminen antaa esimakua armeijan käymisestä, joka on raskaiden taakkojen kantamista, vaikka ei huvittaisi. Vaikka visuaalisuutta on aineistossani vähän, on varustesäkkiä kantava nainen päätenyt monta kertaa valokuvaajan kameran eteen. Varustesäkkiä selkä vinossa kantava nainen kiinnittää kehyksen aina palveluksen alkuun, jolloin ennakkoluulonkehys sitkeästi aktivoituu yhä uudelleen.

²¹ Ensimmäisenä päivänä alokkaille jaetaan noin 50 varustetta, jotka painavat noin 25 kiloa. Haastavaksi varustesäkin kantamisen tekeekin pallomainen muoto, ei paino. (Santahaminan varusvarasto 2007.)

²² Olen merkinnyt kolmella viivalla ---, kun olen katkaissut esimerkkitekstiä.

Jos varustesäkin kantamista tarkastelee arkisesti, tietää, ettei suoritus ratkaise sitä, miten kantaja asepalveluksensa suorittaa tai minkälainen sotilas hänestä tulee. Naisten koe-esiintymistä tarkastellessa sivuutetaan muitakin asevelvollisuusarmeijaan elimellisesti liittyviä asioita. Ensiksi, armeija kerää heterogeenisen otoksen ikäluokasta, eri puolilta Suomea. Osa saapumiserästä on hyväkuntoisia, osa huonokuntoisia. Missään jutussa ei ilmene, ovatko kaikki varusmiehet jaksaneet kantaa säkkinsä itse. Toiseksi jutuissa unohdetaan, että armeija on pitkälti ryhmätyötä, jossa ryhmä on yhtä vahva kuin sen heikoin taistelija. Kun Riku Lundberg auttaa Turusta nostamaan säkin lavalle, nähdään, että Lundberg suosii Turusta. Yhtä hyvin vieressä seisova toimittaja voisi todeta, että ”kaveria ei jätetä” -periaate toimii yhä armeijan harmaissa. Tällöin Turunen ja Lundberg myös näyttäytyisivät palvelustovereina. Nyt autettava Turunen on naisalokas ja auttaja Lundberg miesoppilas.

Mediatutkija Rod Brookes esittää kirjassaan *Representing Sport* (2002), että miesten hallitseva asema on haastettu monella yhteiskunnan saralla, mutta urheilun parissa miesten yliverisuus otetaan annettuna. Brookes pitää urheilun ja urheilijoiden mediarepresentaatioita areenana, jolla toistetaan ja legitimoidaan miesten ensisijaisuutta naisiin ja maskuliinisuuden ensisijaisuutta feminiinisyteen. (Brookes 2002, 123.) Brookesin hengessä arvioin, että armeija on alue, jolla miesten yliverisuus otetaan itsestään selvänä asia. Ennakkoluulonkehelyksessä voidaan sotilasnaisten nähdä haastavan tai uhkaavan miehiä ja heidän etuoikeuksiaan. Niinpä nainen palautetaan ”oikeaan rooliinsa” naiseksi, ei sotilaaksi (Brookes 2002, 123–142.) Tästä viitteitä voi nähdä ainakin näytelmän metaforassa. Lisää esimerkkejä ennakkoluulonkehelyksen metaforista on liitteissä 3, 4, 5 ja 6.

5.2.3 Menestys, ongelmat ja tasa-arvo ennakkoluulonkehelyksessä

Kuten aineistoluvussa 4.1.1 totesin, aineiston juttujen sisällä toistuu kolme teemaa: naisten menestyminen armeijassa, naisten ongelmat armeijassa sekä tasa-arvokysymykset. Ne toistuvat paitsi juttujen aiheissa ja myös teemoina juttujen sisällä. Esitän taulukossa 5-1, miten kehukset suhtautuvat naisten menestymiseen, ongelmiin ja tasa-arvoon.

Taulukko 5-1. Naisten menestyminen, ongelmat ja tasa-arvo kehyksissä.

	Ennakkoluulo	Ylpeys	Arki
Menestys	Naiset uskovat itse pärjäävänsä	Yli puolet naisista saa johtajakoulutuksen, naiset ovat motivoituneita	Motivaatio ei selitä menestystä
Ongelmat	Ongelmia odotetaan	Naiset yrittävät liikaa	Teknisiä ongelmia, jotka häiritsevät varusnaisten palvelusta, esimerkiksi majoittuminen eri kerrokseen kuin joukkuetoverit.
Tasa-arvo	Naisilla on peili huoneessaan ja naisille sallitaan pitkä tukka	Naiset ovat saavuttaneet tasa-arvon omalla menestyksellään	Armeijan sisäinen tasa-arvo ei ole itsestäänselvä.

Ennakkoluulonkehelyksessä ongelmat linkittyvät naisten fyysiseen jaksamiseen sekä sotilaan perustaitojen oppimiseen. Naiset ovat keskimäärin lyhyempiä ja kevyempiä ja fyysisesti heikompia. Leireillä ja marsseilla kannetaan armeijassa kymmeniä kiloja tavaraa, valvotaan öitä ja syödään välillä kehnosti. Epäilyt ja ennakkoluulot naisten jaksamisesta löytyivät myös Harjan (1997) kolmen lehtijutun analyysistä. Kielitieteilijä etsi artikkeleista presupposioita eli ennakkoluuloja. (1997, 57–60.)

Jutuissa oletetaan, että naisten pitäisi "tuskailla leireillä" ja että naisten ja miesten yhteismajoitus olisi naisille ongelmallinen. Samoin presupponoidaan ajatusta, että naisilla on luuloja, jotka "pakkassäässä tetsaaminen ottaa pois"²³. Samalla ihmetellään, miten varusnainen jaksaa vielä hymyillä, vaikka viikon leiri on jo puolessa välissä. Harja arvioi, että ainakin osin jutuissa on haluttu kumota naisten armeijassa pärjäämiseen liittyviä ennakkoluuloja, minkä takia presuppositiota on käytetty kielellisenä voimakeinona. (Harja 1997, 57–60.) Laajempaan aineistoon suhteutettuna Harjan löydökset pikemminkin tukevat ennakkoluulonkehystä kuin heikentävät sitä. Seuraavassa esimerkissä toimittaja tiedustelee varusnaiselta syytä armeijaan menemiselle.

Niin miksi? - Haluan kuulua organisaatioon, joka kriisiaikana puolustaa Suomea.

Eikö siis sittenkään seikkailemaan, uhoamaan ja kokemaan sotilasromantiikkaa? (RV1.)

Vaikka varusnainen kertoo haluavansa kuulua Suomea puolustavaan organisaatioon, ennakkoluulot halutaan sisällyttää juttuun. Urheilupresentaatioiden analyysissään Brookes käyttää hegemonisen maskuliinisuuden käsitettä. Hegemoninen maskuliinisuus pitää sisällään ymmärryksen siitä, ”mitä on olla mies”, ja armeijakontekstissa olla mies on olla sotilas. Hegemoninen maskuliinisuus ei

²³ Tetsaaminen on taistelukoulutukseen osallistumista (Aamukampa 2007).

helposti horju, mutta se tarvitsee vastakohtaparikseen feminiinisyiden. (Brookes 2002, 111; Jokinen 2004, 132–134.)

Ennakkoluulonkehelyksessä pohditaan, mitä tapahtuu, kun ”nainen kuuluu organisaatioon, joka kriisiaikana puolustaa Suomea”. Häviääkö feminiinisyys, kun naisista tulee sotilaista? Tätä huolta hälvennetään huumorilla ja viittaamalla romantiikan mahdollisuuteen. Toimittaja kirjoittaa feminiinisyiden tekstiin, kun varusnainen ei sitä itse tee.

Ennakkoluulonkehelyksessä tasa-arvo näyttäytyy pienissä yksityiskohdissa, joiden myötä naisilla on miehiä enemmän etuoikeuksia armeijassa kuin miehillä. Naisia autetaan nostamaan varustesäkki traktorin lavalle, naiset saavat pitää pitkät hiuksensa, naisten tuvassa on peili ja naiset saavat 2 markkaa korkeampaa päivärahaa. Sen lisäksi heillä on 45 päivän harkinta-aika, jolloin palveluksen saa keskeyttää. Ennakkoluulonkehelyksessä retorisesti myönnetään, että palvelus saattaa olla samanlainen molemmille puolille, mutta sen jälkeen kerrotaan, että asia ei pidä paikkaansa.²⁴ Tulkinta jää lukijalle. Alle on tiivistettynä toimittajan (T) ja upseerin (U) keskustelu Lapin Kansasta.

T: Naiset ryhtyvät suorittamaan asepalvelustaan periaatteessa saman kaavan mukaan kuin pojatkin. Peruskoulutuskaudella he ovat varusmiesten kanssa samassa rivissä ja koulutusohjelma on sama niin naisilla kuin miehilläkin. Onko tyttöjen palvelusohjelma yhtä rankka kuin pojillakin?

U: - He käyvät periaatteessa läpi aivan saman koulutuksen kuin varusmiehetkin.

T: Saavatko naiset vapautusta jostakin palvelusta, johon miehet osallistuvat?

U: Periaate on se, että tytöt, jotka ovat leikkiin lähteneet, käyvät läpi saman päivittäisen koulutuksen kuin varusmiehetkin. Toki peruskoulutuskauden jälkeen sitten pohditaan, millainen tehtävä kenellekin naiselle sitten parhaiten sopisi. (LK5.)

Tiukan paikan tullen esiintyvistä herrasmieheistä huolimatta koulutusohjelma on vapaaehtoisilla naisalokkailta aivan sama kuin varsinaisilla asevelvollisilla. Erivapauksia ei tunneta. Missään ei ole eroja. Kalsareissakin on halkiot edessä, tytöt todistelevat. Partakoneita ei sentään jaettu. Sen sijaan tytöt saivat sponsoroidut ladyshavet. (IL3.)

Tasa-arvon pohtiminen jää kehelyksessä naisten etuoikeuksien luettelemiseksi. Ei huomata, että etuoikeutetut naiset ehkä kantavat armeijassa ylimääräisiä palveluksen ulkopuolisia taakkoja. He eivät ole hakeutuneet esiintyjiksi mediasirkukseen vaan suorittamaan asepalvelusta. Mediashow'n takana eivät ole varusnaiset vaan media – ja puolustusvoimat, joka ottaa huomiosta hyödyn irti. Toimittajat tuijottavat pitkien kalsareiden halkioita, mutta eivät jutuissa pohdi, miten heidän läsnäolonsa ja kirjoittamisensa vaikuttavat varusnaisiin, jotka ovat varuskunnassa pieni

²⁴ Buure-Hägglund sivuaa varusnaisten suhtautumista näihin etuoikeuksiin. Hänen tapaamansa naiset eivät pitäneet niitä välttämättöminä armeijan käymiselle vaan toivoivat ensisijaisesti asettuvansa osaksi muuta joukkoa. (Buure-Hägglund 2001, 35.)

vähemmistö. Kukaan haastatelluista upseereistakaan ei totea, että palveluksen aloittaminen voi olla naisille rankempaa kuin miehille, koska palvelusta seuraa median välityksellä koko Suomen kansa.

5.2.4 Toimittajat asettavat kehyksen rajat

Ennakkoluulonkehyksen määräävin toimijaryhmä on ehkä yllättäenkin toimittajat. Varusnaisten ja kantahenkilökunnan ääni kuuluu jutuissa, mutta ne asetetaan toimittajan luomiin raameihin. Toimittaja tietää, että armeijassa ei auta valittaa, vaikka sairastuisi flunssaan leirillä. Nyt sen tietää myös Eija-Inkeri.

Jos täällä ei sairastu, niin sitten on tosi kova jätkä, Eija-Inkeri miettii. Hän ymmärtää, että tilanne on sama kaikille ja siihen on vain totuttava (RV4.)

Varusnaisen ampumataidoista kirjoittaessa on mahdollista heittää huulta.

Yleisurheilijana Eija-Inkerillä ei ole ollut kosketusta aseisiin, vaikka isällä onkin hirvikivääri ja haulikko.

Tulokset ampumaradalla olivat yllättävän hyviä, vaikka olin ennen eilistä koskenut vain ilmakivääriin. Olikohan tuuria, kun tauluun napsahti? (SK1.)

Sävyllä on ehkä tavoiteltu hyväätahtoisuutta, mutta asia ei muutu. Viimeinen sana jää toimittajalle. Sen sijaan kysymys menestymisestä ja siitä, onko nainen yhtä hyvä sotilas kuin mies, jätetään ennakkoluulonkehyksessä varusnaisen itsensä vastattavaksi.

Eija-Inkeri Similän mielestä hyvä sotilas on määrätietoinen, oma-aloitteinen ja rohkea, valmis käyttämään asettaan, mutta myös järkeään. Itse hän arvioi olevansa yhtä pätevä kuin kunditkin, vaikka jää fyysisissä voimissa jälkeen. (SK1.)

Pelot ja ennakkoluulot siitä, mitä tapahtuu naisten astuttua perinteiselle miesten alueelle (Sana 1995, 59), ovat ilmassa. Tosin on ymmärrettävää, miksi huolenaiheet jäivät toimittajien kirjoitettavaksi. Toimittajat ovat ainoa toimijaryhmä, joka voi huoletta tuoda esille ennakkoluuloja naisista armeijassa.

Puolustusvoimien kantahenkilökunta voi olla, ja on, monta mieltä naisista armeijassa. Mutta sen jälkeen kun laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta astui voimaan, on puolustusvoimien virallinen kanta ollut myönteinen. Vaikka yksittäinen upseeri suhtautuisikin naisiin armeijassa kriittisesti tai kielteisesti, hän ei esittele henkilökohtaista mielipidettään mediassa. Kantahenkilökunta voi korkeintaan kommentoida toimittajien esittämiä ennakkoluuloihin perustuvia kysymyksiä. Kun Jyväskylän reserviläisliitto väitti, että naiset ovat armeijassa miehiä tasa-arvoisempia, puolustusvoimien lehdistöpäällikkö kiisti väitteen paikkansa pitävyyden ja haastoi liiton tarkistamaan tietonsa. (IL7.)

Varusmiehet eivät tässä, eivätkä juuri muissakaan, kehyksissä pääse ääneen. Se on kiinnostavaa sikäli, että varusmiehillä voisi olla sanottavaa asiasta, naisten palvelukseenastuminen vaikuttaa heidän elämäänsä. Kantahenkilökunta kouluttaa naisia ja miehiä, muttei jaa samaa kasarmia, telttaa leirillä, saati seiso samassa poterossa vartiossa. Varusmiehillä olisi kokemus asiasta. Varusmiehet jätetään kuitenkin kaukaisiksi statisteiksi, nimettömiksi kommentaattoreiksi.

Naiset haluavat näyttää pystyvänsä samaan kuin miehet, kiteytti junassa istuva jonkin toisen joukkosaton varusmies monen armeijan miehisyyteen tottuneen ajatukset. (RV1.)

Viereisessä miesten tuvassa on hiljaista, vaikka sekin on täytynyt uusista tulijoista. – Kyllähän mekin sellaisen peilin tänne ottaisimme, nuoret miehet mutisevat. (SS1.)

– Tämähän on piristävää, sanoi nimetön jermu kasarmin pihalla. Sitähän se varmasti on. (LK7.)

Varusnaisten tehtäväksi jää ennakkoluulonkehyksessä ennakkoluulojen vastustaminen. Naiset esimerkiksi kehuvat miehiä, toisiaan ja valmiutta toisten tukemiseen. Hyvin menee, mutta menköön, on naisten viesti. Kun toimittaja lähestyy varusnaista ennakkoluulonkehyksessä, nainen kieltää ennakkoluulot ja ohjaa toimittajan toiseen ääripäähän, menestystarinaa, jonka osa hän on. Vastareaktionä ennakkoluulonkehyksen mediasirkukselle, sotilaan näyttelemiselle ja periaatteessa samanlaiselle koulutukselle syntyy ylpeydenkehys: varusnaisten menestystarina.

Kiinnostavan murtumiskohdan varusnaisten tiukalle ennakkoluulojen torjumiselle tarjoavat kaksi Helsingin Sanomissa 1998 nimimerkillä julkaistua Nuorten sivun mielipidekirjoitusta. Niissä kaksi armeijaan aikovaa nuorta naista kertoo, miten paljon ennakkoluuloja he ovat omissa elämässään kohdanneet.

“Miksi nykyisenä muka suvaitsevaisena aikana nainen, joka haluaa suorittaa asepalveluksen on kummajainen? Vallalla tuntuu olevan käsitys, että tällaiset naiset ovat joko jotenkin miesmäisiä, sotahulluja tai sitten muuten vaan hulluja. Itse en ole ainakaan tiedostanut olevani mitään edellä mainituista.” (HS6.)

”Totta puhuit, kun kirjoitit asepalvelukseen haluavan naisen olevan kummajainen. Ei meitä niin kovin monella oksalla vielä keiku. ----Onhan tämä loppujen lopuksi vielä suhteellisen uusi asia ja kaikkea uuttahan aina vastustetaan. Kymmenen vuoden päästä kaltaisillamme Siskoilla on varmasti jo paljon helpompaa. Täytyy vaan toivoa heidän silloin osaavan arvostaa meidän taistelujamme asian eteen.---- Varsinkin miespuolisten on ollut erittäin vaikea hyväksyä tahtoani. Miehet, miksi on näin? Mikä siinä on niin kamalaa? Yleensä nainen todellakin on tahtonsa punninnut moneen otteeseen ja eri kulmilta, harvalla on kyse hetken mielijohteesta. Luulisi nykymaailmassa erilaisuutta arvostettavan. (HS7.)

Mielipidekirjoitukset on julkaistu kolme vuotta naisten asepalveluksen alkamisen jälkeen ja aikana, jolloin arvioin, että ylpeydenkehys jo hallitsee naisten asepalveluksen määrittelyä. Kirjoitukset kuitenkin muistuttavat siitä, että ennakkoluulot ovat sitkeässä. Ennakkoluulonkehys nostaakin päätään uudelleen vuoden 2005 aineistossa. Puolustusvoimien tasa-arvosuunnitelman teon käynnistymisestä kertovassa jutussa on pieni kainalojuttu²⁵: "Tykin veto on miesten hommaa".

²⁵ Kainalojuttu tarkoittaa pientä pääjuttua täydentävää juttua, joka voi olla niin haastattelu, faktalaatikko tai toimittajan oma kommentti aiheeseen liittyen.

Puolustusvoimissa, kuten työelämässä yleensäkin, ymmärretään tietyt ammatit selkeästi joko ainoastaan miehille tai naisille kuuluviksi. Esimerkiksi miespuolisia sosiaalikäyttäreitä armeijan palveluksesta löytyy ainoastaan yksi kappale. --

Myös armeijaa käyvää naista pidettiin aikoinaan hyvänä vitsinä, mutta nykyään asepalvelusta suorittavia naisia löytyy Suomestakin useampi sata. (RV81.)

Huolimatta siitä, että naiset ovat suorittaneet asepalvelusta jo kymmenen vuotta, toimittaja poimii juttunsa kärjeksi sukupuolen mukaisen työnjaon. Vaikka armeijaa käyvälle naiselle ei enää naureta, on hyvä muistuttaa, että näinkin on ollut. Näkökulmaa vahvistaa toimistos sihteeri Ähtärin asevarikolta.

- Mutta ainakin minä olen sen verran vanhanaikainen, että tykin vetäminen metsässä tuntuu sopivan paremmin miehille. (RV81.)

Vaikka kehys ei enää hallitse keskustelua, se ei ole hävinnyt. Yhteiskunnallisten muutosten määrittelystä kamppaillaan jatkuvasti.

5.3 Ylpeydenkehys on varusnaisten menestystarina

Ylpeydenkehys on aineistoni voimakkain kehys. Sen pohja luodaan varusnaisten vastauksissa kysymyksiin siitä, miten naiset pärjäävät armeijassa. Lopullisesti kehys syntyy, kun naiset alkavat menestyä armeijassa ja selvittävät tiensä johtajakoulutukseen, mikä näkyy myös määrällisesti juttujen aiheissa. Kehys ei ole kuitenkaan vain yleisnimi juttujen aiheille vaan malli, jonka kautta jotakin ilmiötä käsitellään. Ylpeydenkehyksessä kirjoitetaan varusnaisten menestystarinaa. Kehyksen selkärangana on johtajakoulutukseen päässeiden naisten määrä. Kyseessä on luku, prosentti ja tilasto, jota ei käy kiistäminen. Naiset ovat hyviä sotilaita. Ylpeydenkehys rakennetaan johtajakoulutukseen pääsemisen ympärille, mutta muista seikoista: naisten ja miesten tasapaisesta menestymisestä, palveluksen ongelmattomuudesta ja naisten motivaatiosta.

5.3.1 Kilpailun metaforasta kolmeen iskulauseeseen

Ylpeydenkehyksestä on mahdollista löytää *kilpailun* metafora, varsinkin ajallisesti kehysten alkuvuosiin sijoittuvista jutuista. Naiset ja miehet asetetaan vastakkain, kilpailemaan paikoista johtajakoulutukseen.

Vaviskaa siksi, että armeijan vaatteisiin puetut tyttäret ovat hyvin koulutettuja ja suhtautuvat palvelukseensa vakavasti eivätkä tule armeijaan suinkaan vain mielenkiinnon vuoksi. Vaviskaa siis siksi, että jatkopaikoista tulee entistä kovempi kisa. (LK4.)

Lokakuun 90-päisessä saapumiserässä käydään poikkeuksellisen kovaa kilpaa 25 paikasta reserviupseerikoulutukseen, tietää Koski. - Miehet yrittävät entistäkin enemmän, etteivät jäisi naisia huonommiksi. Naiset taas haluavat osoittaa olevansa parempia kuin miehet. (SK1.)

Saanevat miehet hänestä varsin varteenotettavan vastuksen reserviupseerikoulun ja reserviupseerikoulun valintoja tehtäessä. (SK9.)

Kilpailun metafora ei yllätä, toisin kuin ehkä ennakkoluulonkehyksessä näytelmän metafora. Onhan johtajakoulutuspaikoista kisattu ennen naisten armeijaan tuloakin. Metaforassa kiinnostavaa onkin lähinnä se, että naiset ja miehet asemoidaan armeijassa toistensa kilpakumppaneiksi, ei joukkuetovereina pyrkimässä parhaaseen mahdolliseen tulokseen vaan toisiaan vastaan mitteleviksi taistelijoiksi.

Kilpailun metaforaa selvemmin ylpeydenkehys aktivoituu kolmessa iskulauseessa, tai avainfraasissa, jotka lataavat yleisön mieleen sen, mitä symbolin alle on talletettu (Karvonen 2002, 4). Ensimmäinen iskulause kertoo, että ”naisten ja miesten välillä ei ole minkäänlaisia eroja.” Iskulause vastaa ennakkoluuloihin siitä, että sukupuoli heikentäisi mahdollisuutta menestyä asepalveluksessa, ja ennakkoluuloihin siitä, että naisia suosittaisiin palveluksessa.

Naisia ei nosteta ylös, eikä lasketa alas. He ovat tulleet samaan kouluun kuin miehetkin, sukupuoli ei vaikuta mitenkään. ---Hän myöntää, että naisilla on myös merkittävä pr-arvo. (RV33.)

Teoriaopinnot sujuneet naisilla hyvin ”Ilmasotakoulussa ei ole havaittu koulutuksessa minkäänlaisia eroja naisten ja miesten välillä”, ilmasotakoulun johtaja, eversti Hannes Bjurström vakuutti kärsivällisesti. (HS4.)

En ole erityisasemassa eikä naiseudestani ole tehty numeroa. Mutta on sillä tietysti merkitystä. Voi olla, että minulle esimerkiksi puhutaan eri tavalla. (LK9.)

Väitetty tasapäisyys kuitenkin kiistetään monilla tavoilla iskulauseen ympärillä: teoriapuolella naiset ovat kuuluneet kärkiryhmään, naisilla on merkittävä pr-arvo ja naiselle puhutaan eri tavoin kuin miehelle. Kun retorisesti tavoitellaan tasapäistä armeijaan, suljetaan samalla silmät sukupuolelta. Toinen iskulause väittää, että ”naisten asepalvelus on ollut ongelmatonta.”

Varusmiehet kokevat naisiesimiehen alaisena toimimisen ongelmattomana ja luonnollisena (RV26.)

Nyt mitään ongelmaa ei ole ollut, päinvastoin. (RV7.)

Mitään ongelmia ei heidän mukaansa ole ollut. (RV7.)

Toisessa iskulauseessa on kiinnostavaa sen presuppositio eli se, että ongelmia oli odotettu, mutta niitä ei ilmaannu. Huimaa iskulauseessa on sen ehdottomuus ja jonkinasteinen absurdus: mitään ongelmia ei ole. Harvoin elämässä tai organisaatioissa tapahtuu muutoksia ilman ongelmia, mutta niin iskulause vakuuttaa. Ruotuväen pääkirjoitus ”Naisten asepalvelus ongelmatonta” vuodelta 2000 on tyypillinen iskulauseen ympärille rakennettu ylpeydenkehystä kuvaava juttu. Pääkirjoituksessa kerrataan ensin naisten palvelukseenastumisvuosi, se miten paljon naisia on koulutettu reserviin ja miten moni on saanut johtajakoulutuksen. Numerotietojen jälkeen todetaan, että naisten mukaantulo on vahvistanut maanpuolustuksen kokemista koko kansan asiana. (RV51.) Aineistossa näkyvät ongelmat ahdistelutapauksista ja naisten keskeyttämisestä eivät ole samasta maailmasta tämän iskulauseen kanssa.

Kaksi ensimmäistä iskulausetta ovat väitelauseita, mutta kolmas iskulause on tyyliiltään selittävämpi. Se selittää, miksi naiset pärjäävät miesten kanssa tasapäisesti armeijassa ja miksi palvelus on ollut ongelmatonta. Selitys on vapaaehtoisten naisten motivaatiossa.

Johtajakoulutus kiinnostaa naisia miehiä enemmän. Naisista johtajakoulutukseen valitaan yli puolet, kun miesten vastaava luku on noin kolmannes. Tämä on Apajakarin mukaan varsin loogista, sillä naiset ovat vapaaehtoisina miehiä motivoituneempia. (HS30.)

Suurin syy naisten hakeutumiseen johtajakoulutukseen on vapaaehtoisuuteen pohjaava motivaatio. (RV65.)

Naiset on otettu armeijassa hyvin vastaan ja he ovat olleet hyvin motivoituneita. (HS3.)

Naisten vapaaehtoisuuteen perustuva motivaatio on helposti ymmärrettävä selitys. Yleensä ihminen on motivoituneempi tekemään jotain, minkä on itse saanut valita, kuin sen mitä hänen on käsketty tehdä. Naisten menestystä selitetään aineistossa monella tavalla: varusmiehiä korkeammalla iällä, sinnikkyydellä ja huumorintajulla. Kolmas iskulause kuitenkin yksinkertaistaa naisten menestymisen. Menestys ei ole työn tulosta vaan motivaation ansiota. Sen saa sukupuolen ja vapaaehtoisuuden myötä kaupan päälle. Kysymykseen siitä, miten naiset pysyvät motivoituneina, iskulause ei vastaa. Lisää esimerkkejä ylpeydenkehystä aineistossa on liitteissä 7, 8, 9 ja 10.

5.3.2 Menestys, ongelmat ja tasa-arvo ylpeydenkehyksessä

Ylpeydenkehys pilkahtelee varusnaisten kommentoissa aineiston alusta saakka, mutta ensimmäisen kerran kehys hallitsee yksittäistä juttua 1996 upseerioppilas Katariina Hakkion Ruotuväessä julkaistuissa RUK-päiväkirjoissa (RV18, RV21). Varusnaisen päiväkirjat kuvaavat mainiosti ylpeydenkehysten asemoitumista aineiston kestoteemoihin: menestykseen, tasa-arvoon ja ongelmiin.

Ensimmäisessä yhteistoimintaharjoituksessa jääkäreiden kanssa pääsin tulenjohtopäälliköksi. Sain tehdä kaksi maastontiedustelua ja tarkastuskierroksen. Tulenjohtoryhmän vaihduttua pääsin hyökkäämään pilkkopimeässä meidän ryhmittymiseen kokelaan ja kolmen autokuskin kanssa. Ne jotka kuulivat tehtävästäni, olivat kauhistuneita. ”Miksi juuri sin pitää hyökätä, joka olet tehnyt maastontiedustelun ja tarkastuskierrokset?”. Sen takia minusta olikin mielettömän hauskaa lähteä hyökkäämään. (RV21.)

Ylpeydenkehyksessä naiset pitävät palveluksesta ja antavat sen näkyä. Vastapainona ennakkoluulon sukupuolipuheelle ylpeydenkehyksessä naiset itse ohjaavat kuvauksen palvelukseen, jonka takia he ovat armeijaan tulleet. Johtajakoulutuksen haasteet eivät hidasta, kun varusnainen nauttii hyökkäämisestä. Menestys ansaitaan kovalla työllä.

Henkilökunta on suhtautunut meihin naisiin mielestäni erinomaisesti. Meitä ei ole nostettu positiivisesti eikä negatiivisesti eriarvoiseen asemaan vaan olemme saaneet olla upseerioppilaita upseerioppilaiden joukossa. (RV18.)

Ylpeydenkehyksessä naiset ovat samalla viivalla miesten kanssa. Kun asettaa ennakkoluulon- ja ylpeydenkehukset vierekkäin, näyttää siltä, että naiset ovat osoittaneet ennakkoluulot tyhjiksi.

Huolimatta siitä, että suhteessa miehiin naisia koulutetaan prosentuaalisesti enemmän johtajiksi, naisia ei juuri nosteta miesten yläpuolelle. Myös varusnaiset arvioivat itsensä yhtä hyväksi kuin miespuoliset palvelustoverinsa, ei paremmiksi.

Tasa-arvon kysymykset eivät ole ylpeydenkehyksessä olennaisia, sillä naiset eivät ole tulleet armeijaan toteuttamaan sukupuoltaan eikä pikku asioista kannata valittaa.

Alussa olikin vaikea pysyä muiden mukana, koska ei kuullut mitä ylhäällä omassa patterissa tapahtui. Vähitellen on oppinut kiusaamaan oppilaspäällikköä jatkuvilla kysymyksillä varusteista, aikataulusta ja tehtävistä. Hyvin pojat ovat tämän jatkuvan pommituksen kestäneet. (RV18.)

Hakkiolla on vaikeuksia seurata koulutusta, sillä hänen tupansa on eri kerroksessa kuin joukkuetoverien tuvat. Senkin varusnainen kääntää voitokseen, yrittämällä entistä enemmän. Hän pommittaa oppilasjohtajaa kysymyksillään ja pysyy mukana koulutuksessa. Arviointiin, että ylpeydenkehyksessä yhtä olennaista kuin naisten menestyminen, on naisten neutraali suhtautuminen tasa-arvokysymyksiin ja se, ettei mahdollisia epäkohtia tuoda esille.

Maskuliinisuuden rakentumista tutkinut Arto Jokinen arvioi, että mikäli nainen haluaa miehille kuuluvaksi miellettyä valtaa, hänen on omaksuttava hegemonisen maskuliinisuuden arvot, asenteet ja käytöstavat. Naisen on myös läpäistävä miehuuskokeita, mutta vielä paremmin kuin miesten. Naisen on oltava "kovempi" kuin hänen kanssaan kilpailevan miehen. (Jokinen 2000, 218.)

Ylpeydenkehys ammentaa vahvan suomalaisen naisen myytistä²⁶, jossa naiset ovat omalla työllään ansainneet paikkansa miesten rinnalta. *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli* -teoksessa Kirsti Lempiäinen (2002) tarkastelee sukupuolen toistoja sosiologian teksteistä. Niistä hän löytää vahvan suomalaisen naisen, joka kestää kansainvälisen vertailun. Suomen ensimmäiseen molempien sukupuolten eduskuntaan valitaan enemmän naisia kuin Ruotsissa ja naiset tekevät palkkatöiden yleistymisen maailmanennätyksen. Vahvan naisen tarina käännetään siis mielellään suomalaiseksi menestystarinaksi. Niin käy myös ylpeydenkehyksessä. Lempiäinen muistuttaa, että naisten erinomaisuus syntyy työllä ja koska naiset pärjäävät hyvin miehiin verrattuna. Tutkija arvioi, että miesten rinnalla jaksaminen muodostaa tärkeän osan naiseuden kriteereistä Suomessa. (Lempiäinen 2002, 31-32.)²⁷ Ylpeydenkehys onkin samalla ansaitun tasa-arvon kehys.

²⁶ Vahva suomalainen nainen löytyy myös suomalaisen elokuvan historiasta, ainakin Niskavuorista ja Pekka Puupään Justiinasta. Rossi arvioi, että näitä naiskuvia tulkittaessa on suorastaan painotettu yltiöpositiivista määrittelyä. (Rossi 2003, 64–65.)

²⁷ Sumuvuoren haastattelemat varusnaiset kokivat, että armeijan suorittaminen oli joissakin asioissa tuonut heitä aikaisempaa enemmän ”samalle viivalle” miesten kanssa. Osa katsoi, että armeijan käymisellä olisi heidän omalta kohdallaan ollut tasa-arvoistava vaikutus. (Sumuvuori 2005, 69.)

Lempiäinen pohtii, että suomalaisilla on ollut halu todistaa tai esittää, että naiset selviävät miesten rinnalla, jolloin ideaaliksi päämääräksi on noussut sukupuoleton kansalainen. Sukupuolettomuus on kuitenkin pysynyt vain ideaalina, sillä nainen vertautuu aina mieheen eikä koskaan toisin päin. (Lempiäinen 2002, 33.)

Vahvojen suomalaisnaisten ainoa *ongelma* asepalveluksessa näyttääkin olevan, se että he ottavat palveluksen liian tosissaan. Sinnikäs yrittäminen menee joskus jopa yli, kun naiset eivät keskeytä edes terveytensä uhalla. Näin kerrotaan armeijaan aikoville naisille kutsunnoissa.

Helpotuksia ei kaipaila. Suomessa saatujen kokemusten mukaan naiset eivät myöskään halua palvelushelputuksia jälkeenjäämisen pelossa. Naiset päinvastoin yrittävät viimeiseen asti suoriutua annetusta tehtävästä. Joskus yritetään jopa liikaa ja tuloksena voi olla itsensä loppuun ajaminen. (SS9.)

Kun liikaa yrittämistä problematisoidaan, syntyy kuva naisista, jotka eivät tunne rajojaan tai hallitse motivaatiotaan. Ongelman äärellä ei kukaan pohdi, miksi naiset ovat valmiita ajamaan itsensä väsyksiin. Taustalla voivat vaikuttaa ennakkoluulot naisten keskeyttämisistä.

Kun upseerioppilas Outi Siimes keskeytti RUK:n ja siirtyi kansanedustajaksi, hän arvosteli varusmiesten huonoa kuntoa ja sisun puutetta. Sen sijaan, että Siimeksen puhe olisi nähty osallistumisena poliittiseen keskusteluun, tarkasteluun otettiin kansanedustajan omat armeijasuoritukset. Siimeksen joukkueen johtaja kertoi Iltalehdelle, että Siimes putosi komppanian viimeiseksi polkupyörämarssilla ja muut joutuivat kantamaan Siimeksen varusteet. Seuraavalla marssilla varusnainen simahti joukkueen johtajan mukaan niin pahasti, että hänet kuljetettiin perille kuorma-autolla. Siimes kuittasi kertomukset marssien keskeytyksistä sillä, että hänellä oli ongelmia polviensa kanssa. (IL9.) Kenties olisi ollut suotavampaa, että Siimes olisi ajanut itsensä loppuun? Samalla syntyy käsitys siitä, että miehet eivät koskaan aja itseään loppuun armeijassa eivätkä miehet koskaan joudu antamaan tavaroitaan muiden kannettaviksi saati keskeytä marsseja.

5.3.3 Toimijoina varusnaiset ja kantahenkilökunta

Ylpeydenkehyksessä tärkeimmät toimijat ovat varusnaiset ja kantahenkilökunta, toimija-analyysin määrällisesti ylivoimaisemmat toimijat. Ylpeydenkehyn vahvuus perustuu siihen, että varusnaiset ja kantahenkilökunta kertovat samaa tarinaa naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta. Samat iskulauseet lentelevät niin varusnaisten kuin upseerien ja kouluttajienkin suusta. Ylpeydenkehyksessä naisten asepalveluksen määrittely on siirtynyt puolustusvoimien sisälle.

Ennakkoluulonkehyn toimija-analyysissä totesin, että varusnaiset enimmäkseen kieltäytyvät samaistumasta palveluksen ongelmiin, joita toimittajat olettavat heillä olevan tai heidän armeijassa kohtaavan. Näin ylpeydenkehys syntyy osin reaktiona ennakkoluulonkehukseen. Vastarinta ja

epäily kasvattavat varusnaisten näyttämisen halua, joten kun tilaisuus tulee, naiset kertovat pitävänsä palveluksesta ja olevansa tyytyväisiä ratkaisuunsa. Palveluksen vastoinkäymiset tai sen raskaus näyttää vain motivoivan naisia. He ovat palveluksena hyvin suorittavia nuoria naisia, jotka haastavat miehetkin kilpailuun. On ymmärrettävää, että naiset haluavat asemoida itsensä hyviksi sotilaksi ja asepalveluksen onnistujiksi. Ylpeydenkehyksessä varusnaiset ovat onnistuneet.

Hänen kokemuksensa miesten koulusta näyttävät olevan vain positiivisia, sillä jopa arktisissa oloissa Kymenlaaksossa pidetty pääsotaharjoitus melkein innosti häntä. – Se antoi hyvän kuvan siitä, miten karuissa oloissa pitää toimia. Oli hyvä, että silloin olivat kylmät ilmat. Tiinaa eivät häirinneet edes vähäisiksi jääneet yöunet. – Nukkumisen sai hoitaa puoliksi hiihtäessä. (SK4.)

Puolustusvoimien näkökulmasta naisten menestys kertoo taas armeijan onnistumisesta. Naiset on osattu ottaa mukaan koulutukseen, ja se tuottaa tulosta: hyviä sotilaita. Mikäli naiset eivät pärjäisi armeijassa, ongelma ei olisi pelkästään naisten vaan myös puolustusvoimien. Jos näyttäisi siltä, että armeija olisi epäonnistunut naisten integroimisessa, saattaisivat kysymykset instituution sovinnaisuudesta tai vanhanaikaisuudesta herätä. Ei siis ihme, että kantahenkilökunta mielellään vahvistaa käsitystä naisten asepalveluksen onnistumisesta – tai ongelmattomuudesta.

Varusnaiset ovat myös puolustusvoimille tärkeitä mediamagneetteja. Se näkyy jo tämän tutkimuksen aineistossa. Voi ainakin kuvitella, että ilman naisia puolustusvoimista olisi kirjoitettu tämän tutkimuksen aineistoon kuuluvat 207 juttua vähemmän. Naisten pr-arvo myönnetäänkin monissa jutuissa, esimerkiksi Ilmavoimien lentäjäkoulutuksesta kertovissa jutuissa todetaan naisten julkisuusarvo uusia lentäjiä rekrytoidessa. (SK10, RV33.)

Varusnaiset ja kantahenkilökunta ovat alainen-esimies -suhteessa toisiinsa (Ks. Edellä 4.1.2.) Onkin huomattava, että naiset rakentavat ylpeydenkehystä asemasta, jossa kaikki, mitä he sanovat, voi palata takaisin heille. Monissa jutuissa on haastateltu varusnaisia ja kantahenkilökuntaa. Reportaasissa toimittaja saattaa kuvailla, miten varusnaisten vieressä seisoo Ilmavoimien komentaja (HS4), varuskunnan tiedottaja (SK9) tai jopa puolustusvoimain komentaja (SS5).

Tiiviissä yhteisössä palvelustaan suorittava nainen voi hankaloittaa elämäänsä, mikäli ryhtyy erittelemään lukuisia ongelmia tai armeijan mahdollisesti epätasa-arvoisia käytäntöjä mediassa. Niin kauan kun varusnainen on armeijan harmaissa, kaikki mitä hän mediassa sanoo, voi vaikuttaa hänen omaan palvelukseensa ja muiden naisten palvelukseen. Kuten amerikkalaisten sotilasnaisten mediaesiintymistä tutkinut Hanson toteaa, jokainen armeijassa työskentelevä nainen, joka tuo julkisuuteen armeijan sisäisen epäkohdan, ottaa riskin urallaan (Hanson 2002, 49).

Varusnaiset puhuvat nimimerkin suojissa vain yhdeksän kertaa aineistossa. Puheenvuorot ovat huomattavasti värikkäämpiä ja kriittisempiä kuin varusnaisten omilla nimillään kertomat asiat, esimerkiksi ennakkoluulonkehyksessä armeijaan menevien naisten mielipidekirjoitukset. (Ks. Edellä 5.2.4.) Ylpeydenkehys on vahvistunut olosuhteiden pakosta, toimittajien haastattelussa varusnaisia heidän omilla nimillään, esimiesten seisoessa vieressä.

Varusnaisiin ja kantahenkilökuntaan verrattuna muiden toimijoiden rooli jää ylpeydenkehyksessä vähäiseksi. Toimittajat, jotka ennakkoluulonkehyksessä arvioivat naisia ja palvelusta, ovat ylpeydenkehyksessä enimmäkseen hiljaa ja antavat varusnaisten sekä kantahenkilökunnan puhua.

Poikkeuksen tekee aivan naisten palveluksen alkumetreillä 1995 Helsingin Sanomissa julkaistu ”Armeijalla menee hyvin” -media-analyysi, jossa kyseenalaistetaan ylpeydenkehysten rakennuspuiden todellisuus:

Täälläkin naiset ovat reippaita ja ennakkoluulottomia. Aseveljet ovat ottaneet heidät hyvin vastaan, ja motivaatio on korkealla. Kenelläkään ei ole vaikeuksia. Yhdysvalloissa on käyty lyhyen ajan kuluessa kaksikin sukupuoleen ja armeijaan liittyvää keskustelua. Ensimmäinen paljastui, että miespuoliset sotilaat olivat ahdistelleet ja jopa raiskanneet ällistyttävän monia naisia. Sitten kerrottiin nuoresta naisesta, joka pakotettiin eroamaan perinteisesti miehisestä upseerikoulusta. Eivätkö samat syrjintä- ja ahdistelupulmat todella koske Suomen armeijaa ja täällä palvelevia naisia? (HS2.)

Helsingin Sanomien kritiikki osoittaa asiat, jotka ylpeydenkehyksessä ohitetaan. Koska ylpeydenkehys heijastaa vankkumatonta ymmärrystä naisten asepalveluksen kaikinpuoliseen onnistumiseen, ei tarvitse pohtia naisten mahdollista häirintää tai miettiä, onko naisten palveluksen keskeyttämiselle muita kuin fyysisiä syitä. Eri toimijat todella määrittelevät yhteiskunnallisia muutoksia omasta näkökulmastaan. (Väliverronen 2002 ja 1995, 10.) Ylpeydenkehys antaa myös ymmärtää, että kaikki varusnaiset menestyvät palveluksessa. Miten tavallisiin miehistötehtäviin jääneet naiset asemoivat itsensä tähän menestystarinaan?

5.4 Arjenkehys

Ennakkoluulon- ja ylpeydenkehymiä yhdistää ainakin yksi tekijä: molemmissa kehyksissä keskitytään varusnaisten sukupuoleen. Ennakkoluulonkehyksessä naiseus on seikka, joka tekee epävarmaksi jopa huippu-urheilijan menestymisen armeijassa.²⁸ Ylpeydenkehyksessä sukupuoli taas takaa menestyksen, koska vapaaehtoisena armeijaan tulevat naiset ovat motivoituneita. Aineistoa pystyy tarkastelemaan melko kelvollisesti kahden hallitsevan kehyksen kautta. Niiden väliin jää kuitenkin arjenkehys, jossa siirrytään sukupuolikeskeisyydestä kohti palvelusta ja haastetaan kahden muun kehyksen itsestäänselvyys.

²⁸ Lahden urheilukoulussa palveluksensa aloittaneet ensimmäiset naiset olivat kaikki SM-tason kilpaurheilijoita.

Arjenkehys hallitsee juttua ensimmäistä kertaa 1999, kun lakimieskokelas Tuija Rissanen arvioi, etteivät varusmiehet tunne kunnolla oikeuksiaan. (RV47.) Haastattelussa kerrotaan, minkä takia Rissanen on armeijaan lähtenyt, mutta kokelaan sukupuoli ei ole jutun ydin. Juttu olisi voitu tehdä myös mieslakimieskokelaasta. Ennakkoluulonkehyksessä olisi kysytty, voiko nainen olla lakimieskokelas. Ylpeydenkehyksessä Rissanen olisi sidottu naisten menestykseen, ja naislakimieskokelaana oleminen olisi ollut todiste siitä, että naiset jatkavat voittokulkuaan armeijassa. Arjenkehyksessä tarkastelun kohteena on ensisijaisesti tehtävä tai asia, ei sitä suorittavan henkilön sukupuoli.

Esimerkiksi annettakoon vielä kaksi Ruotuväessä julkaistua juttua, jotka molemmat käsittelevät panssarivaunun ajamista. 1999 julkaistu ”Nainen ratissa” -juttu kertoo asepalveluksensa panssariprikaatissa suorittavista naisista, jotka osaavat ajaa ja huoltaa panssarivaunuja. Varusnaisten sukupuoli ja uusi tehtävä ovat jutun idea, mikä sitoo sen ylpeydenkehykseen. Jutun otsikko tietysti flirttailee ennakkoluulonkehysten kanssa, mutta juttu on asiallinen (RV41). 2004 julkaistu ”Eihän se niin vaikeaa ole” -jutussa (RV78) varusnaistoimittaja ottaa Leopard panssarivaunun koeajelulle. Jutussa keskitytään siihen, miltä panssarivaunun ajaminen ensimmäisellä kerralla tuntuu. Yksi ”nainen ratissa” -vitsi heitetään, mutta tekeminen on ytimessä. Kirjoittaja ei erityisesti arvioi, miten hän *naisena* ajaa vaunua.

Toinen kehyksen piirteistä on, että se sitoo ja suhteuttaa naisten asepalvelusta ja varusnaisia muuhun yhteiskuntaan. Arjenkehyksessä voidaan pohtia, joutuuko sotilasjohtajana toimiva nainen kovemmalle kuin hänen yritysjohtajaiskonsa. Samoin huomataan, että monet asepalveluksen suorittaneet naiset pyrkivät poliisiksi, mutta vain joka seitsemäs pääsee. (RV71, RV99.)

Tekemiseen keskittyminen ja yhteiskunnallinen kontekstointi ovat kehyksen keskeisiä piirteitä. Muutoin arjenkehys on hajanainen ja heikko. Metaforia, iskulauseita tai visuaalisia kuvia en arjenkehykseen pystynyt liittämään. Onkin syytä pohtia, onko arjenkehys edes kehys, siinä mielessä kun ennakkoluulon- ja ylpeydenkehukset.

Menetelmäluvussa 4.2.2. arvioin, että koska naisten vapaaehtoinen asepalvelus ei ole yhteiskunnallinen ongelma vaan yhteiskunnallinen muutos, voivat kamppailut muutoksen määrittelystä olla laimeampia ja toimijat voivat sijoittua hyvinkin lähelle toisiaan. Yksinkertaistaen voisi sanoa, että ennakkoluulonkehys vastustaa naisten asepalvelusta ja ylpeydenkehys taas puolustaa sitä. Jäljelle jäävät suhtautumistavat ovat väkisinkin tylsempiä ja heikompia, kun jyrkät näkökulmat on esitelty.

Tekisin kuitenkin analyysilleni ja aineistolle vääryyttä, mikäli en edes yrittäisi mallintaa aineiston niitä osia, jotka eivät asetu ennakkoluulon- tai ylpeydenkehyyksiin. Analyysirakenteen säilyttääkseni tarkastelen arjenkehystä samalla tavoin kuin edeltäviäkin kehyksiä, siinä määrin kuin pidän sitä mahdollisena. Yksi keskeinen piirre on, että arjenkehyyksessä toimijat katsovat ennakkoluulon- ja ylpeydenkehysten yksinkertaistavia iskulauseita pidemmälle.

5.4.1 Iskulauseita haastamassa

Etenkin vanhemmat sotilashenkilöt tuovat oman negatiivisen kantansa naissoilaista selvästi esille. Naiskouluttaja saattaa joutua tästä syystä tekemään ylimääräistä työtä luottamuksen rakentamiseksi. (RV44.)

Naisten asema johtotehtävissä aiheutti osalle varusmiehiä ongelmia. Heidän oli erittäin vaikea hyväksyä naista esimiehenä. Loppujen lopuksi naisia oli kuitenkin toteltava samalla tavalla kuin miehiäkin, vaikka se ottikin koville. (SS7.)

Ensimmäisessä tekstikatkelmassa arvioija on (mies)toimittaja, jälkimmäisessä puhuu tutkija Tiina Laisi. Ylpeydenkehyyksen ydin on naisten johtajakoulutusvalinnoissa. Arjenkehyyksessä huomio suunnataan pois tilastoista kohti arkista palvelusta, jossa johtajakoulutuksen saaneen naisen pitää toimia koulutuksensa mukaisessa roolissa, ryhmä- tai joukkueenjohtajana. Menestyminen valinnoissa ei takaa menestymistä johtamisessa. Tekstiesimerkeissä esitetäänkin, että varusnainen laitetaan kentällä koville. Kyn ylpeydenkehyyksessä sukupuoli takaa menestymisen, arjenkehyyks epäilee sitä. Myös iskulause ”naisten asepalvelus on ollut ongelmatonta” kyseenalaistetaan.

Tässä suhteessa sukupuolesta on armeijassa enemmänkin haittaa kuin hyötyä. Hänen mukaansa miehet yleistävät naisten jaksamisen jo yhden tapauksen perusteella. Jos yksi naisalokas väsy kesken harjoituksen, niin miehet sanovat helposti, että piti hän se arvata. Naiset eivät jaksa armeijassa. (SS7.)

Koska naiset ovat armeijassa pieni vähemmistö, heidän suorituksiinsa kiinnitetään enemmän huomiota kuin miesten enemmistöön. Naiset ovat omassa joukossaan usein ainokaisasemassa. Sumuvuoren pro gradussa haastatellut varusnaiset kokivat vähemmistösukupuolen aseman haasteelliseksi ja oman aseman joissakin asioissa etuoikeutetuksi. Toisaalta monet kokivat, että sukupuoleen kiinnittiin liikaa huomiota. (Sumuvuori 2006, 63.) Kysymys tasa-arvosta on monimutkaisempi, kuin ennakkoluulon- ja ylpeydenkehyykset ehdottavat.

Ylpeydenkehyyksen kolmatta iskulausetta, "naiset ovat motivoituneita", tarkastellaan Ruotuväessä 2002. Jutussa kerrotaan naisten menestymisestä asepalveluksessa ja haastetaan yleisiä käsityksiä vapaaehtoisesta asepalveluksesta.

Vaikka vapaaehtoisen positiivinen asenne on aluksi hyvä motivaation lähde, ei Vuorela näe sen toimivan automaattisesti motivaattorina pitemmän päälle. Jatkossa motivaatio pitää löytää muista asioista. Hänelle se on esimiesasema. (RV65)

Jutussa on huomattu, että motivaatiota on palveluksen kuluessa löydettävä eri asioista. Tuskin kukaan olettaa, että ihminen tekisi esimerkiksi vapaaehtoistyötä vuoden ajan sillä motivaatiolla, mikä hänellä on ollut työhön ryhtyessään.

5.4.2 Ongelmat eivät ole vain varusnaisten selvitettäviä

Ylpeydenkehyksessä upseerioppilas Hakkio kertoo tupansa sijaitsevan kaukana muusta joukkueesta. Hakkio ottaa itse vastuun ongelman ratkaisemista ja aktiivisesti selvittää, mitä palveluksessa seuraavaksi tapahtuu. (Ks. edellä 5.2.2.) Kolme vuotta myöhemmin Anna-Stiina Ahtola palaa asiaan Ruotuväessä julkaistussa kirjoituksessa: ”Eristetty varusnainen”.

Armeijan järjestely, varusmiesjohtajien ja henkilökunnan käyttäytyminen sekä asenteet tekevät naisista armeijassa jonkinlaisia pyhiä lemmiä, joko kunnioitettuja tai halveksittuja erikoisuuksia miesmassan seassa. Suurin syy ongelmiin ovat naisten kohdalla poikkeavat majoitusjärjestelyt. (RV57.)

Ahtola näkee, että naisten tupa ja naisten wc ja suihkut aiheuttavat kateutta palvelustovereissa. Tuvan ovelle on esimiestenkin koputettava ja ovea saa pitää kiinni toisin kuin varusmiesten tuvissa. Suihku- ja vessa-aikaa naiset saavat enemmän, kun käyttäjiä on vähemmän. Miehet ottaisivat mielellään lisää suihkuja ja vessoja. Eniten ongelmia Ahtolan mukaan kuitenkin tuottaa se, että varusnaisen tupa voi olla kaukanakin joukkueovereiden tuvasta.

Ei ole epätavallista, että varusnainen on väärässä varustuksessa, väärään aikaan, väärässä paikassa. On esimiehen velvollisuus huolehtia siitä, että nainen saa erikseen ohjeistuksen eikä hänen tarvitse itse anoa ohjeita.

Ahtola huomauttaa vielä, että varusnaisen voi olla palveluksessa vaikea mennä mukaan tiiviiseen tupaporukkaan. Ratkaisuksi hän ehdottaa halukkaille naisille lupaa asua miesten kanssa samassa tuvassa. Kolmessa vuodessa on tapahtunut muutos. Varusnaiset voivat ja uskaltavat osoittaa, että jotkut palvelukseen liittyvät hankaluudet kuuluvat kantahenkilökunnan ratkaistaviksi. Asiasta valittaminen ei ole epäluottamuslause eikä tarkoita sitä, että naiset olisivat lopettamassa palveluksen.

5.4.3 Yksittäiset toimijat rakentavat kehystä

Arjenkehyksessä toimijoina on niin varusnaisia, tutkijoita kuin jokunen toimittajakin. Kantahenkilökunta ja liitot eivät kehystä juurikaan rakenna. Ryhmien analysoiminen on melko turhaa, sillä arjenkehyksessä toimijat puhuvat vain omalta kantiltaan. Tutkijat viittaavat omaan tutkimukseensa, varusnaiset puhuvat omasta puolestaan ja usein eri asioista.

Varusmiehiä ei tässä kehyksessä paljon nähdä, mutta välillä varusnaiset ja varusmiehet vilahtavat jutussa vierekkäin. Kun Ruotuväessä kirjoitetaan suhteiden syntymisestä varuskunnissa, on naisia ja miehiä haastateltu. Kun Kainuun Prikaati ryhtyy antamaan alijohtajilleen

urheilvalmentajien koulutusta, jutussa ovat eleettömästi vierekkäin aliupseerioppilaat Riina Pietikäinen ja Onni Komulainen. (RV59, KS4.)

Arjenkehyksen rakentumiseen näyttävä vaikuttaneet erityisesti Ruotuväki-lehden varusnaistoimittajat. Arjenkehys pilkistääkin usein juuri heidän tekemissään jutuissa. (Ks. esim. RV59, RV62, RV66.) Heillä on omien kokemustensa ansiosta erilainen näkökulma asepalvelukseen kuin monilla toimittajilla. Monet naiset eivät ole armeijaa käyneet ja vuosikymmeniä reservissä istunut mies näkee tilanteen väkisinkin eri tavalla.

5.5 Mitä jää kehysten ulkopuolelle?

Kun katsoo koko aineistoa ja siitä erittelemiäni kehyksiä, vaikuttaa siltä, että naisten asepalveluksen aineistossa näkyvät kielteisimmät puolet: ahdistelu ja keskeyttämiset, jäävät hallitsevien kehysten – ja toimijoiden ulkopuolelle. Miksi näin?

Arvelen, että naisten asepalvelusta ei määritellä kielteisten teemojen kautta mediassa, koska niiden esille tuominen (ja tapausten yhdistäminen) ei ole kenenkään agendalla. Puolustusvoimat hoitaa kielteiset tapaukset yksi kerrallaan eikä varmasti lähetä tiedotetta vuoden ahdistelutilastosta medialle. Kielteisiä asioita armeijassa kohdanneet naiset eivät ole myöskään olleet kiinnostuneet julkisuudesta. Aineistosta ei löydy yhtään juttua, jossa olisi haastateltu armeijassa ahdisteltua naista. Siviilipalvelukseen siirtyneillä muutamilla naisilla olisi varmasti kiinnostavat tarinat, mutta ainakaan tämän tutkimuksen aineistoon ei ole päätyntä yhtään juttua, jossa he olisivat kertoneet syistään keskeyttää asepalvelus.

Naisten palveluksen keskeyttämistä käsittelevissä jutuissa on haastateltu kahta naista. He olisivat molemmat halunneet jatkaa palvelusta, mutta fyysiikka petti. Poikkeus tästä on asepalveluksensa keskeyttäneiden naisten tarinoista pro gradu -työnsä tehneen Jenni Kallion haastattelu Satakunnan Kansassa. Kallio kertoo myös naisista, joiden toiveet eivät armeijassa täytyneet. (SK14.) Myös asepalveluksen määräaikaisuus selittää puhumattomuutta. Vaikka kaikki asiat eivät olisikaan aivan kunnossa, pisimmillään vuoden kestävään palvelukseen voi suhtautua ajanjaksona, jonka jälkeen toisenlainen elämä jatkuu. Tilanne on siis erilainen kuin amerikkalaisilla ammattisotilailla.

5.6 Kehysten kilpailu

Olen edellä esitellyt kolme kehystä, joiden kautta tarkasteltuna naisten vapaaehtoinen asepalvelus ja sitä suorittavat varusnaiset näyttävät erilaisilta. Naisten vapaaehtoista asepalvelusta voi määritellä ennakkoluulon, ylpeyden tai arjennäkökulmasta. Ajallisesti kehykset asettuvat aikajanelle 1995–2005 esittelyjärjestyksessä.

Ennakkoluulot löytyvät aineistosta naisten asepalveluksen alkaessa 1995 ja parissa vuodessa ne alkavat hiipua. Ylpeydenkehys nousee ennakkoluulonkehyyksen rinnalle 1996, minkä jälkeen se myös syrjäyttää ennakkoluulonkehyyksen. Naisen asepalveluksen menestystarina ylpeydenkehyyksen muodossa hallitsee aineistoa sen loppuun saakka. Kaksi ensimmäistä kehystä keskittävät huomion nimenomaan asepalvelusta suorittavan naisen sukupuoleen, mikä muuttuu ensimmäisiä kertoja 1999. Kolmas, ja kehyksistä vaatimattomin, arjenkehys, kertoo naisten asepalveluksesta keskittyen asepalvelukseen, ei naisiin. Arjenkehys myös kyseenalaistaa ylpeydenkehyyksen iskulauseita, muttei missään vaiheessa nouse hallitsevaan asemaan.

Arvioin, että ennakkoluulonkehys vaimeni ensimmäisten vuosien jälkeen, koska naiset alkoivat menestyä armeijassa. Puolustusvoimat tiedotti asiasta, ja ensimmäisten naisten taivalta seuranneet toimittajat tiedustelivat asiaa itsekkin. Arjenkehyyksen syntymistä voi selittää ainakin ajan kulumisella. 2000-luvulle tultaessa nainen armeijassa ei enää riittänyt jutun aiheeksi vaan jutuissa voitiin keskittyä tekemiseen eikä sukupuoleen. Arjenkehyyksessä varusnaiset myös osoittavat, että heidän mahdollisesti armeijassa kohtaamansa ongelmat eivät ole heidän omia ongelmiaan ja, että niiden ratkaiseminen kuuluu palveluksen järjestäjälle eli puolustusvoimille. Myös tämä selittyy mielestäni ajan kulumisella.

Kehykset esiintyvät aineistossa myös päällekkäin, ja jopa yhdestä jutusta voi löytää eri kehkyksiä. Esimerkiksi varusnaisten henkilöhaastattelut ovat usein kehysten kilpailun paikka. Ensin varusnaiselta tiedustellaan perinteisiä kysymyksiä miesten maailmassa pärjäämisestä. Sen jälkeen todetaan ylpeydenkehyyksen hengessä, että tämä nainen selviää mistä vaan. Arjenkehys taas pilkistää usein yksityiskohdissa.

Kolmen kehyyksen vertailu osoittaa hyvin, millaisia asioita vaaditaan, jotta kehyyksestä voi tulla hallitseva. Kehys tarvitsee henkilöitä ja ryhmiä, jotka puhuvat asiasta samalla tavoin. Ylpeydenkehys näyttää, miten vahvaksi kehys muodostuu, jos kaksi eri ryhmää puhuu samasta asiasta. Vastaavasti arjenkehys jää heikoksi, koska sillä ei ole yhtä toimijaryhmää, joka keskittyisi ajamaan kehyyksen asiaa. Samaan aikaan toimijoiden viestit ovat kehyyksessä heterogeenisiä ja iskulauseet puuttuvat.

Kehyyksen menestystä tukee, mikäli sen perusväitteet nivoutuvat mukavasti journalistiseen juttuun. Ennakkoluulonkehys ammentaa voimansa vanhasta "naiset miesten töissä" -ristiriidasta. Samalla kaavalla voidaan kirjoittaa mistä tahansa vähemmistön edustajasta, joka on päässyt enemmistön töihin. Ylpeydenkehys jatkaa siitä, mihin ennakkoluulonkehys jää. Ennakkoluulonkehyyksessä esitellään, ylpeydenkehyyksessä kerrotaan, miten vähemmistön edustajat ovat pärjänneet.

Arjenkehys ei tarjoa yhtä kiinnostavaa perusmallia. Vaikka sen puitteissa esitetään kritiikkiä, kehyksestä puuttuu dramaattisuus.

Naisten vapaaehtoista asepalvelusta määrittelevät kehykset ovat vastakkaisia toisilleen ja arvioin, että ne elävät yhä. Ennakkoluulonkehys nousi esille uudelleen 2005 Ruotuväessä. Ylpeydenkehys elää vahvojen toimijoidensa ansiosta, mutta se ei missään tapauksessa jää ainoaksi kehykseksi, sillä pr-henkisyydessään se sivuuttaa monia naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen liittyviä yksityiskohtia ja ongelmia, joita arjenkehys pyrkii tuomaan esille. Epäilenkin, että mikäli arjenkehyksessä esitetyt ongelmat, kuten johtajanaisten haastaminen, eivät ratkea ajan myötä (tai puolustusvoimien työskentelyn ansiosta), alkaa arjenkehys nakertaa ylpeydenkehysten uskottavuutta ja samalla tukea ennakkoluulonkehystä.

6 SUKUPUOLEN TEKEMINEN KEHYKSISSÄ

Tässä luvussa syvennän kehysanalyysiäni ja tarkastelen, miten sukupuolta rakennetaan kehyksissä. Butlerin mukaan sukupuolet muodostetaan performatiivisissa teoissa: eleissä, ilmeissä, imitaatioissa, jotka toistuessaan luovat kuvan siitä, mitä sukupuolella ymmärrämme (Butler 2006, 229). Sukupuolten kahtiajakoon perustuvassa jaottelussa jokainen ihminen määritellään joko mieheksi tai naiseksi. Sukupuoli ymmärretään suhteena, jossa toinen määritellään toisen kautta joksikin, jota toinen ei ole. Ääripäiden väliin jää silti ihmisiä, jotka eivät asemoi itseään ahtaisiin sukupuolikategorioihin, ja suhteita, joiden osapuolet eivät täydennä toisiaan sukupuolina. (Ojajärvi 1998, 175.) Kiinnitän katseeni tekstin sukupuolen representaatioihin, jotka ymmärrän sukupuolen tekemisenä. Etsin tapoja, joilla mieheyttä ja naisuutta esitetään ja toistetaan, sekä pohdin, asetetaanko sukupuolten representaatiot toistensa vastakohdiksi.

Toimijoiden määrällinen tarkastelu paljasti varusmiesten loistavan aineistossa poissaolollaan (Ks. edellä 4.1.2). Uskottavaa vertailua varusmiesten ja varusnaisten sukupuolten representaatioiden ei siis voi aineistoni pohjalta tehdä. Varusnaisiin keskittyvässä aineistossani naisuutta representoidaankin huomattavasti mieheyttä enemmän. Uskon silti, että mieheys on aineistossa läsnä. Piirtäväthän Jokisen ja Tallbergin analyysit kuvan vahvasta maskuliinisesta ”yhden mieheyden miesten koulusta” (Jokinen 2004, 132–134; Tallberg 2003, 89–90).

Lähdin etsimään sukupuolen representaatioita nojaten kevyesti kaavaan, jonka Ojajärvi loi television parisuhdevisailujen sukupuolirepresentaatioiden analyysiä varten. Sen mukaisesti kiinnitin huomioni seuraaviin asioihin: Miten jutuissa kuvaillaan varusnaisten ja varusmiesten ulkonäköä ja olemusta? Miten naiset kuvailevat itseään? Kuvataanko seksuaalisuutta? Mitä mainitaan harrastuksista, ammatista ja perheestä? Edellä mainituilla alueilla sukupuolen määrittelyt tulevat usein näkyviin. (Ojajärvi 1998, 178.)

Kysymyksiä apunani käyttäen haravoin läpi aineistoni, joka oli minulle kehysanalyysin jäljiltä jo tuttu. Representaatioiden lähiluvussa oli mahdollista pysähtyä tutkimaan pienempiä yksityiskohtia. Yleiskäsityksen muodostuttua mielessäni keskityin siihen, miten sukupuolten representaatiot asettuvat edellisessä luvussa esittelemieni ennakkoluulon-, ylpeyden- ja arjenkehyksiin.

Kehyksiin keskittyminen rajasi ja ohjasi lähilukua. En lähtenyt seuraamaan kaikkia kiinnostavia polkuja vaan keskityin niihin, jotka ensisijaisesti mukailivat kehysten suuntia. Kehysanalyttisessä tarkastelussa pitäytyminen mahdollistaa sen, ettei kaikkia kielteisiä tai myönteisiä ilmauksia arvioida samanarvoisesti vaikuttavina tai huomattavina. (Entman 1993, 57.) Lähestymistapani oli

jokseenkin onnistunut, sillä sukupuolta esitetään ja toistetaan kehyksissä eri tavoin. Ennakkoluulonkehelyksessä naiseutta kuvaillaan runsaan yksityiskohtaisesti, ylpeydenkehelyksessä taas naisuus esiintyy vain yksittäisissä naisuuden symboleissa. Arjenkehelyksessä sukupuolen esittäminen ei ole samanlaisessa keskiössä kuin kahdessa hallitsevammassa kehelyksessä, mutta sen sisään mahtuu esimerkki sukupuolen toisin toistamisesta. Erittelen kunkin kehelyksen sukupuolten representaatioita omissa alaluvuissaan 6.2, 6.3 ja 6.4.

6.1 Kehysten yhteinen kuvailu: ammatti, perhe ja harrastukset

Aineiston jutuissa kuvataan varsin usein varusnaisten ammattia, opiskelualaa, perhesuhteita sekä harrastuksia. Tämä kuvailu ei mielestäni paikantunut mihinkään tiettyyn kehelykseen, joten esittelen näitä yleisiä piirteitä muun analyysin pohjaksi. Jotta kuvaus pysyisi tiiviinä, olen sijoittanut osan tekstinäytteistä liitteeseen 4.

Naiset esiintyvät uutisissa miehiä useammin ilman virallista ammattistatusta. Myös parisuhdevisailussa nainen määriteltiin usein miehensä ammatin kautta. (Sana 1995, 29–37; Ojajarvi 1998, 187.) Ilmiö ei näytä toistuvan varusnaisia käsittelevissä jutuissa. Ammatti tai opiskeluala esitellään miltei poikkeuksetta varusnaisten haastatteluissa. Lahden urheilukoulussa 1995 aloittaneet naiset olivat urheilijoita: ampujia, ratsastajia, juoksijoita. Ensimmäiset lentäjänaiset opiskelivat yliopistossa ranskaa ja maantietoa. Aineiston varusnaisista löytyy ylioppilaita, teknisen alan opiskelijoita, teologeja, kokkeja ja sairaanhoitajia, myös kotiäiti (HS5). Opiskelupaikasta tai ammatista kertominen on sanomalehtijutussa tavallista taustoittamista.

Hänellä on opiskelupaikka odottamassa siviilissä, Teknillisessä korkeakoulussa kemiantekniikan linjalla. Aikanaan selviää, kiinnostaako upseerin ura. (HS1.)

Muutamissa jutuissa esitellään eri aloilta armeijaan tulleita naisia, esimerkiksi varusmiespappi (RV14). Ammatteihin liittyen jutuissa nähdään, että käynnissä on muutos perinteisten valintojen ja uusien avausten välillä. Asepalveluksen suorittaneilla naisilla on mahdollisuus hakeutua upseerin uralle, minkä lisäksi myös mahdollisuudet rauhanturvapalvelukseen pääsemiseen paranevat. Varsinkin ensimmäisten vuosien aikana naisilta kysyttiin, aikovatko he pyrkiä opiskelemaan kadettikouluun, mitä myös pidettiin merkinä siitä, että naiset ovat armeijan kanssa tosissaan.

Mitään hahattelijoita riviin ei tullut, sillä yhtä lukuun ottamatta kaikki ovat etukäteen ilmoittaneet tähtäimessä olevan sotilasuran. (LK5.)

Sumuvuori arvioi, että armeijan käyneet naiset ovat olleet tietynlaisia roolinrikkokkia. Roolinrikkominen on ollut murtautumista perinteisesti feminiinisiksi katsotuista ja naisille "kuuluvista" tehtävistä, joita ovat määritelleet hoivaavuuden, huolenpidon ja sosiaalisuuden käsitteet. (Sumuvuori 2005, 67.) Tätä tulkintaa vahvistetaan myös sanomalehtijutuissa.

Elektroniikkakeskuskorjaamon palveluksessa heinäkuussa aloittanut ylikersantti Irina Lehtinen on valitsemassa ammattia kahdella tavalla ennakkoluulottomasti. Ensinnäkin hän on kiinnostunut teknisestä alasta, joka tunnetusti on miesvaltainen. Toiseksi hän tähtää nimenomaan sotilasuralle, joka vasta äskettäin avautui naisille. (RV35.)

6.1.1 Perhettä kuvaillaan kehyksistä riippumatta

Myös perhesuhteita kuvaillaan aineistossa säännöllisesti. Jutuissa mainitaan poikaystävät ja aviomiehet sekä lapsuudenperhe vanhemmista sisaruksiin ja kaukaisempiinkin sukulaisiin. Naisten ratkaisuun lähteä armeijaan ovat vaikuttaneet aviomiehet, isosiskot ja isänmaalliset vanhemmat. Monet ovat myös vastustaneet poikkeuksellista ratkaisua.

Parhaana tukena on kotona Helsingissä odottava aviomies. (RV14.)

Urpiaisen kiinnostusta lisäsi oma isosisko, joka suoritti varusmiespalveluksen ja nautti siitä. (RV60.)

Päivin kannalta onneksi tärkein eli oma mies ymmärsi. (HS5.)

Kysymys poikaystävästä sentään saa lievän punan nousemaan Katariinan poskille. (SK10.)

Sukulaisuussuhteita kuvaavilla nimityksillä henkilöt asetetaan paikoilleen sukupuolijärjestelmässä, naisiksi ja miehiksi. (de Laurentis 1987, 5, 1998, 191. Tässä Ojajärven mukaan.) Varusnaisia odottaa kotona aviomies, ei tyttöystävä.

Naisen perhesuhteiden julkista esittelemistä on usein pidetty perinteisen yksityinen ja julkinen -jaon uusintamisena. Yhteiskunnassa perhe kuuluu yksityiseen elämään, jonne myös nainen on vanhastaan sidottu. Julkinen elämä on kuulunut miehille. (Julkunen 1995, 7–8, 15–18; Van Zoonen 2000, 110–117.) Perheen tuella on selitetty urheilijanaisten menestystä. Brookesin mukaan perheen korostaminen luo kuvan, jossa naiset eivät ole oman menestyksensä arkkitehtejä ja heidät retorisesti työnnetään takaisin yksityiseen ja kodin piiriin. (Brookes 2002, 125–130.) Monissa jutuissa kerrotaan myös, mikäli varusnaisen suvussa on sotilaita tai varuskunta on muiden asioiden takia naiselle tuttu. Jutuissa ilmenee, että upseerien tyttäret haluavat armeijaan.

Hän on upseeri tytär ja haaveilee insinööriupseerin urasta. (HS1.)

Katan isä, Riston Kauriinoja on majuri evp, ja hän palveli pitkään mm. Porin sotilaspiirin esikunnassa. – Äiti on ollut eniten innostunut palveluksestani. Isän suhtautuminen on ollut neutraalia, vaikka olen kyllä hänenkin kanssaan asioista keskustellut. (SK10.)

Annukka on syntynyt sotilassukuun, sillä hänen isänsä työskentelee luutnantin vakanssilla Jääkäriprikaarissa. Myös hänen enonsa on jäänyt eläkkeelle sotilasuralta. (LK13.)

Mattilalla oli useita syitä asepalvelukseen hakeutumisella, kuten isän työ rajavartijana ja isovanhempien tarina sota-ajoista. (LK16.)

Perheen merkitys korostuu näissäkin esimerkeissä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että perhe ei pelkästään sido naisia lieden ääreen vaan myös työntää varusnaista kohti armeijan

muonituskeskusta. Voikin kysyä, työntääkö perheen esittelemisen välttämättä naisen yksityisen piiriin, ja tarkoittaako se välttämättä naisen vallan tai oman aseman heikentymistä?

6.1.2 Poikamaiset harrastukset

Englantilainen kielentutkija Deborah Cameron esittää, että kaikki yhteiskuntamme osa-alueet voidaan jakaa miehekkäiksi tai naisellisiksi (Cameron 1996, 106–107). Vastaavaa jakoa tehdään myös harrastuksia kuvatessa. Jutuissa varusnaisten harrastukset määritellään usein poikamaisiksi.

Minna Ruolanto oli jo lapsena kiinnostunut perinteisesti pojille tyypillisistä harrastuksista. - Mulla oli mikroauto ja muutenkin vauhti koko ajan päällä. Mä olen ollut aina enemmän sellainen käytännön ihminen. (IL20.)

"Tämähan on minulle ihanteellinen vaihtoehto. Saan koulutukseeni nähden hyvän palkan ja sen lisäksi työpaikkakoulutuksen. Siitä on hyötyä ainakin, jos haen ensi vuonna maanpuolustusopistoon. Rahaa säästyy joka tapauksessa prätjän ostoon", Mia Heiskanen sanoo. (HS.)

"Tekniikka kiinnostaa, olen aika käytännöllinen. Moottoripyörät kiinnostavat", Ylikahri tunnustaa. (HS1.)

Vastapäinen tyttö kertoi pelanneensa jääkiekkoa ja sai minut harmittelemaan, etten ollut harrastanut poikamaista urheilua. (RV32.)

Veri on aina vetänyt tälle alalla. Jo pienenä viihdyin poikien leikeissä, muun muassa hernepyssyillä ammuskeltiin. (LK16.)

Miesmäisinä pidettyjen harrastusten nähdään selittävän naisten hakeutumista armeijaan. Myös varusnaiset itse vahvistavat tulkintaa. On kiinnostavaa, etteivät kulttuuriset määrittelyt siitä, mikä on miesmäistä ja mikä naismaista, muutu, vaikka tekijöiden sukupuolet eivät olisikaan enää samat. Mielestäni tekstinäytteissä pilkahtaa jonkinlainen "poikatyttöidentiteetti". Onko siis hyväksytympää tai helpompaa hakeutua armeijaan, jos aiemmatkin kiinnostuksen kohteet ovat olleet valmiiksi "miesmäisiksi" määriteltyjä? Kaikki varusnaiset eivät kuitenkaan asetu samaan malliin, minkä he itse tuovat esille.

En ole mikään poikatyttö enkä edes kovin urheilullinen. (LK9.)

Alikersantti Heli Huhtala suomii Ruotuväen kolumnissaan "Kyllästynyt miehiin ja naisiin" odotuksia siitä, että varusnaisen harrastusten pitäisi olla poikamaisia.

Minkä ihmeen takia minun pitäisi olla kiinnostunut autonmoottoreista, ----jotta voin opetella käyttämään kertasinkoa?

En esimerkiksi ole urheilullinen, mikä antaa syyn kummastella armeijaan menemistäni. Hö, samalla periaatteellahan voidaan päätellä sivareiden olevan ei-urheilullisia. (RV66.)

Jonkinlainen stereotypia näyttää olevan siitä, että varusnaiset ovat muutenkin kiinnostuneita "miesmäisistä" harrastuksista. Tähän stereotyypiseen kuvaan varusnaiset näyttävät itseään vertaavan.

6.2 Ennakkoluulonkehyksessä näyttäytyvät menstuoivat kasarminkaunottaret

Edellisessä luvussa esitin, että ennakkoluulonkehys aktivoituu näytelmän metaforassa ja varustesäkin kantamiseen keskittyvässä koe-esiintymisessä. Arvioin, että kehyksessä vaikuttaa huoli siitä, mitä tapahtuu, kun naiset menevät armeijaan. Nämä teemat ovat pohjana myös sukupuolen tarkastelulle.

Naiseutta representoidaan ennakkoluulonkehyksessä runsaasti, mieheyttä ei niinkään. Naisten ulkonäköä kuvaillaan jutuissa paljon. Naiset ovat "kasarminkaunottaria" ja "kauniimman sukupuolen rohkeita edustajia". Heitä kuvaillaan iloisiksi, naisellisiksi, viehkeiksi ja sutjakoiksi. (RV1, RV16, RV34.) Samalla hälvennetään huoli siitä, että armeijaan astelisi joukko maskuliinisia amatsoneja, joiden sukupuolisesta suuntautumisesta ei olisi varmuutta (Hanson 2002, 46–49). Ulkonäköön keskittyvä kuvailu asettaa varusnaiset katseen ja halun kohteeksi. Kuvailu nivoutuu yhteen näytelmän metaforan kanssa.

On täysin väärä luulo, että asepalvelukseen hakeutuvat naiset ovat pelkästään niin sanotusti voimakaspiirteisiä. Valintatilaisuudessa oli mukana koko joukko varsin viehkeitä ja sutjakoita neitokaisia. Pyrkijöiden keski-ikä oli Kymen Sotilasläänissä noin 21 vuotta. (RV16.)

Naisten vapaaehtoista asepalvelusta ajanut puolustusvoimien asessori Kaarina Buure-Hägglund kertoo muistelmissaan, miten hän naisten palveluksen alettua pyrki aina jututtamaan varusnaisia vieraillessaan varuskunnissa. Buure-Hägglund arvio, että naisten suurin taakka, oli julkisen sanan osoittama uteliaisuus, joka ylettyi aina ruumiintoimintoihin saakka.

Eräältä naiselta kysyttiin sotaharjoituksessa, eikö hänelle tuottanut vaikeuksia "asialla" käyminen marssin aikana. "Kyllä se sujuu, kun sitä on koko ikä saanut harjoitella", vastasi tyttö. (Buure-Hägglund 2001, 38.)

Naisen biologiaa kuvaillaan ennakkoluulonkehyksessä kuukautisia myöten.

Kasarmi tuntuu mahtavalta ajatukselta, tuumaili Eija-Inkeri keskiviikon harjoitustauolla. Hänen mielestään kuukautisetkin olisivat Hennalan tuvassa helpompi juttu kuin metsäleirillä, ainoana naisena teltassaan. (SK1.)

Maastossa olo sen sijaan tuo ongelmia. Puolet naisista pystyi huolehtimaan puhtaudestaan huonosti ja vain neljä 35:stä melko hyvin. Hygienian hoitoon ei aina ole välineitä eikä aikaa. Ongelmat korostuvat varsinkin kuukautisten aikana. (RV29.)

Jonkin verran ongelmia on tuottanut luonnollisten asioiden hoito leiriolosuhteissa. Asioiden hoitaminen armeijan vaatteissa on naisten kohdalla hieman monimutkaisempaa kuin miehillä. (LK6.)

Naista representoidaan kuukautisten avulla. Biologiaa kuvailemalla muistutetaan naisen sukupuolesta ja mahdollisuudesta tulla raskaaksi. Näin dikotominen sukupuolijako näyttää kiistämättömästi perustuvan biologiaan. Jutuissa arvioidaan, että "luonnollisten asioiden hoito" on naisille kenttäolosuhteissa hankalaa. Luonnolliset asiat esitetään armeijakontekstissa sangen epäluonnollisina.

En ota ottaa kantaa siihen, miten varusnaiset oikeassa elämässä suoriutuvat naisen ruumiillisuuden eri ilmenemismuodoista. Tässä yhteydessä tarkastelun kohteena on se, että kuukautiset, henkilökohtaisen hygienian hoito sekä "luonnollisten asioiden hoito", on määritelty jutuissa hankaliksi asioiksi armeijassa. Koska kuukautiset elimellisesti osoittavat, mitä on olla nainen, näyttää myös siltä, että on hankalaa olla nainen armeijassa. Kuukautiset jopa asemoidaan aineistossa asepalveluksen vastakohtaksi Savon Sanomien pakinassa ”Miehet joukolla menstruomaan”. Siinä Marianne Zitting ehdottaa, että koska naiset voivat suorittaa asepalveluksen, pitäisi miehillekin avata jokin naiseuden linnake, joka Zittingin mielestä voisi olla menstruominen. Kirjoittaja hekumoi ajatuksella, että miehet kokisivat kaikki kuukautisiin liittyvät vaivat ja sen jälkeen alkaisivat ymmärtää paremmin elämänsä naisia.

Voisi myös käydä niin, että nuorukaiset eivät enää mittailisi keskinäistä sankaruuttaan armeijajuttuja kertomalla, vaan liittyisivät suosiolla kuukautissuojamerkkien paremmuutta vertailevien neitosten joukkoon. (SS10.)

Pakinaa ei tietysti ole syytä analysoida otsa kurtussa, mutta huomionarvoista on, että mieheyttä kirjoittajan mielestä koetaan armeijassa, miltei ihmisen ikäisessä instituutiossa. Sen sijaan naiseutta koetaan omassa ruumiissa. Mieheys on tekemistä ja naiseus on olemista. Kokeakseen, mitä on olla nainen, täytyy vain keskittyä ruumiiseen. Ennen kaikkea mieheys ja naiseus ovat täysin eri asiat.

Butler kehottaa tarkastelemaan anatomiaa ja biologiaa vallankäytön välineenä. (Butler 1999, 164–165; 2006, 55–58.) Kuukautisia on määritelty kielteisinä ja naisen voimaa vähentävänä asiana vuosisatojen ajan. Jo Simone de Beauvoir pohti kuukautisia ja näki tyttöjen kokevan olevansa "ansassa", saaneensa naisen ruumiin kiusakseen sen sijaan, että he olisivat kokeneet astuvansa uuteen elämänvaiheeseen. (Beauvoir 1988, 340.) Miksi kuukautisista selviäminen kenttäolosuhteissa on hankalampaa kuin parranajaminen?

6.2.1 Sosiaalinen hyvätapainen nainen

Myös sosiaalinen naiseus pilkistää ennakkoluulonkehyksessä. Kuten biologinen naiseus, sosiaalinen naiseus on myös selvästi erilaista kuin mieheys.

Sanomattakin on selvää, ettei tämä tyylikäs ja hyvätapainen nainen osallistu asevelvollisten tuvissa viime aikoina yleistyneeseen tapakulttuurin rappioon, pieremiskilpailuihin ja vastaaviin. (LK10.)

Naiset saivat miehistä poiketen myös sovitella vaatteita kaikessa rauhassa, kunnes sopivat vermeet löytyivät. Mallaaminen oli kuitenkin välttämätöntä, sillä monet naiset olivat ennakolta ilmoittaneet kokonsa numeroa tai kahta liian pieneksi. Nainen on nainen, armeijassakin. (RV1.)

Kapiaisten suurimpia kauhukuvia oli kai se, että naisalokkaiden tuvat täyttyvät geeleistä, papiljoteista ja kaiken maailman tupsuttimista. Föönit surisevat ja metsäkeikoillekin on hommattava generaattori lämpörullia kuumentamaan. (IL2.)

Tekstikatkelmissa esitetään erilaisia tapoja toteuttaa naiseutta. Naiseutta suoritetaan siis arvioimalla oma koko väärin ja sen jälkeen sovittelemalla vaatteita, jotta oikea koko löytyy. Naiseutta esitetään käyttäytymällä tyylikkäästi ja hyvien käytöstapojen mukaisesti. Sen lisäksi naiseus on ulkonäön puunaamista, tässä tapauksessa tukan kähertämistä “kaiken mailman tupsuttimilla”. Sosiaalisen naiseuden imitointi ja toisto hiljentää tutkijan. Mitä ihmettä tästä pitäisi ajatella?

Aloitetaan ensimmäisestä lainauksesta, jossa toimittaja kuvailee upseerioppilas, kansanedustaja Outi Siimestä. Esimerkissä naisen sukupuoli tehdään tyylikkyydellä ja hyväkäyttöksisyydellä. Kirjoittajan mukaan samaan eivät varusmiehet aina pysty. Varusnainen ei osallistu asevelvollisten tapakulttuurin rappioon vaan sukupuoli irrottaa hänet huonoista tavoista. Feministisen mediatutkimuksen pioneeri, hollantilainen professori Liesbet van Zoonen, teki haastattelututkimuksen erimaalaisista poliitikonaisista. Van Zoonenin haastattelemat poliitikonaiset kokivat, että media loi heille miehiin nähden kaksinkertaiset vaatimukset. Tuplavaatimukseen kuului korkeampi moraalitavoite, kauniimpi käytös sekä miehiä suurempi lojaalisuus. (van Zoonen 2000, 110–117). Vaatimukset vilahtavat myös Siimeksen esimerkissä, mikä muistuttaa, että Siimeksessä risteää varusnaisuus ja poliitikonaisuus.

Toinen esimerkki kertoo, että nainen on nainen armeijassakin. Sen voi tulkita ainakin siten, että biologisesti naiseksi merkitty ihminen ei pääse irtautumaan sosiaalisesta naiseudestaan, edes armeijassa. Tästä todistaa se, että naiset ovat arvioineet kokonsa väärin ja joutuvat (tai jopa pääsevät) sovitteluun varusteita. Nainen siis lähtökohtaisesti käyttäytyy eri tavoin kuin mies. Viimeinen esimerkeistä keskittyy nimenomaan ulkonäköön. Naiseus vaatii hiusten laittamista, mikä voisi kirjoittajan mukaan muodostua armeijassa kantahenkilökunnan *painajaiseksi*.

Biologisen ja sosiaalisen naiseuden symbolit, kuukautiset ja hiustenkihartimet, ovat arkisia asioita suomalaisessa yhteiskunnassa. Ennakkoluulonkehyksessä osoitetaan, että asiat ovat uusia armeijassa. Puolustusvoimien maskuliinista maailmaa vastaan arkisista asioista tulee erityisen feminiinisiä.

Kehyksessä ei juuri representoida mieheyttä. Vähäiset varusmiehet vilahtavat kehyksessä *jermuna* tai *oppilaana*, nimettyinä armeijan epävirallisen ja virallisen kielen kautta. Värikkään feminiinisyyden kuvauksen vastaparina on armeijan hegemoninen maskuliinisuus, joka elää ja voi niin hyvin, ettei sitä tarvitse erikseen representoida.

Ennakkoluulonkehys vahvistaa ymmärrystä kahdesta täysin erilaisesta sukupuolesta. Ei olekaan ihme, että sukupuolet näyttäytyvät kehyksessä heteroseksuaalisen matriisin mukaisesti

romanttisessa suhteessa toisiinsa. Aineistossa viitataan muutaman kerran sukupuolten välisiin suhteisiin, ensisijaisesti juuri niissä jutuissa, joissa ennakkoluulonkehys on vahvana.

Palvelusaikana voi syttyä lempi. Kukaan ei voi olla oppimestari näissä asioissa ja sanoa, ettei näin voisi tapahtua. (RV16.)

Lahden varuskunnassa tiedettiin olevan kaksi seurustelevaa paria, josta toinen on syntynyt armeija-aikana. (RV7.)

Jutuissa ei kajota siihen, onko armeijassa ollut seurustelu- tai seksisuhteita ennen naisten tuloa. Suhteet liittyvät ennakkoluulonkehyksessä nimenomaan naisten vapaaehtoisen asepalveluksen alkamiseen. Butlerin heteroseksuaalisen matriisin vaatimukset täyttyvät ennakkoluulonkehyksessä. Biologisesti ja sosiaalisesti naiseksi paikannetut varusnaiset toistavat ennakkoluulonkehyksessä feminiinistä naiseutta, joka on vastakkainen armeijan hegemoniselle mieheydelle ja maskuliinisuudelle. Kasarmin kaunottaret asettuvat jermujen vastakohtaksi ja sukupuolet tuntevat toisiinsa halua.

Myös Hansonin väite siitä, että sotilasnaiset kuvataan mediassa mielellään naisellisiksi perhosiksi, vahvistuu ennakkoluulonkehyksessä. Kun naiset kuvataan feminiinisinä perhosina eikä maskuliinisina amatseineina, ei tarvitse huolestua, että he haastaisivat sotilasmiehet heidän omalla alueellaan. (Hanson 2002, 46–49.) Arvioin, että varusnaisten sukupuolta rakennetaan perinteistä naiseutta palvoen, jotta naiseus voidaan määrittellä pysyväksi asiaksi silloinkin, kun muutos on käynnissä ja naiset ovat astuneet "miesten maailmaan".

6.2.2 Ennakkoluulonkehysten turha huoli

Ennakkoluulonkehyksessä vaikuttaa siis pelko siitä, mitä tapahtuu naisten tullessa miesten hallinnoimalle alueelle. Huolenaiheena on, tuleeko naisesta armeijassa mies. Kysymys, voiko naisesta tulla armeijassa mies, on mitä kiinnostavin, kun sukupuolta tarkastelee tekemisenä ja toistona eikä biologisena faktana.

Puhekielessä "armeijassa tehdään pojista miehiä", ja Tallberg vakuuttaa, että varusmiespalvelus toimii yhä suomalaisessa yhteiskunnassa initiaationa aikuisuuteen (Tallberg 2003, 5–6). Armeija pyrkii rakentamaan uutta suomalaista miestä, jossa yhdistyvät rauhanajan miessiviili ja sodanajan sotilas (Jokinen 2000, 192). Armeijassa opitaan käyttäytymään sotilaallisesti, harjoitellaan taistelijan taitoja, yhdessä ja yksin toimimista sekä johtamista tai johdettavana olemista. Pojasta kasvaa mies, kun hän oppii olemaan sotilas ja tekemään mieheyttä armeijan vaatimalla tavalla. Sotiluus ja mieheys kietoutuvat yhteen. Jos niiden esittämisen tavat voi armeijassa oppia, voisi käydä niin, että nuo esittämisen tavat omaksuneesta varusnaisesta tulisi armeijassa varusmies.

Onkin muistettava, ettei *sukupuolen tekeminen* tarkoita *sukupuolen vapaata tekemistä*. Sukupuolen esittäminen on aina yhteisöllistä, tilannesidonnaista, ja sitä ohjaavat sukupuolen normit. Heteroseksuaalinen matriisi pyrkii asettamaan sukupuolen esittämisen tavaksi joko miehen tai naisen. (Butler 1999, 1–33, 42–43.) Parikymmentä vuotta naiseutta esittänyt varusnainen ei suinkaan ole vapaa valitsemaan, alkaisiko hän tehdä armeijassa naiseutta vai mieheyttä. Huoli siitä, tuleeko naisista armeijassa miehiä, on turha myös sen takia, että varusnaiset eivät *halua tehdä* mieheyttä tai tulla määritellyiksi miehinä. He pitävät sitä mahdottomana asiana.

Totta kai olen naisena armeijassa, eihän minusta miestä saa tehdyksi. (RV17.)

Minä en yritä olla mies. Menen naisena armeijaan ja sillä siisti. (RV1.)

- Miesten saappaisiin en pyri eikä Rambokaan ole ihanteeni. Halusin vain armeijaan, saada oppia ja kehittyä urheilijana ja naisena, intin kampeisiin maanantaina pukeutunut esteratsastahja Mirva Maunula sanoi. (IL1.)

Naisramboilu ei juuri innosta (IL15.)

Miss Miljoona -kisan voittaja, reservin kersantti Marianne Harjula, arvioi, että armeijassa voi kasvaa tytöstä naiseksi, muttei mieheksi.

Kun ryynäsin intissä metsässä, vapaalla oli kiva meikata ja vetää mekko päälle. (RV61.)

Esimerkin valossa voisi väittää, että siinä missä pojat oppivat tekemään armeijassa mieheyttä, tytöt oppivat armeijassa tekemään naiseutta, joka on vastakkainen mieheydelle.

Ennakkoluulonkehyksessä sukupuolten tekeminen ja toistaminen vahvistavat tavallista sukupuolijärjestystä. Yksityiskohtaiset naiseuden representaatiot vievät kuitenkin armeijasta kirjoittamisen uusille alueille. Armeijasta kirjoittaminen voi tarkoittaa myös kenttäkuukautisista ja puskapissalla käymisestä kirjoittamista. Huolimatta siitä, että ”henkilökohtaisten asioiden hoito” määritellään hankaliksi asioiksi, ne ovat ja pysyvät armeijakontekstissa. Naisten palvelus ei lopu kuukautisten takia. Vahvistaessaan perinteistä sukupuolijärjestystä, ennakkoluulonkehys päättyy kuin vahingossa laajentamaan aiheita ja teemoja, joista armeijakontekstissa voidaan puhua.

6.3 Ylpeydenkehyksessä sukupuolta symboloi tukka

Ylpeydenkehys näkee naisten vapaaehtoisen asepalveluksen menestystarinana. Kehys rakentuu naisten johtajakoulutukseen pääsemisen, palveluksen ongelmattomuuden ja naisten motivoituneisuuden varaan. Ylpeydenkehyksessä nainen on samalla viivalla muiden sotilaiden kanssa.

Naiseutta representoidaan runsaasti ja värikkäästi pitkin aineistoa, mutta ylpeydenkehyksessä rehevä naiseus häviää miltei olemattomiin. Järjestelmällisesti naiseutta representoidaan kehyksessä oikeastaan vain *pidempien hiusten* avulla. Armeijassa vain hiukset erottavat naiset miehistä. Näin asiaa arvioi Ilmasotakoulun apulaisjohtaja, alokas Kimmo Kauppinen ja armeijaan aikova nuori nainen.

"Mistä sen tietää, että se on tyttö?"

"Sillä on letti niskassa", Ilmasotakoulun apulaisjohtaja, majuri Ensio Paalijärvi opasti sankkaa lehdistöä, joka oli seuraamassa, pääsevätkö ilmavoimien ensimmäiset naislentäjät alkeiskoulutuskone Vinkoilla taivaalle. (HS8.)

Alokas Kimmo Kauppinen toteaaakin, että Pohjoisaho eroa joukosta oikeastaan kuin hieman pidempien hiustensa takia. (RV17.)

Omalla käyttäytymisellään lunastaa paikkansa missä tahansa yhteisössä. Miksei siis myös armeijassa? En tule erottautumaan massasta ensi tammikuun pakkasaamuna rynnätessäni kasarmin nurkilla muuten kuin pitempien hiuksieni vuoksi. (RV30.)

Pitkät hiukset ovat perinteisesti merkinneet naisellisuutta ja naisellista seksuaalisuutta. 1880-luvun lopulla lyhyet hiukset symboloivat sukupuolten tasa-arvopyrkimyksiä. Mainoskuvien tuottamaa sukupuolisuutta tutkinut Leena-Maija Rossi arvioi, että käsitykset hyväksyttävästä naiskampauksesta ovat vuosisatojen saatossa muuttuneet ja moninaistuneet. Esimerkiksi suomalaisessa nykymainonnassa sukupuolten tasa-arvoisuutta merkitään usein naisten lyhyehköillä, mutta selvästi miesten lyhyistä hiuksista poikkeavilla kampauksilla. (Rossi 2003, 38.)

6.3.1 Tukasta tunnistaa sukupuolen

Kun naisten palvelus alkoi, puolustusvoimissa päätettiin, varusnaisille sallittaisiin pitkät hiukset. Hiukset olisi pidettävä siististi kiinni, eivätkä ne saisi heikentää palvelusturvallisuutta. Hiukset eivät esimerkiksi saa jäädä kiinni kypärään tai valua silmille. Ratkaisua perusteltiin sillä, että naisista ei pyritä armeijassa tekemään miehiä. (Kt. esim. RV5.) Miesten hiusten pitää armeijassa olla lyhyet.²⁹ Maastopuku peittää ruumiin, ja kun korut ja näkyvä meikki on kielletty, hiukset ovat miltei ainoa tapa esittää naiseutta armeijassa ja erottautua miehistä.

Ennakkoluulonkehyksessä, jossa naisen onnistumista sotilaan tehtävissä epäillään, naiseutta kuvataan runsaasti. Sen sijaan ylpeydenkehyksessä, jossa nainen on todettu hyväksi sotilaaksi, naiseutta esitetään minimaalisesti. Onko niin, että onnistuessaan nainen on sotilas, epäonnistuessaan naissotilas?

²⁹ Monissa Euroopan maissa, esimerkiksi Ruotsissa, sallitaan miehille pitkät tai pidemmät hiukset ja siisti parta. Sveitsissä sotilas saa pitää myös korvakoruja.

Kuitenkaan ei ole samantekevää, minkälainen tukka varusnaisilla on. Epävirallinen normisto kehottaa naisia pitämään hiuksensa naisellisina eli säilymään tunnistettavasti naisina.

Varusnaiset sanovat, että liian lyhyistä hiuksista saa kielteistä palautetta varusmiehiltä. --Upinniemessä on ollut yksi siiliksi itsensä ajellut naissotilas. Oksalla ja Arpiaisella on lyhyehköt, mutta silti naiselliset hiukset. - Ei kannata yrittää olla niin kuin mies. Se olisi virhe. Sitä pojat inhoaa yli kaiken. (IL15.)

Oksa ja Arpiainen paljastavat, että myös varusmiehet ottavat kantaa siihen, minkälaiset varusnaisten hiukset pitää olla. Varusnaiset kertovat, että parhaan tuen taistelutovereiltaan saa, kun ei ”yritä olla niin kuin mies”. Vastaavasti Yhdysvaltojen armeijassa naisia on ohjeistettu pitämään hiuksensa lyhyinä, muttei epänaisellisina (Kumar 2004, 299). Butlerin käsitys siitä, että sukupuoli tehdään eleissä ja teoissa ja että niissä sukupuoli tulee ymmärrettäväksi, ilmenee tässäkin. Ylpeydenkehyksessä sukupuolta toistetaan naisellisimmilla hiuksilla, joiden myötä henkilö ymmärretään naiseksi. Miksi hiuksilla muuten olisi niin paljon väliä?

Olen muutaman kerran kuullut upseerin sanovan, että "armeijassa ei ole miehiä eikä naisia, on vain sotilaita". (Katso myös RV81, Okoye 2006.) Väittämää perustellaan sillä, että antaessaan tehtäviä alaisilleen johtaja ei käskytä miehiä tai naisia vaan sotilaita. Tärkeintä on, että asia tulee hoidettua. Hyvässä ajatuksessa on kuitenkin sukupuolisokeuden siemen, nimittäin yleisen ymmärryksen mukaan kuitenkin näemme ihmiset joko miehinä tai naisina. Sotilas eli ihminen ei voi lopettaa sukupuolen tekemistä, vaikka haluaisi, sen takia sukupuolten kieltäminen olisi sukupuolisokeutta eikä sukupuolisensitiivisyyttä.

Tuon esimerkin tässä yhteydessä esille sen takia, että kehysanalyysin ja representaatioiden lähiluvun mukaan vaikuttaa siltä, että armeijan sukupuolijärjestys vaatii kaksi tunnistettavasti erilaista sukupuolta. Jos armeijassa tavoiteltaisiin yhtä sotiluutta, kannattaisi kaikille määrätä lyhyt tukka. Varusnaisten näkemys siitä, ettei "kannata yrittää olla niin kuin mies" vahvistaa tätä ajatusta. Oksa ja Arpiainen kertovat, että heidän palvelusaikanaan Upinniemessä on palvelut hiuksensa kokonaan pois leikannut varusnainen (IL15), mikä kertoo siitä, että kaikki eivät suostu kahden tunnistettavasti erilaisen sukupuolen esittämiseen. Ratkaisu on varusnaisten mielestä virhe, sillä varusmiehet kritisoivat niin toimivia naisia. Näin ne sukupuolen toistot, jotka eivät asetu heteroseksuaalisen matriisin mukaisiin aseisiin miehiksi tai naisiksi, syrjäytetään tai tehdään naurunalaisiksi. Sukupuolen toistin toistamisesta seuraa rangaistus.

6.3.2 Tukka myös tasa-arvon kamppailun kenttänä

Naisten hiukset eivät ole vain naisten oma asia. Pitkistä hiuksista on käyty ja käydään mediassa kamppailua. Tutkimuksen aineistoon kuuluu kuusi juttua, jotka käsittelevät yksinomaan naisten

hiuksia. Palveluksen alkaessa varusnaisten pitkien hiusten nähtiin loukkaavan miesten tasa-arvoa armeijassa, mistä kanneltiin sekä puolustusministerille että tasa-arvovaltuutetun toimistoon. (SK5, SK11.) Vuonna 1996 Laskuvarjojääkärikoulu määräsi kaikkien oppilaidensa hiukset niin lyhyiksi, että ne mahtuvat vapaana kokonaan hyppykypärän alle. Erikoisjoukoissa ratkaisua perusteltiin palvelusturvallisuudella. (RV8.) Ehkä yllättävin veto tapahtui vuonna 2000, kun Varusmiesliitto vaati kaikkien varusnaisten hiuksia lyhyiksi palvelusturvallisuuteen vedoten. (HS12, RV50, SS11.)

Liitto huomauttaa julkilausumassaan myös, että pitkät hiukset ja niiden sitomiseen käytetyt soljet ja hiusneulat ovat selvä palvelusturvallisuusriski. (HS12.)

Hallituksen esityksessä olleen selvityksen mukaan vaaratilanteita on mahdollisesti ollut. (RV50.)

Liiton kannanotto uutisoitiin, mutta puolustusvoimat ei lähtenyt keskustelemaan aiheesta, eikä ohjesääntöä muutettu. Vuonna 2001 Varusmiesliitto valitsi puheenjohtajakseen 2001 reservin kersantti Taina Väänäsen, pitkätukkaisen naisen.

Tammikuussa 2007 Suomen Kristillisdemokraattien puheenjohtaja kansanedustaja Päivi Räsänen otti tukka-asian uudelleen esille ja vaati myös miehille mahdollisuutta pitää pitkää tukkaa armeijassa. Räsänen mielipide uutisoitiin iltapäivälehdissä ja 4.1.2007 Iltä-Sanomien aloitti verkkosivuillaan keskustelun aiheesta, jota käytiin 10 päivän ajan. Keskusteluun kertyi tuona aikana 625 kommenttia. Keskustelussa miesten lyhyitä hiuksia pidettiin sotilaallisina ja niitä perusteltiin palvelusturvallisuudella sekä mukavuudella kenttäoloissa. Monissa kommentteissa myös arvosteltiin puolustusvoimien toimintaa epätasa-arvoiseksi, kun jokin asia sallitaan naisille, muttei miehille. Sivujuonena keskustelussa oli pohdiskelu siitä, yrittikö Räsänen saada puolustusvoimat muuttamaan hiusohjeitaan ennen pitkätukkaisen poikansa armeijaan menoa. (Iltasanomat 2007.)

Kenties puolustusvoimat ei ole ollut halukas sallimaan miehille pitkiä hiuksia sen takia, että kahden tunnistettavasti erilaiseen sukupuoleen perustuva sukupuolijärjestelmä horjuisi, jos pitkätukkainen taistelija voisikin olla mies.

Kehysanalyysissä totesin, että ylpeydenkehystä voi löytää kilpailun metaforan, jossa naiset ja miehet asetetaan vastakkain kilpailemaan paikoista johtajakoulutukseen. Ylpeydenkehyksessä sukupuolten mahdollista suhdetta toisiinsa ei korosteta. Ammannan ensimmäisestä analyysistäni ja arvioin, että ylpeydenkehyksessä sukupuolet asemoidaan armeijassa toistensa kilpakumppaneiksi. Romanttiset suhteet vastakkaiseen sukupuoleen eivät ensisijaisesti kuulu ylpeydenkehysten menestyvien varusnaisten palvelukseen vaan miesten kanssa kilpaillaan. Kilpailun takia sukupuolten suhde toisiinsa ei ole sisarellinen tai veljellinen taistelutoverisuhde. Sen takia kehyksessä säilyy ainakin *mahdollisuus* romanttisiin suhteisiin. Myös sen takia on tärkeää, että

sukupuolet säilyvät tunnistettavasti erilaisina. Mahdollisuutta heteroseksuaalisen matriisin mukaiseen haluun ei kielletä.

6.4 Arjenkehyyksen sirpaleiset toisin toistot

Arjenkehys täydentää ennakkoluulon- ja ylpeydenkehysten väliin jäävää kuilua. Arki sijaitsee epäilysten ja menestystarinan välissä. Arjenkehyyksessä konkreettinen palveluksenkuvaaminen on tärkeämmässä roolissa kuin muissa kehyyksissä. Lisäksi arvioin, että kehyyksessä keskitytään pikemminkin toiminnan kuin sukupuolen kuvaamiseen. Ennakkoluulon- ja ylpeydenkehyykset keskittyvät pitkälti sukupuoleen ja ammentavat sekä epäonnistumiset että onnistumiset naiseudesta.

Aiemman kehysanalyysipohjalta arvioin, että naiseutta representoidaan arjenkehyyksessä vähemmän kuin aiemmissa kehyyksissä. Oletukseni osui oikeaan. Arjenkehyyksen sukupuolen representaatiot ovat repaleiset, enkä pysty kuvailemaan tarkasti naiseuden tai mieheyden rakentumista kehyyksessä. Sen sijaan arjenkehys ainakin ohimennen kyseenalaistaa heteroseksuaalisen matriisin, joka on ennakkoluulon- ja ylpeydenkehyyksissä elinvoimainen.

Naisten asepalveluksen alkaessa pohdittiin, alkavatko varusmiehet ja varusnaiset seurustella keskenään. Vuonna 2002 Ruotuväki tarttui teemaan uudelleen ja ryhtyi selvittämään, onko varusmiesten ja varusnaisten välisiä suhteita ollut paljon ja miten ne ovat vaikuttaneet palvelukseen. "Kun sotapoika sotilaan tapasi" -jutun aiheena ovat romanssit armeijan harmaissa. Jutussa on haastateltu nimimerkin suojissa varusnaista, joka löysi poikaystävän armeijasta. "Jutan" ja "Nikon" suhde osoittaa, että seurustelusuhteitakin armeijassa syntyy. Ne voivat piristää palvelusta, mutta aiheuttaa myös vaikeuksia, mikäli lommat eivät ole samaan aikaan tai jos seurusteleva pari otetaan varuskunnan silmätikuksi. Jutun peruskaava noudattaa heteroseksuaalisen matriisin vaatimuksia. Eli parisuhteen muodostavat kaksi eri sukupuolta olevaa henkilöä. Poikkeuksellisen jutusta tekee se, että siinä viitataan myös miesten välisten suhteiden mahdollisuuteen.

Naisten vapaaehtoisen asepalveluksen tultua mahdolliseksi 1995, ilmassa oli jonkin verran ajatuksia siitä, tuovatko mahdolliset ihastumiset pulmia palvelukseen. Kokemus on kuitenkin osoittanut, ettei tällaista ole tapahtunut. Myöskään poikien välisestä ystävyyydestä ei tiettävästi ole koitunut ongelmia.

Juttuun haastateltu komppanian varapäällikkö kertoo, että ohjeeksi sukupuolten väliseen käyttäytymiseen käy Yleisessä Palvelusohjesäännössä määritelty sotilaallinen käyttäytyminen. Sen ansiosta mitään ongelmia ei ole ilmennyt.

- En ole koskaan kuullut mitään. Sekä naiset että miehet ymmärtävät kuinka toimitaan, kertoo varapäällikkö.

Mutta entäpä poikien välinen puuhastelu? - Tämä ei ole sellainen varuskunta, yliluutnantti naurahtaa.

Jutussa puhutaan homoseksuaalisten suhteiden mahdollisuudesta, ensimmäistä ja viimeistä kertaa aineistossa. Tekstikatkelma pikemminkin osoittaa heteroseksuaalisen matriisin erityisen pakottavuuden *armeijassa*. Yliluutnantti määrittelee, ettei varuskunta ole *sellainen* varuskunta ja naurahtaa päälle. Heteroseksuaalisen matriisin ulkopuolelle jäävät identiteetit - ja tässä tapauksessa edes viittaus sellaisten identiteettien olemassa oloon - kielletään ja tehdään naurunalaiseksi.³⁰

Hegemoninen maskuliinisuus pitää järjestyksessä paitsi naisten representaatioita myös muut "toiseudet", joiksi Jokinen luettelee armeijaslangissa kuuluvat hipit, hintit, sivarit, mustalaiset, pitkäkatkat, lapset ja naiset (Jokinen 2004, 132–134). Jonkinlaista armeijaslangia on myös ilmaisussa "poikien välinen puuhastelu", joka tuskin on kovin poliittisesti korrekti tapa puhua miesten välisistä suhteista tai homoseksuaalisuudesta. Epäilenkin, että viittaus on saatu ujutettua juttuun ainoastaan huumorin keinoin.

Tekstikatkelma ei kuvaa kattavasti arjenkehysten sukupuolten representaatioita eikä sukupuolten suhdetta toisiinsa. Sillä on kuitenkin oma arvonsa harvinaisen toisin toistamisen esimerkkinä. Osaltaan se kertoo siitä, että ennakkoluulon- ja arjenkehykset eivät yksin määritä naisten vapaaehtoista asepalvelusta tai sukupuolen kuvausta armeijakontekstissa.

6.5 Yhteenvetoa

Olen tässä luvussa analysoinut sukupuolten representaatioita aineistossani. Sukupuolta, erityisesti naiseutta, rakennetaan kussakin kehyksessä eri tavoin. Olen kiteyttänyt kunkin kehyksen tavan esittää sukupuolta ja kehyksen suhteen heteroseksuaaliseen matriisiin taulukossa 6-1, joka on seuraavalla sivulla.

---

³⁰ Televisiossa on draaman keinoin käsitelty homosuhteita armeijassa. Vuonna 2001 Salatuisissa Elämissä Kalle Laitela löysi elämänsä rakkauden armeijassa yliluutnantti Kuisma Savolaisesta. Jaksoja kuvattiin myös Sodankylän Jääkäriprikaatissa. (Salatut elämät 2007)

Taulukko 6-1. Kehysten asemituminen suhteessa heteroseksuaaliseen matriisiin

	Ennakkoluulo	Ylpeys	Arki
Sukupuolen kuvaaminen	- Naista esitetään kuvailemalla sekä biologista että sosiaalista naista - Mieheys taustalla hegemonisena maskuliinisuutena	- Naiselliset hiukset symboloivat naiseutta - Mieheys taustalla hegemonisena maskuliinisuutena	-
Sukupuolten suhde toisiinsa	- Romanttinen	- Kilpailuasetelma - Mahdollisuus romanttisuuteen säilytetään	- Romanttinen - Mahdollisuus myös samaa sukupuolta olevien suhteeseen näyttäytyy
Kehyksen suhde heteroseksuaaliseen matriisiin	Vahvistaa	Vahvistaa	Vastustaa hentoisesti
Yhteiset piirteet kehyksille: ammattistatuksen esittely, perhesuhteiden selvittäminen, harrastusten määrittely usein poikamaisiksi tai poikamaisista harrastuksista kieltäytyminen.			

Ennakkoluulonkehityksessä naiseutta rakennetaan representoimalla sekä biologista naista että sosiaalista naista. Ylpeydenkehityksessä naiseutta toistetaan miltei yksinomaan pidempiä hiuksia kuvailemalla. Mieheyttä ei ennakkoluulon- eikä ylpeydenkehityksissä erikseen juuri esitetä vaan mies on itsestäänselvyys, jota vasten naiseuden representaatiot saavat merkityksensä. Vaatimus kahdesta tunnistettavasti erilaisesta sukupuolesta täyttyy. Sukupuolet asettuvat representaatioissa vastakkain toistensa halun kohteeksi. Ennakkoluulonkehityksessä asetelma on selvä. Ylpeydenkehityksessä sukupuolet ovat kilpailuasemassa toisiinsa nähden, mutta mahdollisuus haluun säilyy, sillä sukupuolet ovat tunnistettavasti keskenään erilaiset.

Arjenkehystä käsiteltiin ainoastaan yhden esimerkin kautta. Esimerkistä voi löytää rahtusen sukupuolen toisin toistamista, sillä siinä viitataan homoseksuaalisten suhteiden mahdollisuuteen. Arjenkehityksen toisin toistaminen ei uhkaa heteroseksuaalisen matriisin valtaa, sillä siinäkin homoseksuaalisten suhteiden mahdollisuus yksinkertaisesti kielletään. Poikkeava esimerkki osoittaa tavanomaisten representaatioiden voiman ja vallan.

Varusmiesten vähyys aineistossa vaikuttaa siihen, että sukupuolten representaatioiden lähiluku jää enimmäkseen naiseuden analyysiksi. Samalla analyysi jähmettää varusmiehet homogeeniseksi

ryhmäksi, mitä he eivät oikeasti ole. Aineistosta ei kuitenkaan voi poimia sellaista mitä siellä ei ole, tässä tapauksessa runsasta mieheyden representointia. Arvioinkin, että mieheyttä ei armeijakontekstissa tarvitse erityisesti tehdä. Kuitenkin se, että feminiiniset representaatiot määritellään "poikkeaviksi" armeijakontekstissa, on samalla myös "luonnollisen" maskuliinisuuden ja mieheyden tekemistä.

Sanomalehtiaineistoa tarkastelemalla voi väittää, että naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja varusnaisia käsittelevissä jutuissa rakennetaan sangen perinteistä sukupuolisuutta. Sukupuolta esitetään ja toistetaan armeijassa varsin perinteisesti, heteroseksuaalisen sukupuolijärjestelmän mukaisesti. Viitteitä siitä, että naisten vapaaehtoinen asepalvelus olisi muuttanut sitä, mitä ymmärrämme naiseudeksi tai mieheydeksi, ei juuri löydy.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa tutkinut naisten vapaaehtoisen asepalveluksen ja varusnaisten kehystämistä sanomalehtiaineistossa. Keskeisenä menetelmänä olen käyttänyt kehysanalyysiä, jota olen ensin pohjistanut määrällisellä teemoittelulla ja sen jälkeen tarkentanut vielä sukupuolten representaatioiden lähiluvulla.

Tutkimukseni tärkeimmät tulokset ovat analyysin tuloksena löydetty ennakkoluulon-, ylpeyden- ja arjenkehukset, joiden kautta naisten vapaaehtoista asepalvelusta on 1995–2005 sanomalehdissä määritelty. Ennakkoluulon-, ylpeyden-, ja arjenkehukset mallintavat naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja varusnaisia omista näkökulmistaan. Myös sukupuolta, enimmäkseen naiseutta, rakennetaan kussakin kehyksessä eri tavoin.

Ennakkoluulonkehyksessä vaikuttaa perinteinen ymmärrys sukupuolten työnjaosta ja tehtävistä kulttuurissamme. Naisten armeijaan meno on muutos, jonka seurauksista ei voi olla varma. Ennakkoluulonkehyksessä keskeisinä rakentajina ovat toimittajat, jotka tarkastelevat naisten armeijataipaleen alkua epäillen naisten kykenevyyttä suoriutua armeijasta. Kehyksessä varus naiset, kasarmin kaunottaret, esitetään kaiken puolin feminiinisesti. Naiseutta representoidaan yksityiskohtaisesti aina kuukautisia myöten. Sukupuolet asettuvat kehyksessä romanttiseen suhteeseen toisiinsa nähden, huolimatta siitä, että varusnaisten ja varusmiesten seurusteluun ei rohkaista ja julkiset hellyydenosoitukset on kielletty. Kehyksessä toistetaan sangen perinteistä sukupuolisuutta, heteroseksuaalista matriisia kunnioittaen.

Ylpeydenkehysten selkäranka on varusnaisten menestyminen johtajakoulutusvalinnoissa. Vapaaehtoista asepalvelusta suorittavista naisista yli puolet saa johtajakoulutuksen, kun vastaavasti varusmiehistä koulutuksen saa vajaa kolmannes. Ylpeydenkehyksessä korostetaan sukupuolten tasapäistä suoriutumista armeijassa, naisten palveluksen ongelmattomuutta sekä varusnaisten sukupuoleen ja vapaaehtoisuuteen perustuvaa motivaatiota. Sekä puolustusvoimien kantahenkilökunta että varus naiset tukevat menestystarinaa, minkä ansiosta ylpeydenkehys nousee hallitsevaan asemaan muihin kehysiin verrattuna. Ylpeydenkehyksessä naiseutta representoidaan ainoastaan pidemmällä hiuksilla. Esimerkillisiin suorituksiin kykenevän varusnaisen erottaa varusmiehestä vain naisillisempi frisyryri. Sukupuolet ovat kehyksessä toisiinsa nähden kilpailuasemassa. Naisten erilaisten hiusten ansiosta sukupuolet ovat kuitenkin tunnistettavasti erilaiset, minkä ansiosta kehyksessä säilyy mahdollisuus naisten ja miesten välisiin suhteisiin. Menestyvä varusnainen on samaa sukua vahvan suomalaisen naisen kanssa, joka löytyy myös niin kotimaisista elokuvista kuin sosiologian teksteistä. (Lempiäinen 2002, 31–32; Rossi 2003, 64–65.)

Arjenkehys on vaimea ja repaleinen kehys, jonka piirteet tulevat parhaiten esille verrattuina ennakkoluulon- ja ylpeydenkehysiin. Kaksi ensimmäistä kehystä kiinnittää huomionsa asepalvelusta suorittavan naisen sukupuoleen, arjenkehys tarkastelee ensisijaisesti palvelusta, ei niinkään sukupuolta. Arjenkehyksessä hajallaan olevat toimijat, tutkijat, toimittajat ja muutama varusnainen, kyseenalaistavat erityisesti ylpeydenkehystä. Johtajakoulutuksen saanut nainen haastetaan kentällä, eikä vapaaehtoisuuteen perustuva motivaatio selitä naisten menestystä alkua pidemmälle. Kehys täydentää keskustelua naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta, muttei uhkaa aiempia määrittelyjä. Sukupuolta rakennetaan kehyksessä pitkälti perinteisesti, mutta kehyksestä löytyy myös esimerkki, jossa viitataan mahdollisuuteen, että armeijassa voisi olla myös muita suhteita, kuin miesten ja naisten välisiä suhteita.

Kehykset asettuvat kymmenen vuoden aikajanelle siten, että naisten vapaaehtoisen asepalveluksen alkaessa 1995 aktivoituu ennakkoluulonkehys. Se hallitsee ensimmäisen vuoden juttuja, mutta ylpeydenkehys ilmestyy aineistossa jo 1996 ja alkaa nopeasti hallita naisten asepalveluksen määrittelyä. Arjenkehys esiintyy aineistossa ensimmäistä kertaa selvästi 1999 ja näkyy jutuissa siellä täällä vuoteen 2005 saakka. Kehykset kilpailevat keskenään, ja aivan aikajanan lopussa ennakkoluulonkehys kurkistaa uudelleen, mikä muistuttaa siitä, että määrittelykamppailuissa eri näkökulmat vain harvoin kuolevat kokonaan.

7.1 Tutkimuksen arviointia

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, miten naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja varusnaisia on suomalaisessa sanomalehdistössä määritelty. Sen lisäksi olin kiinnostunut siitä, minkälaista sukupuolisuutta varusnaisia käsittelevissä jutuissa rakennetaan. Tätä tehtävää varten keräsin parinsadan lehtijutun aineiston, valitsin analyysimenetelmäksi kehysanalyysin ja täydensin sitä sukupuolten representaatioiden lähiluvulla, jonka asetin keskustelemaan Judith Butlerin sukupuolen tekemiseen liittyvien käsitteiden kanssa. Näin jälkeempäin arvioin, että tutkimukseni eri osat, teoria, menetelmä ja aineisto, sopivat yhteen melko hyvin. Myös taustoittavaa mediatutkimusta sotilasnaisista löytyi kiitettävästi, kun maltoin etsiä sitä tarpeeksi kaukaa.

Mielestäni aineistoni on kattava ja antaa monipuolisen kuvan siitä, miten naisten vapaaehtoista asepalvelusta ja varusnaisia on sanomalehdissä käsitelty. Maakuntalehdissä näkyi selvästi oman alueen merkitys, omien varuskuntien varusnaiset oli käsitelty monissa jutuissa. Lehdet myös suhteuttavat omaa aluettaan muuhun Suomeen. Esimerkiksi Savon Sanomat uutisoi "vain laivasto kiinnostaa enemmän kuin Savon prikaati". (SS6.) Myös toiveeni kahden erilaisen lehden, Iltalehden ja Ruotuväen, kohdalta täyttyivät. Iltalehden räväkkä tyyli näkyi jutuissa ja aiheissa.

Esimerkiksi kun Demi Mooren tähdittämä elokuva G. I. Jane ilmestyi vuonna 1998, Iltalehti vei kaksi varusnaista arvioimaan elokuvaa suhteessa suomalaiseen asepalvelukseen. (IL15.) Ruotuväen jutut yllättivät moniäänisyydellään. Suuri osa tälle tutkimukselle tärkeiksi muodostuneista varusnaisten kirjoittamista kolumneista ja reportaaseista on julkaistu nimenomaan Ruotuväessä. Huoleni siitä, että puolustusvoimien ääni tunkisi aineistossa läpi juuri Ruotuväen kautta, oli turha. Kaikki kolme kehystä näkyvät myös Ruotuväen jutuissa.

Myös analyysimenetelmäni, kehysanalyysi, toimi melko hyvin. Puristin laajasta aineistosta kolme erilaista kehystä, jotka myös kuvaavat muutosta naisten asepalveluksen kirjoittelussa. Suurin ongelmani kehysanalyysin kanssa ei ollut niinkään menetelmässä vaan tarkastelun kohteessa. Koska naisten vapaaehtoisen asepalvelus ei ole yhteiskunnallinen ongelma tai kiistakysymys, eri toimijoiden näkökulmat ovat melko lähellä toisiaan. Ennakkoluulon- ja ylpeydenkehukset esittelevät jyrkimmät näkökulmat aiheeseen ja niiden löytämisen jälkeen olikin melko vaikeaa rakentaa kolmas kehys, jossa olisi johdonmukaisesti vertailtavissa muihin kehyksiin. Vaikka arjenkehys ei ilmene aineistossa selvinä metaforina tai iskulauseina, pidin välttämättömänä osoittaa, että ennakkoluulon- ja ylpeydenkehukset eivät ole ainoat kehykset, joiden läpi naisten asepalvelusta on sanomalehdissä määritelty.

Kehysanalyysi on hyvin tutkijakeskeinen menetelmä ja toinen tutkija voisi löytää samasta aineistosta aivan toiset kehykset. Analyysin kattavuudella on laadullisessa tutkimuksessa tarkoitettu muun muassa sitä, ettei tutkija saa perustaa tulkintojaan satunnaisiin poimintoihin (Mäkelä 1990, 53). Olen pyrkinyt tutkimuksessa perustelevaan tekstikatkelmin kehysten rakentumista. Ainoastaan arjenkehysissä olen joutunut luottamaan vain muutamien esimerkkien voimaan, mikä toisaalta osoittaa myös kehysten vaatimattomuutta aineistossa.

Tutkimukseni kolmas askel, sukupuolten representaatioiden tarkasteleminen kehyksissä, oli antoisa ja haastava vaihe tutkimuksen teossa. Oli kiinnostavaa pureutua syvemmällä kehyksiin ja etsiä tapoja, miten sukupuolta sanomalehdissä esitetään. Kuten Ojajärvi muistuttaa (2004, 256), sukupuolten erilaisuutta korostava sukupuolen järjestys on rakennettu keskeiseksi useissa median lajityypeissä. Tämä näkyi myös sanomalehtiaineistossa. Varsinkin ennakkoluulonkehyksessä varusnaisuus ymmärretään hyvin erilaisena kuin varusmieheys. Sukupuolen performatiivisuuden ja heteroseksuaalisen matriisin vahvuus teoreettisina käsitteinä on siinä, että ne rohkaisevat tarkastelemaan tavallistakin sukupuolta tekemisenä ja toistona. Kun varusnaisen sukupuoli esitetään "poikkeuksellisena" armeijakontekstissa, vahvistetaan käsitystä mieheyden luonnollisuudesta. Sillä, että naiseutta ei haluta esittää "luonnollisena" armeijassa, pystytään vahvistamaan käsitystä "miesten koulusta", vaikka naiset olisivat olleet armeijassa vuosia. Olenkin

analyysissäni yrittänyt nostaa esille myös mieheyden rakentumista sekä arvioida, milloin sukupuolia erityisesti työnnetään etäälle toisistaan.

Kehysanalyysiin nojautuminen on mahdollistanut monipuolisen analyysin. Samalla kehukset ovat rajoittaneet ilmiötä, joihin olen aineistossani kiinnittänyt huomioni. Ne asiat ja ilmiöt, jotka kehukset sivuuttavat, jäävät myös tutkimuksessani tarkastelun ulkopuolelle. Kehyksen sivuuttavat kielteiset aiheet, kuten ahdistelun, sillä mikään kehyksistä ei määrittele naisten vapaaehtoista asepalvelusta ongelmista käsin.

Kehysanalyysin täydentäminen sukupuolten representaatioiden tutkimisella suuntasi ja rajasi tutkimusta muutenkin runsaasti. Monet kysymykset, joihin kehysanalyysin avulla voisi saada vastauksen, jäivät käsittelemättä tutkielman rajojen tullessa vastaan. Erityisesti toimijaryhmiä olisi ollut kiinnostavaa analysoida tarkemmin. Olisin mielelläni selvittänyt myös, mitä kautta varusnaisia käsittelevät jutut päätyvät lehteen ja miten paljon puolustusvoimat siihen vaikuttaa.

7.2 Oman aseman pohdintaa

Johdannossa kerroin omasta taustastani ja kokemuksista armeijan harmaissa. Tutkimusta tehdessäni koin, että henkilökohtainen suhde aiheeseen oli välillä hyödyllinen, toisinaan taakka. Tiedän, minkälaista on asepalveluksen arki sekä miltä tuntuu kuulua näkyvään vähemmistöön. Aineistoon perehtyessäni aikaa ei kulunut asepalveluksen yksityiskohtien selvittämiseen. Sen sijaan analyysivaihetta hidasti suuttumus ja sitä seurannut väsähtäminen. Osa aineiston varusnaisia aliarvioivista kommentteista ja määritelmistä sai minut hermostumaan. Tuohtuneena kävelin ympäri asuntoa ja luin otteita aineistosta miehelleni. Minun piti reagoida ennen kuin pystyin asettamaan yksittäiset kommentit osaksi aineistoa ja tarkastelemaan niiden merkittävyyttä kokonaisuuden osana. Loppujen lopuksi luulen, että voimakas reagoiminen oli hyvästä, sillä se muistutti etäisyydestä ja analyysittisyydestä, jota tutkijan on syytä kohteeseensa pitää. Omat näkemyksensä ja tunteensa voi erottaa analyysistään vain, mikäli ne on tunnistanut.

7.3 Mahdollisia jatkotutkimuksen kohteita

Tutkimukseni avaa monenlaisia suuntia erilaisille jatkotutkimuksille. Tässä tutkimuksessa raapaisen tasa-arvokysymyksen pintaa. Tasa-arvon ja naisten vapaaehtoisen asepalveluksen suhde on haastava. Alun perin naisten asepalvelusta ei ole perusteltu tasa-arvolla, mutta sanomalehtiaineisto paljastaa, että tasa-arvokysymyksenä se kuitenkin ymmärretään. Puolustusvoimien suhde tasa-arvoon on vanhastaan ristiriitainen. Varusmieskoulutuksen alussa puolet ikäluokasta laitetaan samalle viivalle. Olosuhteet ja annettava koulutus on kaikille sama koulutustaustasta, sukupuolesta tai kotiseudusta riippumatta. Mallin tasa-arvoisuutta ei voi kieltää.

Toisaalta armeijan rakenne on ehdottoman hierarkkinen. Puolustusvoimien tasa-arvokäsitysten selvittäminen olisi kiinnostavaa. Samalla voisi tutkia, vaikuttaako naisten armeijassa olo tasa-arvokäsityksiin.

Puolustusvoimat on hyötynyt varusnaisista tuhansien palstamillimetrien ja televisiosekuntien verran. Naisista armeijassa on kirjoitettu paljon, heidän äänensä on kuulunut radiossa, kasvot ovat näkyneet televisiossa. Naisten pr-arvoa ei ole yritettykään kiistää. Myös puolustusvoimien mainoskampanjoissa näkyy naisia. Olisi paikallaan tarkastella, missä määrin naiset ovat puolustusvoimien moni- ja tasa-arvoisuuden mannekiinejä, ja selvittää näkyvätkö naisten representoimat myönteiset arvot oikeasti armeijan toiminnassa.

7.4 Kysytäänkö naisilta aina väärä asioita?

Tutkielmani aluksi kerroin tapauksesta, jossa koulukaverini komppanianpäällikkö oli kieltänyt varusnaisia tarjoutumasta vapaaehtoisiksi taistelunäytöksen yhteydessä annettaviin haastatteluihin, sillä "naisilta kysytään aina väärä kysymyksiä". Nyt kun olen lukenut ja analysoinut parisataa naisten asepalveluksesta ja varusnaisista kertovaa juttua, on ehkä syytä pohtia väitettä tarkemmin. Arvelen, että komppanianpäällikkö on lausahuksellaan tarkoittanut sitä, että varusnaisilta kysytään aina, minkälaista on taistelunäytöksen tekeminen *miesten* kanssa, ja miten *miehet* suhtautuvat taistelunäytöksen *ainoan naiseen*. Näin huomio ei kohdistukaan enää taistelunäytökseen vaan sukupuoliin, joka useasti on *naisen* sukupuoli.

Sukupuoleen liittyvät kysymykset ovat mielestäni paikallaan – aina joskus. Jos jokin muutos vaikuttaa erityisesti naisiin tai miehiin armeijassa, on asiaa ehdottomasti kysyttävä asianomaiselta sukupuolelta. Ajatus siitä, että varusnaiset ja varusmiehet väkisinkin kokisivat arkisen palveluksen, tai esimerkin taistelunäytöksen, lähtökohtaisesti eri tavoin sukupuolensa takia, on mielestäni kummallinen. Jos taas toimittaja on varma siitä, että sukupuoli vaikuttaa käsillä olevaan asiaan ratkaisevasti, niin asiaa voisi kysyä *molemmilta* sukupuolilta.

Olen pohtinut myös sitä, onko varusnaisten kannalta hyvä asia, että heiltä usein kysytään, miksi he ovat armeijaan menneet. Ei välttämättä. Kysymykset armeijaan menon syistä ja siitä, miltä palvelus naisesta tuntuu, korostavat ratkaisun poikkeavuutta. Erityisesti silloin, kun unohdetaan, että myös 3000 muulla naisella on ollut jokin syy hakeutua armeijan harmaisiin.

Aineistoni analyysi osoitti, että varusnaisia haastatellaan tavallisesti esimiehen seisoessa vieressä ja omalla nimellä. (Katso edellä 5.3.3.) Tällöin varusnaisten mielipiteet ja kertomukset palveluksesta pysyvät taatusti samanlaisia kuin ennenkin. Journalistisesti hyvä ratkaisu voisi olla

varusnaisten ja varusmiesten (!) haastattelemisen muualla kuin puolustusvoimien tarjoamissa tapahtumissa. Kenties myös taustahaastattelut, joissa nimet pysyisivät toimittajan tiedoissa, olisivat välillä paikallaan. En pyri tällä lietsomaan "paljastusjuttuja puolustusvoimista" vaan muistutan, että varuskunnassa tehty, muutamalla kommentilla höystetty reportaasi harvoin kertoo mitään uutta.

Lopuksi todettakoon, että vaikka varusnaisilta usein kysyttäisiinkin samoja asioita, esitän, että toimittajat saisivat itse päättää, ketä he haastattelevat. Toivon myös, että joskus haastateltaisiin varusmiestä siitä, minkälaista on olla varus*mies*.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

- Addis, Elisabetta – Russo, E.Valeria – Sebesta, Lorenza (1994): *Women Soldiers – Images and Realities*. St. Martin's Press, New York.
- Alasuutari, Pertti (1994): *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere.
- Allan, Stuart (1999): *News Culture, Issues in Cultural and Media Studies*. Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
- Aslama, Minna – Jääsaari, Johanna (2004): *Sillä silmällä. Naiset, populaari politiikka ja mediajulkisuus*. Naistutkimus 4/2004.
- Aslama, Minna (2006): *Teoksessa Mäkelä, Anna – Puustinen, Liina – Ruoho Iris (toim.) Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen. Sukupuoli numeroina*. Gaudeamus, Helsinki.
- Beauvoir, Simone de (1988): *The Second Sex*. Pan Books, Lontoo.
- Bragg, Rick (2003): *I am a soldier, too. The Jessica Lynch Story*. Vintage Book, New York.
- Brookes, Rod (2002): *Representing Sport*. Arnold, London.
- Butler, Judith (1999): *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York, Lontoo.
- Butler, Judith (2006): *Hankala sukupuoli*. Suom. Pulkkinen Tuija – Rossi Leena-Maija-Gaudeamus. Helsinki.
- Buure-Hägglund, Kaarina (2001): *Nainen kenraalikunnassa*. Edita.
- Cameron, Deborah (1996): *Sukupuoli ja kieli. Feminismi ja kielentutkimus*. Vastapaino, Tampere.
- Carlsson, Katriina (2001): *Pikkusiskosta sotilaaksi. Kasvatuksen ja sosialisointien merkitys vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien naisten elämänselityksessä. Kasvatustieteen pro gradu - tutkielma*, Helsingin yliopisto.
- Carter, April (1996): *Should women be soldiers or pacifists?* *Peace Review*, Vol 8, Issue 3.
- Entman, Robert M. (1993): *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*. *Journal of Communication*. 43(4).
- Eskola, Jari – Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Goffman, Erving (1974): *Frame Analysis, An Essay on the Organizations of Experience*. Harvard University Press, Cambridge.
- Hall Stuart (1997): *Representation: cultural representations and signifying practices*, SAGE Publications, London.

- Halonen, Irma Kaarina (1999): *Matkalla Journalismin sukupuolittumisen alueelle*. Gaudeamus, Tampere.
- Hanson, Christopher (2002): *Women Warriors, How the Press Has Helped -and Hurt- in the Battle for Equality*. *Columbia Journalism Review*, Toukokuu-kesäkuu 2002.
- Hanson, Christopher (2003): *American Idol, The Press Finds the war's new meaning*. *Columbia Journalism Review*, Elokuu-syyskuu 2003.
- Harjula, Päivi (1996): ”Mä oon aina halunnu...” Vapaaehtoiseen asepalvelukseen hakeutuvien naisten motiivit sekä ennakko-odotukset ja tiedot. *Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma*, Helsingin yliopisto.
- Hautalahti Päivi (2006): "Luistaa kuin intin sukset" – Sotilaskieli *Ruotuväki*-lehden sanastossa ja kielikuvissa. *Suomen kielen pro gradu -tutkielma*, Jyväskylän yliopisto.
- Hellsten Iina (1998): Teoksessa Kantola, Anu– Moring Inka – Väliverronen Esa. *Media-analyysi. Monistettu Dolly*. Johdatusta metafora-analyysiin. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Hietala, Veijo (2003): *Painii myyttien kanssa – urheilu modernissa ja postmodernissa mediakulttuurissa*. *Lähikuva* 1/2003.
- Holm, Jeanne (1992): *Women in the Military. An Unfinished Revolution*. California, Presidio Press.
- Howard, John W. III – Prividera, Laura C. (2004): *Rescuing Patriarchy or Saving “Jessica Lynch”?: The Rhetorical Construction of the American Woman Soldier*. *Women and Language*. Vol 27, No, 2, 89-97.
- Jokinen, Arto (2000): *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere University Press, Tampere.
- Jokinen, Arto (2004): Teoksessa Lindström Marianne (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Diskurssianalyysin kourissa. Sotilasteksteissä muotoutuva miehisuus*. 191-208. Vastapaino, Tampere.
- Juntunen, Laura (2004): *Kivenheiton päässä pääuutisesta : Globalisaatiokriittisten mielenosoitusten kehystäminen ja toimijoiden yhteiskunnallinen aseointi sanomalehti uutisissa*. *Viestinnän pro gradu -tutkielma*. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Kallio, Jenni (2004): *Sisäisesti taistelija*. *Sosiologian pro gradu -tutkielma*, Jyväskylän yliopisto.
- Kane, Mary Jo – Greendorfer, Susan L. (1994): Teoksessa Creedon, Pamela J. *Women, Median and Sport – Challenging Gender Values. The media's role in Accommodating and Resisting Stereotypes Images of Women in Sport*. Sage Publications, USA.
- Karvonen, Erkki (2000): *Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen*. *Tiedotustutkimuslehti* 2/2000.
- Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.) (1996): *Avainsanat. 10 Askelta feministiseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Koivunen, Anu (1996), teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.) *Avainsanat. 10 Askelta feministiseen tutkimukseen*. Sorto. Vastapaino, Tampere.

Korhonen, Anne (2001): Äidin siloposkesta taistelutahtoinen nuorimies, sotilaskouluttajan sanansäilä diskurssianalysissä. Licensiaattityö. Kasvatustieteen laitos, Lapin yliopisto.

Kunelius, Risto (1997): Viestinnän vallassa, johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. WSOY, Juva.

Kumar, Deepa (2004): 'War Propaganda and the (Ab)Uses of Women: Media Constructions of the Jessica Lynch Story', *Feminist Media Studies*, N:o 4, 3/2004.

Laisi, Tiina (1995): Helsingissä opiskelevien nuorten naisten asennoituminen naisten vapaaehtoiseen asepalvelukseen. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Laisi, Tiina (1998): Naisten sopeutuminen sotilasorganisaatioon. Naisten kokemuksia varusmiespalveluksesta. Julkaisusarja 2. Työpapereita N:o 6, Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki.

Lempiäinen, Kirsti (2002): Teoksessa Gordon, Tuula – Komulainen, Katri – Lempiäinen, Kirsti (toim.) *Suomineiton hei! Kansallisuuden sukupuoli. Kansallisuuden tekeminen ja toisto.* Gummerrus, Jyväskylä.

Liljeström, Marianne (toim.) (2004): *Feministinen tietäminen, keskustelua metodologiasta.* Vastapaino, Tampere.

Liljeström, Marianne (1996): Teoksessa Koivunen, Anu – Liljeström, Marianne (toim.) *Avainsanat. 10 Askelta feministiseen tutkimukseen. Sukupuolijärjestelmä.* Vastapaino, Tampere.

Luhtakallio, Eeva (2005): Kehysanalyysi mediakuvien sukupuolirepresentaatioiden tutkimuksessa, *Sosiologia* 3/2005.

Luostarinen, Heikki (1994): *Mielen kersantit: Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa.* Hanki ja jää, Juva.

Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta MTS (2005): *Suomalaisten mielipiteitä ulko- ja turvallisuuspolitiikasta, maanpuolustuksesta ja turvallisuudesta,* 1/2005.

Marjamäki, Tuomas – Räsänen Juuso (2007): *Suomalaisen komedian kirja (työnimi),* Edita Publishing, tulossa 10/2007.

Mäkelä, Anna – Puustinen, Liina – Ruoho Iris (toim.) (2006): *Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen.* Gaudeamus, Helsinki.

Mäkelä, Klaus (toim.) (1990): *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta.* Gaudeamus, Helsinki.

Määttä, Jukka (1999): *Miesten koulussa. Vapaaehtoisten naisten ja varusmiesten kokemuksia sotilaskoulutuksesta. Tutkimuslauseita A/12 /1999.* Puolustusvoimien koulutuksen kehittämiskeskus, Rauma.

Naisten vapaaehtoinen asepalvelus. (1993): Naiset ja sotilaallinen maanpuolustus – toimikunnan mietintö. Puolustusministeriö, komiteamietintö 1993:9.

Nieminen, Hannu – Pantti, Mervi (2004): *Media markkinoilla, johdatus joukkoviestintään ja sen tutkimukseen.* Lokikirjat, Helsinki.

Ojala, Elena (2005): *Sosiaalisen oppimisympäristön tasa-arvoisuus Maanpuolustuskorkeakoulussa, opinnäytetyö, MPKK, Helsinki.*

Ojanen Karoliina (2006): ”Mitä sit tarvii alkaa siäl esittämää yhtää mitää” Tallityttöjen sukupuoli-perinne performatiiveina. Naistutkimus 1/2006.

Ojajärvi, Sanna (1998): Teoksessa Kantola, Anu – Moring Inka – Väliaverron Esa. Media-analyysi. Tekstistä tulkitaan. Sukupuolten representaatiot parisuhdevisailussa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Ojajärvi, Sanna (2004): Teoksessa Mörä, Tuomo – Salovaara-Moring, Inka – Valtonen Sanna (toim.) Mediatutkimuksen vaeltava teoria. Toistamisen politiikka: Judith Butler ja sukupuolen tekeminen. 255–273. Gaudeamus. Helsinki.

Pulkkinen, Tuija (2000): Teoksessa Anttonen, Anneli – Lempiäinen, Kirsti – Liljeström, Marianne (toim.) Feministejä, aikamme ajattelijoita. Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Vastapaino, Tampere.

Sana, Elina (1995): Naiset, miehet ja uutiset. Yleisradion tasa-arvotoimikunnan julkaisuja, Sarja A:1 / 1995, Yleisradio.

Sanprie, Virginia (2005): Identity Cleft: Analysis of identity construction in media coverage of the Jessica Lynch story. Feminist Media Studies. Volume 5, 3/2005.

Sipilä, Annamari (2006): Blairin beibit saivat leiman. Helsingin Sanomat, 25.8.2006.

Sumuvuori, Johanna (2005) Siskot harmaissa: Asepalveluksen suorittaneiden naisten kokemuksia ja käsityksiä tasa-arvosta. Sosiologian pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.

Ross, Karen (2005): Condoleezza’s in the (white) House, but the game goes on, Why gender still matters. *Gazette: The International Journal for Communication Studies*. 67(6).

Ross, Karen – Byersly, M. Carolyn (2004): *Women and Media International Perspectives*. Blackwell Publishing, Cornwall.

Rossi, Leena-Maija (2003): *Heterotehdas Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Gaudeamus, Helsinki.

Ruoho, Iris (2006): Teoksessa Mäkelä, Anna – Puustinen, Liina – Ruoho Iris (toim.) Sukupuolishow. Johdatus feministiseen mediatutkimukseen. Julkisuudet, naiset ja journalismi. Gaudeamus, Helsinki.

Takacs, Stacy (2005): "Jessica Lynch and the Regeneration of American Identity and Power Post-9/11" Forthcoming in *Feminist Media Studies* 5.3.

Tallberg, Teemu (2003): Miesten koulu? Mieskuva varusmieskoulutuksessa käytettävissä opetuselokuvissa. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus ja STAKES. Edita, Helsinki.

Uusi-Kilponen, Irene (2005): ”Naisvarusmies – maailmiö jo kymmenen vuoden ajan”. *Länsi-Suomi*, 22.5.2005.

Valenius, Johanna (2006): Teoksessa Eli Stamnes (toim.) *A Peace Support Operations: Nordic Perspectives*. Few kind women: gender essentialism and peace operations. NUPI 2006.

Valtonen, Sanna – Ojajärvi Sanna (2003): Kauniit ja kunnolliset – naiset ja miehet liikuntakulttuurin kuvastoissa, *Lähikuva* 1/2003.

Van Zoonen, Liesbet (2000): Teoksessa Sreberny, Annabelle – Van Zoonen, Liesbet (toim.) Gender, Politics and Communication. Broken Hearts, Broken dreams? Politicians and Their Families in Popular Culture. Hampton Press, New Jersey.

Vuorinen, Tuija (1997): ”Sotilas vai nainen?” asepalvelusta suorittavien naisten sukupuoli-identiteetti. Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.

Väliverronen, Esa (1995): Metsä sairastaa. Ympäristöuhan määrittely sanomalehdissä. Tiedotustutkimus 4/95.

Väliverronen, Esa (1996): Ympäristöuhan anatomia. Tiede, media ja metsän sairaskertomus. Vastapaino, Jyväskylä.

Wheelwright, Julie (1994): teoksessa Addis, Elisabetta – Russo, E. Valeria – Sebesta Lorenza. Women Soldiers – Images and Realities. It was Exactly Like the Movies” The Media’s Use of Feminine During the Gulf War”, St. Martin’s Press, New York.

Ylipulli, Johanna (2005): Taistelua ja tasapainoilua: Toiminnalliset ja väkivaltaiset naisrepresentaatiot sukupuoliperformansseina ja sukupuolisen tyylin ilmentäjinä 2000 -luvun alussa. Kulttuuriantropologian pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto.

Zilliacus-Tikkanen, Henrika (1997): Journalistikens essens i ett könsperspektiv. Yleisradion tasavotoinimikunnan julkaisuja A:1. Yleisradio, Helsinki.

Sähköiset lähteet

Aamukampa (2007): Inttisanasto. Opi puhumaan armeijaa.
<http://www.aamukampa.net/inttisanasto/>
Haettu 21.1.2007

Eltonen, Tuuli (2005): Toimintasankaruuden toinen sukupuoli.
<http://www.minna.fi/minna/artikkelit/eltonenalias.html>
Haettu 30.8.2006

Global Media Monitoring Project (2005): Who makes the news?
<http://www.whomakesthenews.org/>
Haettu 29.8.2006

Harja, Vilhelmiina (1997): teoksessa Aalto, Seija – Mäntynen, Anne – Shore, Susanna – Koski, Kaisa – Niinistö, Susanna – Varteva Annukka (toim.) Kielen opissa 1. Valitut sanat. Media-kieli ja mielikuvat. Varusmiehet iiveellä ja tetsaamassa. Suomenkielen ja kirjallisuuden laitos, Helsingin yliopisto.
http://www.helsinki.fi/hum/skl/i ihmiset/lehtonen/kielen_opissa_1.htm
Haettu 14.6.2006.

Iltasanomat (2007): Pitäisikö miehille sallia pitkät hiukset armeijassa? Verkkokeskustelu.
<http://www.iltasanomat.fi/arkisto/default.asp?alue=keskustelut&threadid=2831080>
Haettu 16.1.2007

International Movie Database (2007): Private Benjamin (1980).
<http://www.imdb.com/title/tt0081375/>
Haettu 1.1.2007

Karpela, Tanja (2005): Nais- ja vammaisurheilu mukaan merkittävien tapahtumien televisiointilistalle. Tiedote, Opetusministeriö. 10.11.2005.

http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2005/11/karpela_nais-ja_vammaisurheilu_mukaan_merkittävien_tapahtumien?lang=fi&extra_locale=fi
Haettu 29.8.2006

Karppinen, Kaisa (2002): Onko kielellinen tasa-arvo utopiaa? Kielikello 1/2002.
http://www.kielikello.fi/arkisto/1_02/onko.html
Haettu 29.8.2006

Lynggard Trine (2002): Gender Representations in the Nordic News Media. Paperi esitetty Women's Worlds 2002 The 8th Interdisciplinary Congress on Women in Makerere University. Kampala Uganda.
http://www.nikk.uio.no/publikasjoner/andre/artiklar_utlatanden/tl_mediaww.html
Haettu 1.1.2007

Nussbaum, Martha, (1999): The Professor of Parody. The New Republic Online. 22.2.1999.
http://www.qwik.ch/the_professor_of_parody
Haettu 11.9.2006

Puolustusvoimat (2007a): Maanpuolustusalueet.
<http://www.mil.fi/maavoimat/mpalueet.dsp>

Puolustusvoimat (2007b): Ruotuväki
www.mil.fi/ruotuvaki
Haettu 1.1.2007

Puolustusvoimat (2007c): Naisten vapaaehtoinen asepalvelus.
<http://www.mil.fi/varusmies/naiset.dsp>
Haettu 21.1.2007

Puolustusvoimat (2007d): Naisten vapaaehtoinen asepalvelus.
http://www.mil.fi/varusmies/naisten_vapaaehtoinen_asepalvelus.dsp
Haettu 21.1.2007

Suomen Sanomalehtien liitto (2006): Kansallinen mediatutkimus 2006.
www.sanomalehdet.fi, Haettu 30.8.2006

Us Military (2006): Women in the United States Military.
<http://usmilitary.about.com/od/womeninthemilitary>
Haettu 15.4.2006

Väliverronen Esa (2002): Kehysanalyysi - Retoriikasta etnografiaan. Luentorunko. Laadulliset menetelmät yhteiskuntatieteissä. Valtiotieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
<http://www.valt.helsinki.fi/yleope/kvali/kvali7.htm>
Haettu 11.9.2006

Suulliset lähteet

Ilkko, Mikko (2006): Ruotuväen esittely pikkujouluissa 12.12.2006.

Okoey, Sirkku (2006): Feminismin anti kriisinhallinnalle ja kriisinhallinnan anti feminismille? Esitys Naistutkimuksen päivillä 17.11.2006 Tampereella.

Santahaminan varusvarasto (2007): Henkilökohtainen tiedonanto varustesäkin painosta. 16.1.2007.

Tallberg, Teemu (2006): Paneelikeskustelu: Asevelvollisuus, miesten juttu vai yhteinen asia? Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunnan ja nuorisjärjestöjen seminaarissa. 11.10.2006. Bottan juhlasali, Helsinki.

LIITE 1, AINEISTOLUETTELO

Juttutyypien ja toimijoiden lyhenteet löytyvät liitteen lopusta.

LIITTEET

LIITE 1, AINEISTOLUETTELO

Juttutyypien ja toimijoiden lyhenteet löytyvät liitteen lopusta.

HELSINGIN SANOMAT (HS)

VIITE	PVM	OTSIKKO	JUTTUTYYPPI	TOIMIJAT
HS1	17.10.1995	Ensi vuonna koulutus laajenee puolustusvoimien kaikkiin aselajeihin, Naiset aloittivat asepalveluksensa	U*	VN2 U2
HS2	12.11.1995	Armeijalla menee hyvin	K	T, TOIM.
HS3	16.12.1997	Tuhat naista mahtuisi armeijaan	U	M
HS4	16.12.1997	Inka Niskanen komensi kurssilaiset hyökkäykseen, Lentoupseeriksi opiskelu on ankaraa	U*	VN2 U
HS5	2.1.1998	Äiti joka halusi käydä intin	H	VN
HS6	9.5.1998	En ole sotahullu vaikka tahdonkin armeijaan	M	VN
HS7	6.6.1998	Pohdinnan jälkeen astun armeijan palvelukseen	M	VN
HS8	4.4.1998	Naiset pääsivät Vinkan ohjaimiin, Ilmavoimien ensimmäiset naislentäjät eivät ole vielä päättäneet sotilasuralla pyrkimisestä	U*	VN2 U2
HS9	10.6.1998	Ilmavoimien lentäjänaiset päätyivät eri ratkaisuihin, Inka hakee kadetiksi, Kata palaa yliopistoon	U*	VN2
HS10	16.7.1999	Kuusi varusmiestä helteen vuoksi sairaalaan Upinniemiessä	U	U
HS11	14.7.1999	Kotijoukkojen komentaja siirtyi asealiupseeriksi, Mia pääsi	H	VN

		sopimussotilaaksi Upinniemen varuskuntaan		
HS12	25.2.2000	Varusmiesliitto: Varusnaisten hiukset lyhyiksi, HS	U	L
HS13	21.1.2000	Yhä useampi alokas palaa heti kotiin, Etelän varuskunnat vapauttavat yli 10 prosenttia alokkaista	U	U2
HS14	1.9.2000	Maata puolustetaan tästä lähtien ryhdikkäästi	U	Lähde PV
HS15	3.3.2000	Yli 500 naista haki asepalvelukseen	U	Lähde PV
HS16	16.12.2000	Varusmiesliiton uusi johtaja: Liitto tehtävä tunnetuksi, Maanpuolustus on sydämen asia kersantti Taina Väänäselle	U	VN, L
HS17	15.3.2001	Naissotilaille äitiysvaatteet, STT	U	Lähde PV
HS18	15.9.2001	Armeijassa suhtaudutaan edelleen nuivasti naisiin	M	VN
HS19	3.3.2001	Yli 450 naista haki asepalvelukseen, STT	U	Lähde PV
HS20	25.2.2001	Yli puolet naissotilaista sai johtajakoulutuksen, Naiset hakeutuvat armeijaan juuri johtajaoppien vuoksi, STT	U	T
HS21	13.5.2001	Varusmiesliitto tukee vaihtoehtoista koulutusta, STT	U	L
HS22	19.4.2001	Ylikersantissa on monta miestä, Tutkija kuunteli ja analysoi sotilaskouluttajan puhetta	U	T
HS23	5.1.2002	Ensimmäiset uudet varus- miehet euro- päivärahoille, STT-HS	U	Lähde PV
HS24	5.3.2002	Vapaaehtoiseen asepalvelukseen haki 508 naista, STT	U	Lähde PV
HS25	5.3.2003	Vähemmän naisia asepalvelukseen, STT	U	Lähde PV
HS26	10.2.2003	Ensimmäinen nainen aloitti	U	

		siviilipalveluksen, STT		
HS27	22.11.2003	Rajavartioston naisten koulutus siirtyy Onttolaan Kontiolahdelle, STT	U	Lähde PV
HS28	27.2.2003	Yli 3 000 naista suorittanut jo asepalveluksen, STT	U	Lähde PV
HS29	3.3.2004	Asepalvelukseen hakeneiden naisten määrä kasvoi 15 prosenttia	U	Lähde PV
HS30	22.2.2005	Liki kolmetuhatta naista on valmiina reservissä, Reservin luutnantti Laura Nyman: "Sain varusmiespalveluksen siivittämänä kesätöitä pankista"	U	VN, TIED.
HS31	27.2.2005	Valtaosa armeijan käyvistä naisista koulutetaan erityistehtäviin, STT	U	Lähde PV
HS32	22.4.2005	Asepalvelukseen ennätyksellisen vähän naishakijoita, STT	U	Lähde PV
HS33	30.7.2005	RUK:n kurssin paras jo toisen kerran nainen, STT	U	Lähde PV

ILTALEHTI (IL)

IL1	17.10.1995	"Yöunet eivät menneet ja varusteetkin löytyivät" Naisalokkaiden tulo Urheilukouluun oli kuin suuri show	U*	VM
IL2	17.10.1995	Mirva tuli Hennalan kasarmiin iloisin mielin, "Intti on kiva juttu"	U*	VN
IL3	03.11.1995	"Mikä täällä on ollessa"	U*	VN3
IL4	14.02.1996	Suut supussa armeijassa	U	VN2, VM
IL5	24.05.1996	Varusmiehenä ei voi ottaa osaa valtiopäiville, RUK joustaa, jos Siimes haluaa eduskuntaan	U	U2
IL6	24.05.1996	Outi Siimes kuuli kesken taisteluharjoitusten nousevansa eduskuntaan "Ei se mikään iloutinen ollut"	U	VN
IL7	13.08.1996	"Naisia ei suosita asepalveluksessa"	U	L, TIED.

		Naisten ja miesten tasa-arvo puhuttaa puolustusvoimia		
IL8	14.09.1996	Eija Hömppi Ilmavoimien RUK:n priimus	U	U
IL9	13.02.1997	Joukkueen johtaja ihmettelee Siimeksen puheita varusmiesten huonosta kunnosta. ”Outi ei pysynyt muiden mukana marsseilla”	U	U, VN
IL10	05.03.1997	Yli 700 naista haluaa asepalvelukseen	U	Lähde PV
IL11	16.04.1997	RUK käynnistänyt virallisen tutkinnan ennakkotapauksesta, Naissotilaan varusmies- tovereita epäillään seksuaalisesta ahdistelusta	U	VN, U2
IL12	28.06.1997	Vanhemmat ja poikaystävä iloitsevat, muut miehet kadehtivat, Katariinasta tulee sotilaslentäjä	U	VN
IL13	02.07.1997	Tulevaisuus kuitenkin politiikassa, Outi Siimes palaa tänään armeijaan	U	VN
IL14	30.08.1997	Outi Siimes palaa maanantaina eduskuntaan reservin vänrikkinä, Maastopuku vaihtuu taas minihameeseen	U	VN
IL15	8.05.1998	Löysäilyä inhoavat naismerisotilaat eivät hyppäisi mistään hinnasta "Sotilas Janen" housuihin, "Tämä menee jo liian pitkälle"	X	VN2, U
IL16	16.07.1999	Helle vei naisalokkaan sairaalaan	U	Lähde PV
IL17	16.08.2000	Päivän iloiset uutiset, Naisvarusmies	X	VN
IL18	16.12.2000	Edessä viikon sotaharjoitus Vanha palaa ruotuun	U*	TOIM. U, VN
IL19	15.03.2001	Naissotilaiden äitiysvaatteet tulevat koekäyttöön	U	X
IL20	20.04.2001	Miljonäärikartanosta ulkovessattomaan parakkiin, Asuntomarkkinoiden Minna Ruolanto on monipuolinen mimmi	H	VN
IL21	09.07.2002	Iloinen uutinen	X	VN
IL22	30.11.2004	Varusmies pahoinpiteli naissotilaan	U	U

IL23	02.12.2004	Varusmieslääkäri kähmi naisalokasta	U	TIED. VN
IL24	03.03.2005	5 Kysymystä: Eikö armeija enää kiinnosta naisia?	U	U, X4

KAINUUN SANOMAT* (KS)

KS1	17.04.2002	Naisten "kutsunnat" järjestettiin ensi kertaa Kainuussa, Naisten vapaaehtoinen asepalvelus kiinnostaa nuoria entistä enemmän	U	U
KS2	09.07.2002	Liisa Kärnä hakeutui viestiin, 1870 uutta alokasta	U*	VN2
KS3	15.05.2003	Naisten "kutsunnat" ovat tarpeettomia	M	VM
KS4	13.05.2004	Varusmiesjohtajat valmennusoppiin, Kainuun prikaati ja urheiluopisto aloittivat uuden kokeilun	U	U, VN, VM
KS5	08.02.2005	Naisilla haku aika armeijan leipiin, Vapaaehtoinen asepalvelus kiinnostaa yhä useampia	U	-

*Aineisto kerätty vain vuodesta 2002 eteenpäin

LAPIN KANSA (LK)

LK1	27.10.1995	Onko prikaati valmis ottamaan tytöt vastaan?	U	U
LK2	10.11.1995	Vuoden alussa tulee "Rouva alikersantti"	U	Lähde PV
LK3	17.11.1995	Miksi varusnaiset saavat pitää pitkät hiuksensa?	U	U, TOIM.
LK4	10.01.1996	Sodankylään saapuneet varusnaiset vakavissaan	U*	U
LK5	10.01.1996	Viisitoista naista valtasi Sodankylän varuskunnan	U*	VN2, VM
LK6	11.01.1996	Naiset armeijassa piristävät kouluttajia ja siistivät kieltä	U*	U, T
LK7	14.02.1996	Lähes kaikki Sodankylän varusnaiset yhä rivissä	U	U
LK8	11.06.1996	Lapin Lennosto sai ensimmäisen naisensa	U*	VN
LK9	23.01.1997	Maria Astren jäi kouluttajaksi prikaatiin,	H	VN

		Kyllä naisen ääni kantaa sulkeisissa		
LK10	10.02.1997	Outi kertoo inttijuttuja	H	VN
LK11	03.10.1998	"Miehekäs" pysyy sotilasvalassa	U	M, X
LK12	16.07.1999	Helle aiheutti lämpöuupumuksen kuudelle alokkaalle	U	Lähde PV
LK13	26.07.1999	Naisesta ensimmäisen kerran RUK:n kurssin priimus, upseerikokelas Annukka Ylivaaralle RUK:n kunniamiekka	U	VN
LK14	24.02.2000	Naisesta voi nyt tulla vaikka laskuvarjojääkäri	U	TIED.
LK15	18.04.2001	Kasvatustieteiden maisteri Anne Korhonen: Sotilaskouluttajan puhetavoista paljastuu ristiriitoja	U	T
LK16	16.04.2003	Siinä missä miehet menevät voimalla...Naiset puskevat armeijan läpi sinnillä	U*	U VN2
LK17	03.03.2004	Asepalvelukseen hakeneiden naisten määrä kasvoi, STT	U	Lähde PV
LK18	28.10.2004	Sotilasasioiden hovioikeuden istunto ensi kertaa Rovaniemellä, Kyseessä naisalokkaan pahoinpitely	U	-
LK19	27.02.2005	Valtaosa armeijaa käyvistä naisista koulutetaan erityistehtäviin, Vajaat 3000 naista reservissä, STT	U	Lähde PV
LK20	22.05.2005	Armeijan ongelmia	K	TOIM.
LK21	30.07.2005	RUK:n kurssin paras jo toisen kerran nainen, Reserviupseerikurssin priimuksena valmistui upseerikokelas Aino Kemppainen, STT	U	Lähde PV

RUOTUVÄKI (RV)

RV1	19/95	Asepalvelustaan aloittava nainen ei yritä olla mies: ”Menen naisena armeijaan”	U*	VN2 VM
RV2	21/95	Naiset vannovat valan: Hanna-Kaisa on nyt lentosotamies Salminen	U*	VN TOIM.
RV3	21/95	Tuore tutkimus kertoo varusnaisen huolet	U	Lähde PV

		ja odotukset		
RV4	21/95	Naisalokkailla viikon mittainen maastoleiri Pakkassäässä tetsaaminen ottaa luulot pois	U*	VN TOIMITTAJA
RV5	22/95	Karvan verran pielessä	K	X
RV6	22/95	Puhemies Riitta Uosukainen ei hössötä jouluvalmistelujen kanssa” Lahjat ehtii kyllä ostaa” Lehden kansi Rouva puhemiehen mielestä naiset ovat armeijan pippuri”	H	X
RV7	1/96	Naisten asepalvelusta ruodittiin Helsingissä	U	U2, VN3
RV8	2/96	Naisten hiusten pituuteen rajoitus laskuvarjojääkärikoulussa	U	Lähde PV
RV9	3/96	Seitsemän naista on keskeyttänyt vapaaehtoisen asepalveluksen	U	-
RV10	4/96	Ensimmäiset naiset merivoimien riveihin	U	-
RV11	4/96	Isi on sotilaana Äitinäkin voisi kerrata: ”No ukkohan sen pennun hoitaisi”	U*	VN, U
RV12	5/96	Hiki virtasi Laskuvarjojääkärikoulun pääsykokeissa	U	VN, U, VM
RV13	6/96	RUK:ssa elettiin historiallisia hetkiä Haminan ensimmäiset naisupseerioppilaat aloittivat	U*	VN2, U
RV14	7/96	Hengellinen työ puolustusvoimissa	H	VN
RV15	8/96	Naiset valokeilassa	U	-
RV16	8/96	Asepalvelukseen hakenut Liisa, 17: Yhteiset tuvat miesten kanssa eivät haittaisi	U*	VN, U
RV17	10/96	Laskuvarjojääkärikoulun ensimmäinen naisalokas Elina Pohjoisaho En tullut tänne rääkätäkseni itseäni	U	VN, VM
RV18	10/96	Kurssi 208 Minkälaista on ensimmäisten naisten RUK? Upseerioppilas Katariina Hakkio kertoo	K	VN
RV19	12/96	Suomelle kolmoisvoitto ampumasuunnistuskisoissa Suomalaisia sotilasnaisia ensimmäistä kertaa mukana	U*	VN
RV20	12/96	Presidentti vahvisti lain Naiset	U	U

		rajavartiostoon		
RV21	12/96	Tervehdys RUK 208:lta! Minkälaista on ensimmäisten naisten RUK? Upseerioppilas Katariina Hakki kertoo	K	VN
RV22	13/96	Helena Juppala peittosi miehet	U	VN
RV23	15/96	Vajaat 300 naista suorittamassa asepalvelusta	U	Lähde PV
RV24	16/96	Ensimmäiset naisväenrikkiä ylennettiin	U	Lähde PV
RV25	20/96	Naisten ohjaajakoulutus alkaa jo ensi vuonna	U	U
RV26	22/96	Nainen maanpuolustuksen kummajainen	X	TOIM.
RV27	3/97	Toimiva kuvaus naisten asepalveluksesta	U	-
RV28	5/97	Armeijan seksiskandaalit	K	X
RV29	6/97	Kätilöopistossa tehty tutkimus vahvistaa uskomukset: Naiset ovat oppineet pärjäämään miesten koulussa	U	T
RV30	7/97	Kolmetoista naista pääsi lento-RUK:n lopputesteihin	U	U2
RV31	9/97	Saako nainen pukeutua naisten vaatteisiin?	X	T
RV32	11/97	Nuoren naisen ensikosketus sotaväkeen, Keväälläkin pidetään kutsunnat	X	V
RV33	12/97	Ensimmäiset naiset aloittavat ilmavoimien ohjaajakurssilla	U	Lähde PV
RV34	14/97	Iloinen, naisellinen kersantti Pääesikunnassa taloussuunnittelijana	H	VN
RV35	17/97	Perinteiset valinnat murroksessa Sotilastekniikka kiinnostaa naisekin	U	VN
RV36	1/98	Heinosen sisarukset yhtä aikaa palvelukseen ”Pidä sisko puoliiasi”	H	VN, VM
RV37	3/98	Vain yhden baretin tähden	U*	VN2, U
RV38	6/98	Vaikka rakastuminen ei katso aikaa, paikkaa eikä kieltoja, Naisten asepalvelus on sujunut suuremmista ongelmista	U	T
RV39	7/98	Mikä on Suomessa naisen korkein sotilasarvo?	X	TOIM.
RV40	13/98	Ihan hyvä jätkä	H	VN

RV41	6/99	Rouvat alikersantit käsittelevät tutkaa ja ajavat panssariautoa, Nainen ratissa	H	VN2
RV42	8/99	Panssariprikaatissa palvelevat naiset: - tämä on oma yhteisönsä	U*	VN7, U
RV43	8/99	Naisen paikka kentällä, Heini Utunen	K	VN
RV44	10/99	Oikea asenne ja huumorintaju ovat avuksi, Naiskäskijä ei saa mitään ilmaiseksi	U	VN2
RV45	10/99	Vielä naiskuvasta, Lukijan kynästä	M	X
RV46	17/98	Flirttiä junassa	K	VN
RV47	20/99	Lakimieskokelas Tuija Rissanen: "Varusmiehet eivät tiedä tarpeeksi oikeuksistaan"	U	VN
RV48	22/99	Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun ja RUK:n yhteistyö päättyy, Tasa-arvovaltuutettu paheksui sopimusta	U	U, X2
RV49	6/00	Yli 500 naista haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen	U	-
RV50	6/00	Varusmiesliitto lyhentäisi naisten hiukset	U	L
RV51	8/00	Naisten asepalvelus ongelmatonta	P	TOIM.
RV52	8/00	Ensimmäiset naiset rajalle	U	-
RV53	10/00	Miksi rouva alikersantti on varusmies?	X	U
RV54	12/00	Pohjoisen valtakunnan valtiatar	H	VN
RV55	13/00	Naiset rajalla - valtakunnassa kaikki hyvin	U	VN2
RV56	16/00	Sotilasvala naisistui uuden asetuksen myötä, Ryhdikkäästi - ei miehekkäästi	U	X
RV57	21/00	Eristetty varusnainen	X	VN
RV58	6/00	Yli 500 naista haki vapaaehtoiseen asepalvelukseen	U	-
RV59	21/02	Kun sotapoika sotilaan tapasi, Rakkautta armeijan harmaissa	X	U, VN, VM, X
RV60	3/02	Missä ovat naiset? Naisten armeijainnostus laskussa	U	VN
RV61	3/02	Miss satakuukytkahdeksantuhatta-satakahdensankytseittemän pilkku yheksäkytkaks euroa	H	VN
RV62	5/02	Kato, Nainen armeijassa!	K	VN

RV63	6/02	Yli 500 naista haki asepalvelukseen	U	-
RV64	6/02	Seksi ja vallankäyttö	K	VM
RV65	19/02	Yli puolet armeijan käyneistä naisista on saanut johtajakoulutuksen	U	U, VN2
RV66	1/03	Kyllästynyt naisiin ja miehiin	K	VN
RV67	1/03	Jaetaanko naisille ja miehille intissä sama varustus?	X	X
RV68	8/03	Lähes viisisataa naista asepalvelukseen	U	-
RV69	8/03	Manchester-Isosaari-Manchester Englantilaistyttyö pärjäsi Suomen armeijassa	H	VN
RV70	15/03	Hevoshullu rouva kersantti	H	VN
RV71	17/03	Joka seitsemäs poliisiksi pyrkivä nainen on käynyt armeijan, Intin suorittaminen ei takaa naiselle poliisin uraa	U	VN, X
RV72	23.01.2004	Talven saapumiserä ei vedä naisia	U	U
RV73	06.02.2004	”Pojat yrittivät kouluttaa minusta lihansyöjän”	H	VN, X
RV74	20.02.2004	Juhani Kaskeala: ”Miettimisen paikka syväjohtamisen guruille”	U	U2, VM, X2
RV75	04.08.2004	Kesällä eniten onnettomuuksia Naisilla kolminkertainen riski	U	T2, U
RV76	12.11.2004	Joka kuudes nainen keskeyttää asepalveluksensa ennen valaa	U	U, VN
RV77	07.01.2005	Tutkimus: naisvarusmiehet suhtautuvat tasa-arvoon ristiriitaisesti	U	T
RV78	24.02.2005	Eihän se nyt niin vaikeaa ole...	X	VN, U
RV79	11.03.2005	Naisvarusmiehiä viidenneksen vähemmän - syyt arvailujen varassa	U	U2, X2
RV80	28.04.2005	Tulevat naisalokkaat	U*	U2, VN
RV81	19.05.2005	Tasa-arvosuunnitelmat 10 vuoden viiveellä	U	X
RV82	22.09.2005	Puolet naisista johtamisoppiin	U	U
RV83	21.10.2005	Pääkirjoitus, ”Vain 10 vuotta sitten ensimmäiset naisvarusmiehemme...”	P	TOIM.

*Vuosi 2001 on jätetty pois aineistosta, koska suuri osa jutuista tutkimuksen tekijän kirjoittamia.
kt. johdanto.

SATAKUNNAN KANSA (SK)

SK1	09.11.1995	Ensimmäiset naiset taisteluharjoituksissa Hollolassa, STT	U*	U, VN
SK2	10.11.1995	Rouva alikersanti -puhuttelu ensi vuoden alussa käyttöön	U	-
SK3	17.02.1996	Historiallinen vala Niinisalossa, Ensimmäisistä naisalokkaista tuli sotilasvalan myötä tykkimiehiä	U	U, X
SK4	05.03.1996	Ensimmäiset kaksi naista tänään upseerikouluun, Tiinasta tulee tiedustelu-upseeri	U	U, VN
SK5	01.03.1996	Naisten asepalvelus nyt tasa-arvon syynissä	U	T, X
SK6	06.07.1996	Armeijaan meno ei edelleenkään kaduta Niinisalon ensimmäisiä naisia	U*	VN4, U, X
SK7	14.09.1996	Eija Hömppi Ilmavoimien RUK 62:n priimus	U	U
SK8	27.11.1996	Outi Siimes vaihtaa lomalla harmaisiin	U	VN
SK9	15.01.1997	Naissotilaiden koulutus alkoi Porin Prikaatissa	U*	U (nainen), VN.T
SK10	05.04.1998	Porilaistyttö tekee historiaa	U*	VN2, U2
SK11	29.04.1997	Tasa-arvovaltuutettu: Varusnaisten tukkavapaus ei riko tasa-arvolakia	U	X
SK12	10.07.1998	Ilmavoimien ensimmäiset naisupseerikokelaat kotiutuivat Kauhavalta	U	U, VN2
SK13	30.08.1997	Outi Siimeksestä vänrikki	U	-
SK14	20.08.2004	Nainen lähtee armeijaan sinisilmäisenä	U	T
SK15	06.03.2005	Puolustusvoimat harkitsee kuntotestin teettämistä naisille	U	U2

SAVON SANOMAT (SS)

SS1	17.10.1995	Ensimmäiset 24 naista armeijan harmaisiin Minna sai sepalushousut ja löysi ladyshaverin punkasta	U*	VN, VM TOIM.
SS2	9.11.1995	Ensimmäiset naiset taisteluharjoituksessa, "Kilpailu kohottanut ilmapiiriä"	U*	U, VN
SS3	10.1.1996	Armeija saa ensimmäiset	U	U

		naissotilaspoliisit, Savon prikaatissa varusmiespalveluksensa aloitti 21 naisalokasta		
SS4	19.2.1996	Naiset mukana taistelujoukoissa ensimmäisen kerran	U	Lähde PV
SS5	17.7.1997	Savolaistytöt hurmasivat romanialaissotilaat	U*	U5, VN2
SS6	13.3.1998	Naisten armeijainto laimeni, Vain laivasto kiinnostaa enemmän kuin Savon Prikaati	U	U2
SS7	28.3.1998	Naisjohtajaa karstastetaan armeijassa, mitä karskimpi ote sen paremmin miehet tottelevat	U	U, T
SS8	24.1.1999	Naiset menestyneet hyvin armeijassa	K	U
SS9	22.4.1999	Entistä useampi suomalaisnainen haluaa sotilaskoulutukseen, Pohjois-Savossa hakijoita asepalvelukseen tuplasti edellisiin vuosiin verrattuna	U*	U2, VN2
SS10	13.10.1999	Miehet joukolla menstruoimaan"	K	TOIM.
SS11	25.2.2005	Varusmiesliitto vaatii myös varusnaisten hiuksia lyhyiksi, STT	U	L
SS12	26.4.2000	Asepalvelus kiinnostaa naisia aiempaa vähemmän, Pohjois-Savossa hakijoita kuitenkin ennätysmäärä	U*	U2, VN2
SS13	5.7.2000	Naiset tulivat Rissalaan, Karjalan lennostossa aloitti 7 naisalokasta	U*	U, VN
SS14	24.2.2001	Yli puolet naissotilaista sai johtajakoulutuksen, STT	U	Lähde PV
SS15	8.1.2002	Naisten määrä romahtanut	U	Lähde PV
SS16	9.2.2003	Ensimmäinen nainen aloitti siviilipalveluksen	U	U, TIED.
SS17	10.1.2004	Rissalaan ei tule enää naisotilaita	U	U
SS18	3.3.2004	Asepalvelus kiinnostaa naisia, STT	U	Lähde PV
SS19	28.5.2004	Naiset armeijaan, Lukijan kynästä	M	VM
SS20	6.7.2004	Kaksi naista on käynyt siviilipalveluksen, STT	U	U, X2
SS21	16.1.2005	Laskuvarjojääkäriksi halukkaita runsaasti,	U	U

		STT		
SS22	13.2.2005	Moni asepalvelukseen hakeutuva nainen haluaa poliisiksi, STT	U	U
SS23	29.5.2005	Tähtäimen takana on nainen	U*	VN6, T
SS24	16.7.2005	Naiset motivoituneita armeijan johtajaoppiin	U	M
SS25	2.12.2005	Luutnantille huomautus	U	X,
SS26	11.12.2005	Armeija kitkee syrjintää	U	X

Juttutyypin lyhenteet:

Uutinen (U)

Reportaasi uutinen (U*), jutusta käy ilmi, että toimittaja on ollut paikan päällä seuraamassa tapahtumaa tai selvästi valinnut jutun tekotavaksi reportaasin (36)

Kolumni (K)

Pääkirjoitus (P)

Henkilöhaastattelu (H)

Mielipidekirjoitus (M), juttu on julkaistu nimenomaan mielipidesivulla, vrt. kolumni.

Muut juttutyypit (X), jotka on täsmennetty jutun kohdalla erikseen. Esimerkiksi Iltalehden ”Iloiset uutiset” -palsta, jonne voi lähettää itse tekstiviestillä iloisen uutisen.

Toimijoista käytetyt lyhenteet:

Varusnainen (VN), varusnaisiksi on tässä laskettu myös reserviläiset

Varusnaisiksi aikova (VNA)

Varusmies (VM), sulkuihin on lisäksi merkitty, onko varusmies esitelty nimellä

Kantahenkilökunnan edustaja, upseeri tai kouluttaja (U)

Tutkija (T)

Tiedottaja (TIED.), kyseessä on puolustusvoimien tiedottaja

Toimittaja (TOIM.), kun toimittaja on erityisesti kirjoittanut itsensä juttuun

Liitto (L), täsmennetty kunkin jutun kohdalla erikseen

Muut (X), täsmennetty jutun kohdalla erikseen.

Mikäli samaan toimijaryhmään kuuluvia henkilöitä esiintyy jutussa useampia, on se merkitty luvulla lyhenteen jälkeen, esim. U2 tarkoittaa kahta upseeria tai kouluttajaa.

LIITE 2. Naisten vapaaehtoisen asepalveluksen kehykset

	Ennakkoluulo	Ylpeys	Arki
Metaforat	Esitys, näytelmä	Kilpailu	-
Esimerkit	Päärooli, show, mediasirkus	-	Tavallisen palveluksen kuvaaminen, sukupuoli ei ole keskiössä
Iskulauseet	Palvelus on periaatteessa ihan sama	Mitään ongelmia ei ole ilmennyt Naiset ovat motivoituneita	Ylpeyden iskulauseiden kyseenalaistaminen
Syyt, taustat	Laki naisten vapaaehtoisesta asepalveluksesta	Puolet naisista saa johtajakoulutuksen	Ajan kuluminen, aiemman kuvauksen riittämättömyys: ongelmia on eivätkä ne kaikki riipu naisista
Visuaaliset kuvat	Varusnainen kantaa varustesäkkiä	-	-
Seuraukset	Jäävät ratkaisematta	Puolustusvoimat vahvistuu Varusnaiset vahvistuvat	Ongelmia voi ratkoa, jos niiden olemassa olo tunnustetaan
Moraaliset väittämät	Tuleeko naisesta mies?	Vahva nainen on tasa-arvoinen	Monenlaiset naiset voivat olla armeijassa

LIITE 3. Näytelmän metafora aineistossa.

Niin tiedottajat kuin varuskunnan väkikin odotteli uteliaana, millaista väkeä armeijaan on tulossa. (LK4)
Vaikka naiset olivat vain pikkuriikkinen osa palvelukseen astuvista, veivät he ymmärrettävästi pääroolin Ainakin kuvainnollisesti pieni naisten osasto valtasi koko varuskunnan, sen verran erikoisen asian kanssa oltiin tekemisissä. (LK4)
Mediasirkus naisten tuvassa (SS1)
Sodankylän varuskunnassa tiistaipäivä oli erikoinen. Naisten saapumista kurkisteltiin kasarmien ikkunoista ja myös varusvarastolla työskentelevät ihmettelivät tulokkaita. Armeijassa jo olevat miehet suhtautuivat tulijoihin asiallisesti. Ensimmäisessä jääkärikomppaniassa heitä odotettiin jopa hieman jännittäen. (LK5)
Naisalokkaiden tulo Urheilukouluun oli kuin suuri show. Mediaväen uteliaisuudella ei tunnu olevan rajoja. Näin käy, kun naiset astuvat armeijaan. (IL1)
Tytöt ja muutama nuorukainenkin marssitetaan toimittajien eteen kysymyksiä varten. Tytöt vastaavat kuuliaisesti kun kysytään. (IL1)
Iltapäivän tiedotustilaisuuteen maastopukuinen alokas Turunen saapuu seitsemän naisen kanssa. Mukana on myös urheilijamiehiä, mutta kukaan ei ole kiinnostunut heistä. (SS1)
Jotenkin tuntuu, että nämä ovat täällä vain käymässä. (RV1)

LIITE 4. Näytelmän metafora varusvarastolla.

Varusvarastolla jo hymyiltiin. Kun pitkän tukkansa säästänyt tulija sulloi hiuksiaan päähineen alle ja joutui pyytämään aina vain suurempaa lakkia, joutui miespuolisen soturin ilme tosi tiukalle. Mutta sinne vain hiukset katosivat ja lippa osoitti oikeaan suuntaan. (LK5)
Varastomies Seppo Laakson ilme on muikea, kun hän ojentaa tiskin takaa makuupussin ja teräskypärän. – Eihän tällaista ihan joka päivä näe, Laakso myhäilee. (SS1)
Lutnantti Markku Kari Hämeenlinnan talousvarikolta oli saapunut paikalle tarkistamaan naisten palvelus- ja lomapukujen istuvuutta. (HS1)
Varusvarasto on näkemisen ja kokemisen arvoinen paikka. Siellä tytöt saavat varussäkkinsä täpösen täyteen. (IL1)
Nehän ovat aivan sotilaan näköisiä, sanoi joku komppanian käytävällä, kun tyttäret saivat ensimmäisen kerran maastovärit päälleen. (LK5)

LIITE 5. Varussäkin kantaminen symbolisena koe-esiintymisenä.

Naisten kuntoa epäilleet saivat jo ensimmäisenä päivänä pitkän nenän, kun melko raskaat varustesäkit siirtyivät omin voimin varusvarastolta komppaniaan. (LK7)
Kymmeniä kiloja painava varussäkki tyhjenee tytöltä kuin tytöltä pikkuhiljaa omaan kaappiin. (IL1)
Myös fysiikassa löytyy. Tyttäret olivat päättäneet näyttää heti kättelyssä, että kuntoa on. Vaikka jonkun varsi näyttikin hentoiselta, kulki valtava varussesäkki varastolta komppaniaan omilla ruumiinvoimilla. Tyylejä toki oli monia, mutta kaikki perille pääsivät. (lk, naiset vakavissaan)
Annahan kun minä autan, sanoi hymyilevä yliluutnantti ja tarttui Salmisen ”vauhtisäkin” kantokahvaan. (RV1)
Turunen nousi mammuttimaisen urheilukassinsa kanssa Helsingin bussista Lahden linja-autoasemalla aamupäivällä maanantaina. Turunen pingottaa näppärästi harmaan säkin kuljetusvaunuun. Alokas Turunen on saanut säkkinsä pullolleen. Se on vielä suurempi kuin urheilukassi. Hän yrittää nostaa sen itse traktorin lavalle. Se ei onnistu. Oppilas Riku Lundberg auttaa. Uusia miesalokkaita hän ei auta. Samana päivänä palvelukseen astuneilla nuorilla miehillä on näytön paikka. (SS1)

LIITE 6. Periaatteessa tasa-arvoiset naiset.

Salminen ja kumppanit saavat siis kokea ihka aidon, ”kunnon intin”. (RV1)
Pääosin palveluohjelma on kuitenkin aivan sama kuin miehillä, joiden joukossa varusnaiset päivittäistä ohjelmaansa vievät läpi.(LK7)
Tiukan paikan tullen esiintyvistä herrasmieheistä huolimatta koulutusohjelma on vapaaehtoisilla naisalokkailta aivan sama kuin varsinaisilla asevelvollisilla. Erivapauksia ei tunneta. Missään ei ole eroja. Kalsareissakin on halkiot edessä, tytöt todistelevat. Partakoneita ei sentään jaettu. Sen sijaan tytöt saivat sponsoroidut ladyshavet. (IL3)
Viereisessä miesten tuvassa on hiljaista, vaikka sekin on täytynyt uusista tulijoista. – Kyllähän mekin sellaisen peilin tänne ottaisimme, nuoret miehet mutisevat. (SS1)
Asepalveluksen keskeyttäminen ei ole tullut mieleen, vaikka sellainen mahdollisuus on naisille annettukin. (SK1)

LIITE 7. Kilpailun metafora.

Vaviskaa siksi, että armeijan vaatteisiin puetut tyttäret ovat hyvin koulutettuja ja suhtautuvat palvelukseensa vakavasti eivätkä tule armeijaan suinkaan vain mielenkiinnon vuoksi. ---Vaviskaa siis siksi, että jatkopaikoista tulee entistä kovempi kisa. (LK4)
Lokakuun 90-päisessä saapumiserässä käydään poikkeuksellisen kovaa kilpaa 25 paikasta

reserviupseerikoulutukseen, tietää Koski. - Miehet yrittävät entistäkin enemmän, etteivät jäisi naisia huonommiksi. Naiset taas haluavat osoittaa olevansa parempia kuin miehet. (SK1)
Urheilukoulun johtajan, everstiluutnantti Timo Lehtosen mukaan valinta oli tavallista tiukempi. Miltei koko viimeisyksyinen 90 urheilijan erä taisteli aliupseerikurssi ykkösellä reserviupseerikurssin paikoista. (SK4)
- Urheilijat tiesivät "senttien ja sekuntien" ratkaisevan. Valinnassa ei katsottu sukupuolta, vaan menestymistä sotilaskoulutuksessa. Nämä kaksi tyttöä kuuluivat selvästi joukkoon. (SK4)
Saanevat miehet hänestä varsin varteenotettavan vastuksen reserviupseerikoulun ja reserviupseerikoulun valintoja tehtäessä. (SK9)
Sukupuolten välinen kilpailu on vain kohottanut ilmapiiriä. (SK1)

LIITE 8. Ylpeyden kehyksen iskulause 1.

Oppilaiden kehitystä seurataan päivittäin. Tytöt ovat pärjänneet miesten kanssa aivan tasapäisesti, teoriapuolella he ovat kuuluneet kärkir ryhmään. (SK10)
Naisia ei nosteta ylös, eikä lasketa alas. He ovat tulleet samaan kouluun kuin miehetkin, sukupuoli ei vaikuta mitenkään. Hän myöntää, että naisilla on myös merkittävä pr-arvo. (RV33)
Teoriaopinnot sujuneet naisilla hyvin ”Ilmasotakoulussa ei ole havaittu koulutuksessa minkäänlaisia eroja naisten ja miesten välillä”, ilmasotakoulun johtaja, eversti Hannes Bjurström vakuutti kärsivällisesti. Teoriavaiheen jälkeen kurssilta erotettiin kaksi miesoppilasta huonon teoriamenestyksen vuoksi. Naisoppilaat ovat edenneet teoriaopinnoissa keskimääräistä paremmin. (HS4)
Nyt kurssille hyväksytyt Katariina Kauriinoja ja Inka Niskanen läpäisivät pääsykokeet hyvin: ei ensimmäisinä eikä viimeisinä. (RV33)
Siihen, että olen nainen, ei ole erikoisesti reagoitu. En ole erityisasemassa eikä naiseudestani ole tehty numeroa. Mutta on sillä tietysti merkitystä. Voi olla, että minulle esimerkiksi puhutaan eri tavalla. (LK9)

LIITE 9. Ylpeyden kehyksen iskulause 2.

- Mitään yllättäviä ongelmia ei ole tullut. (LK7)
Naisten asepalvelus on sujunut Puolustusvoimien Urheilukoulussa ongelmitta ja ilman erikoisjärjestelyjä, toteaa tiedustelukompanian päällikkö kapteeni Harri Koski. (SK1)
Sukupuoli ei vaikuta mitenkään, palvelus on ollut ongelmatonta. Mitään ennakkoluuloja ei naisten suhteen ole, Kohijoki vakuuttaa. (RV30)
Varusmiehet kokevat naisesimiehen alaisena toimimisen ongelmattomana ja luonnollisena (RV26)
Nyt mitään ongelmaa ei ole ollut, päinvastoin. (RV7)

Mitään ongelmia ei heidän mukaansa ole ollut. (RV7)

LIITE 10. Ylpeyden kehyksen iskulause 3.

Naisten motiivi on niin kova, ette he kyllä pärjäävät. (IL15)

He ovat vapaaehtoisia, ja heidän palvelusmotivaationsa on korkea. Pojat ovat täällä lain pakottamina eikä heillä ole samaa motivaatiota, pohdiskeli Reiman (SK7)
--

Naiset on otettu armeijassa hyvin vastaan ja he ovat olleet hyvin motivoituneita (HS3)
--

Suurin syy naisten hakeutumiseen johtajakoulutukseen on vapaaehtoisuuteen pohjaava motivaatio. (RV65)

Hahkio ja Liukkula kertovat, että ainakin Niinisalossa naisilla oli kova motivaatio. (RV13)

Johtajakoulutus kiinnostaa naisia miehiä enemmän. Naisista johtajakoulutukseen valitaan yli puolet, kun miesten vastaava luku on noin kolmannes. Tämä on Apajakarin mukaan varsin loogista, sillä naiset ovat vapaaehtoisina miehiä motivoituneempia. (HS30)
--

LIITE 11. Sukupuolten representaatioita kehyksissä. Varusnaisten perhesuhteet.

Poikaystävä saatteli Riikka Ylikahrin teknillisen koulun portille muutamaa minuuttia vaille yksi. (HS1)
Poikaystävä kyllä vinoili, että hän ei pidä alikessun reppanoita minään, Salminen nauraa. Kuittansin takaisin, että ehkä ilmavoimien alikessu sittenkin on enemmän kuin tuollainen tavallinen kiväärilinjan käynyt vänrikin planttu (RV1)
Parhaana tukena on kotona Helsingissä odottava aviomies. (RV14)
Urpiaisen kiinnostusta lisäsi oma isosisko, joka suoritti varusmiespalveluksen ja nautti siitä. (RV60)
Vanhempani ovat hyvin isänmaallisia. (RV30)
Päivin kannalta onneksi tärkein eli oma mies ymmärsi. (HS5)
Hän on upseeri tytär ja haaveilee insinööriupseerin urasta. (HS1)

LIITE 12. Sukupuolten representaatioita kehyksissä. Varusnaiset eivät halua olla miehiä.

Naisramboilu ei juuri innosta (IL15)
Totta kai olen naisena armeijassa, eihän minusta miestä saa tehdyksi. (RV17)
Minä en yritä olla mies. Menen naisena armeijaan ja sillä siisti. (RV1)
Varusmiesten on joukossa iät ja ajat ollut pappeja, mutta muodostuuko Helenan sukupuoli ongelmaksi?(RV14)
- Miesten saappaisiin en pyri eikä Rambokaan ole ihanteeni. Halusin vain armeijaan, saada oppia ja kehittyä urheilijana ja naisena, intin kampeisiin maanantaina pukeutunut esteratsastahja Mirva Maunula sanoi. (IL1)